

Διήγησις
Της Τρομεράς Πολιορκίας
Και Αλώσεως της Αμμοχώστου
Κατά το έτος 1571

Υπό
Αγγελου Γάττου

Εκδόσεις Μορφωτικής Υπηρεσίας
Υπουργείου Παιδείας

Αφιέρωσις

Ενδιαφερθείς πάντοτε δια την πρόοδον και αναγέννησιν της γενέτειράς μου Πατρίδος Κύπρου, δεν παρέλειψα έστω και δια των ασθενών μου δυνάμεων να δώσω εις το Κυπριακόν κοινόν μίαν αφήγησιν της τρομεράς πολιορκίας και αλώσεως της Αμμοχώστου εν έτει 1571 και μετάφρασιν εκ του ιταλικού ενός χειρογράφου του Στρατηγού Άγγελου Γάττου και δημοσιευθέντος υπό του ιερέως Πολυκάρπου Κατιτζάνου.

Η μετάφρασις αύτη και η πρώτη έκδοσις εγένετο εν έτει 1897.

Εξαντληθέντων απάντων των αντιτύπων του ειρημένου έργου και υπείκων εις την παράκλησιν πολλών Κυπρίων συμπατριωτών μου και μη, τόσον εν Αιγύπτω και αλλαχού, προβαίνω ευχαρίστως εις νέαν εκτύπωσιν (2^α έκδοσις) του ειρημένου έργου την οποίαν θα μου επιτρέψη ο συμπαθής συμπολίτης μου και ακάματος Πρόεδρος της εν Αλεξανδρεία Κυπριακής Αδελφότητος οφθαλμίατρος κ. Γ. Σ. Ιακωβίδης ν' αφιερώσω προς αυτόν εις επιβράβευσιν του αξιοθανμάστου αληθώς έργου, το οποίον από 10ετίας και πλέον επετέλεσεν ως Πρόεδρος της Αδελφότητός μας.

Ο μεταφραστής
Πέτρος Α. Δάνδολος

Κάϊρον, 1)8)6.

Η επανέκδοσις του βιβλίου τούτου
Εγένετο υπό της Μορφωτικής υπηρεσίας του Υπουργείου παιδείας επ' αυκαιρία
Του Διεθνούς Έτους Βιβλίου 1972

*Διήγησις
Της Τρομεράς Πολιορκίας και
Αλώσεως της Αμμοχώστου
Κατά το έτος 1571*

*Ακ χειρογράφου τινος του στρατηγού
ΑΓΓΕΛΟΥ ΓΑΤΤΟΥ
Εξ Ορβιετου*

*Δημοσιευθείσα υπο του Ιερέως
ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΥ ΚΑΤΙΤΖΑΝΗ
Μεταφρασθείσα εκ του Ιταλικού υπό του Φιλέλληνος Ιταλού
ΠΕΤΡΟΥ Α. ΔΑΝΔΟΛΟΥ*

*Έκδοσις Β
Έν Καϊρω (Αιγύπτου)*

*Τύποις Ι. Πολίτου
1926*

Εις διαφόρου ιστορίας περί Κύπρου εγένετο μνεία περί της υπό των Τούρκων εν έτει 1570-71 πολιορκίας και αλώσεως της Αμμοχώστου μιας των οχρωτέρων πόλεων της νήσου επί της ενετικής εποχής, εν ουδεμιά όμως τούτων ο άγριος εκείνος πόλεμος ιστορείται μετά της δεούσης λεπτομερείας.

Επιθυμών ίνα η αιματηρά αύτη της ημετέρας πατρίδος ιστορική σελίς διαλευκανθή δεόντως επεχείρησα – τη συμπράξει Κυρίου τινός εκ μετριοφροσύνης μη θελήσαντος να γνωσθή τοπ όνομά του – την εν τη Ελληνική γλώσση μετάφρασιν του κατά το έτος 1897 υπό τον άνωθι τίτλον δια πρώτην φορά εκδοθέντος ιταλιστί υπό του αιδ. Κ. Πολυκάρπου Κατιτζάνη αξιολόγου ιστορικού συγγράμματος επί τη βάσει χειρογράφου του Ιταλού στρατηγού Αγγέλου Γάττου, αυτόπτου της εν λόγω πολιορκίας, συμμετασχόντος μάλιστα των κατ' αυτήν μαχών.

*Ο μεταφραστής
ΠΕΤΡΟΣ Α. ΔΑΝΔΟΛΟΣ.*

Ένα εκ των αιματηροτέρων πολέμων, τους οπαίους αναγράφει η ιστορία ως προς την βραχείαν αυτού διάρκειαν (1570 – 1571), θεωρούμεν αναμφιβόλως τον διεξαχθέντα υπό των Τούρκων, περί τα τέλη του 16^{ου} αιώνος κατά των Χριστιανών δια την κατάκτησιν του βασιλείου της Κύπρου. Αύτη η νήσος ασήμαντος ούσα ως προς τον πληθυσμόν, μη υπερβαίνοντα τας 180 χιλ. Κατ. Μεταξύ Φραγκομάτων, παροίκων και ελευθέρων πολιτών, βεβαίως όμως μία των θελκτικωτάτων και ευφορωτάτων νήσων της Μικράς Ασίας, περιελάμβανε δύο κυρίας πόλεις, Λευκωσία και Αμμόχωστον, δια τας οποίας οι Ενετοί, κύριοι του βασιλείου, είχαν ανεγείρη πολλά φρούρια, γινώσκοντες ότι, εάν αι δύο αύται πόλεις περιήρχοντο εις χείρας των εχθρών, το βασίλειον τούτο ήθελε καταστραφή εντελώς.

Σελίμ ο Β΄ ο Μέγας Αυτοκράτωρ των Τούρκων, ο διαδεξάμενος Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή επικαλούμενος, διαλύσας την μετά της Ενετίας από 30 ετών ειρήνης και απλώς διότι ήρεσκον αυτώ οι οίνοι της Κύπρου δια των οποίων συγνάκις εμεθύσκετο 1), ενεπιστεύθη εις τον Λαλά Μουσταφά, αρχιστράτηγόν του, την επιχείρησιν της κατακτήσεως ταύτης.

Εκατόν λιβυρνίδες και άλλα διακόσια είκοσι τέσσαρα υποδεέστερα πλοία, μετά πολυαρίθμου Τουρκικού στρατού, κομίζοντας φοβερά τηλεβόλια και βοηθούμενου υπό πλήθους Γιαννιτσάρων δηλαδή εξωμοτών Ιταλών και Ισπανών, επολιόρκησαν την νήσον κακώς προστατευομένην.

Η Λευκωσία υπήρξεν η πρώτη, ήτις υπέστη την προσβολήν των εχθρών, αφ' ου αντέστη επί 45 ημέρας, καθ' ως άφθονον αίμα εχύθη κατά την τελευταίαν δε και φοβεράν έφοδον γενομένην αιφνηδώς υπό των Τούρκων κατά των ένδεκα προμαχώνων της πόλεως, οίτινες ένεκα των επανειλημμένων προσβολών των τηλεβόλων ήσαν ετοιμόρροποι αδυνατούσα πλέον ν' αμύνεται, ηναγκάσθη να παραδοθή, οι δε εχθροί εισελθόντες ως ύαινοι έσφαζαν υπέρ τα 20 χιλ. Χριστιανών.

Η Αμμόχωστος πρωτεύουσα της νήσου, επί της οποίας ολόκληρον το Τουρκικόν στρατεύμα ώρμησεν, ηρωϊκώς προστατευομένη υπό του Ενετού Μαρκαντωνίου Βραγαδίνου, γενικού Διοικητού του βασιλείου της Κύπρου, και Αστόρρου Βαγγλιόνη, αρχιστρατήγου των στρατευμάτων αυτής, ένεκα της βραδύτητος των Ενετικών επικουριών, ως πολλάκις αλλά μάτην εξήτησαν οι στρατηγοί, ηναγκάσθη, πιεζομένη και από ελλείψεως ζωοτροφιών και πολεμοφοδίων, να παραδοθή, υπό εντίμους όμως όρους: ταύτα συνέβησαν την 1^{ην} Αυγούστου του 1571, δύο μήνας προ της περιφήμου μάχης των Κουρτζολάρων, της κοινώς καλουμένης της Ναυπάκτου, της γιγαντωδεστάτης πασών των ποτέ γενομένων ναυμαχιών.

Πολλοί σύγχρονοι ιστοριογράφοι επραγματεύθησαν περί του πολέμου τούτου, άπαντες εύφημον ποιούμενοι μνείαν αυτού. Δεν εξέθεσαν όμως τα καθ' έκαστε, ίσως διότι δεν είχαν λεπτομερείς πληροφορίας των συμβεβηκότων. Πολύτιμον όμως χειρόγραφον, όπερ μέχρι τούδε διέμενεν ανέκδοτον, κατεχόμενον υπό του εντίμου Ιωσήφ Βράκχη, ευφυούς και ενθέρμου συλλογέως των απομνημονευμάτων της πατρίδος του, Ορβιέτου, νομίζω ότι το χειρόγραφον τούτο περιλαμβάνει την αληθεστέραν και λεπτομερεστέραν διήγησιν όσων συνέβησαν κατά τας επικινδύνους εκείνας ημέρας.

Είναι αληθές ότι δεν στερούμεθα άλλων χειρογράφων της εποχής εκείνης, συγγραφέντων υπ' ανδρών μετασχόντων του πολέμου, αλλ' ουδέν των μέχρι τούδε γνωστών είναι λεπτομερέστερον ή το του κ. Βράκχη τούτο εγώ θα ωνόμαζον σπουδαιότατον Ημερολόγιον μάλλον ή διήγησιν, καθ' ότι δεικνύει ημίν ό'τι συνέβαινεν εν Αμμοχώστω ημέραν προς ημέραν, καθ' όν χρόνον αύτη εποικιορκείτο υπό των Τούρκων. Αύτη η χειρόγραφος διήγησις συνεγράφη υπό Ορβιετανού πολίτου, του αρχηγού Αγγέλου Γάττου, όστις παρευρέθη εις την άμυναν της Αμμοχώστου, μετά δε την προδοσίαν του Μουσταφά, αιχμαλωτισθείς μετά πολλών άλλων αρχηγών και στρατιωτών ήχθη εις την σκληράν ειρκτήν εν τω Πύργω του Ευξείνου Πόντου ένθα έγγραψε τ' απομνημονεύματα ταύτα.

Ειδήσεις περί της οικογενείας ταύτης του Γάττου δεν έχομεν, εκτός εάν εν τω μέλλοντι, ερευνωμένων των αρχείων ανευρεθή έγγραφόν τι.

Το κατ' εμέ πιστεύω, ότι άτομόν τι της διακεκριμένης οικογενείας του Γάττου εκ Βιτέρβου, μετά την λεηλασίαν της οικίας ταύτης μετώκησεν εις Ορβιέτον και

ούτω εσχηματίσθη η νέα οικογένεια, εκ της οποίας προέκυψεν ο στρατηγός ημών. Άγνωστα είναι τα της νηπιότητος και νεότητος αυτού. Ζήσας κατά τον 16 αιώνα, καθ' όν πληθώρα πολέμων συνετάραττε το τε εσωτερικόν και εξωτερικόν της Ιταλίας και αναπνέων την Αρήϊον εκείνην αύραν, αφιέρωσεν εαυτόν εις τον στρατιωτικόν βίον. Κατά την εποχήν εκείνην, οι άνθρωποι κατά το πλείστον ορεγόμενοι δόξης και τιμής παρεδίδοντο εις την στρατιωτικήν υπηρεσίαν, και όσοι επετύγγανον επορεύοντο ως εθελονταί ή μετά ηγεμόνος ή μετά δημοκρατίας, τινός ενδόξου αναλόγως των μισθών ους έδιδον αυτοίς.

Η Ενετία, τότε ισχυρά ούσα, προ πολλού και κατά ξηράν και κατά θάλασσαν ηρίθμει τους ισχυροτέρους και ενδοξοτέρους Ιταλούς, οίτινες ήρχοντο πανταχόθεν προσφέροντες αυτή το στήθος και την αξίαν αυτών. Κατ' εκείνας τας ημέρας έβλεπέ τις μετά προθυμίας ασυνήθους τους ιππότας της Μελίτης, τους ευπατρίδας εκάστης πόλεως, πάντας τους πολεμικούς άνδρας, εγκαταλείποντας τας οικογενείας, τας αναπαύσεις και τας αυλάς των, κινουμένους ουχί τόσον υπό θρησκευτικού ζήλου όσον υπό της κερδοσκοπίας, ίνα δια των πλοίων ή εν Ουγγαρία, ή εν Τρανσυλβανία καταπολεμήσωσι τους Τούρκους, απειλούντας εσαεί τον Χριστιανισμόν.

Ενώ αι Ιταλικαί πόλεις απέστελλον εις Ενετίαν τα ανδρεία τέκνα των, και η πόλις Ορβιέτου, μη υπολειπομένη αυτών, αντιπροσωπεύετο επαξίως κατά την μάχην ταύτην εν Ανατολή. Αληθώς εκτός του Αγγέλου Γάττου, προς όν οφείλομεν τας ενδιαφερούσας ταύτας πληροφορίας, υπήρχε και άλλος τις αρχηγός ονόματι Φραγκίσκος Στράκκος, πρωτεύων κατά την ανδρείαν, δια την οποίαν απώλεσε την ζωή, διότι εκληφθείς ως ευπατρίδης υπό του Αρχιστρατήγου Αστόρρου Βαγλιόνη, ενώ ούτος (ο Α. Βαγλιόνης) επορεύετο μετά την παράδοσιν της Αμμοχώστου εις την σκηνήν του Μουσταφά, ίνα παραδώση αυτό τας κλείδας της πόλεως ως σημείον υποταγής μετά των αρχηγών Ενετών και των προυχόντων του βασιλείου, βαρβάρως διεμελίσθη εν της προδοσία.

Ο μεν Λαυρέντιος Τιέπολις απηγγονίσθη, ο δε Βαγλιόνης απεκεφαλίσθη, και ο Βραγαδίνος μετά τινάς ημέρας εξεδάρη.

Έτι δε υπήρχον δύο κόμητες, εκ της αρχαιοτάτης οικογενείας των MONTE MARTE, ο μεν καλούμενος Ρανούκλιος εκ Κορβάρας, συνταγματάρχης 500 πεζών, ο δε Φαρσούλφος εκ Τιτιγνάνου, εξάδελφος αυτού.

Ο Άγγελος Γάττος, διηγούμενος ταύτα, δεν αξιοί φήμην συγγραφέως, διότι αυτός ούτος λέγει ότι επιθυμεί απλώς να διηγηθή πως συνέβησαν αληθώς τα πράγματα, παρευρεθείς εν τη χώρα των συμβεβηκότων. Και εν της αφιερωτική επιστολή προς τον Ανδριανόν Βαγλιόνην, αδελφόν του δυστυχεστάτου Αστόρρου, συνημμένη τω χειρογράφω ούτω δηλοί:

«Έγραψα σύντομον στρατιωτικός περίληψιν των συμβάντων εν Αμμοχώστω, (ει και τούτο δεν είναι το επάγγελμά μου) και αποστέλλω τούτο εις την υμετέραν Εξοχότητα, εάν δεν ήθελεν υπάρξη ανακρίβεια μιας ημέρας κατά τας ημερομηνίας των συμβεβηκότων ή εάν το χειρόγραφον δεν εγράφη μετά γλαφυρότητος και εν τη καθαρευούση γλώσση, ίνα καταστή άξιον της Υμετέρας Εξοχότητος, ικετεύω υμάς ν' αποδώσητε τούτο, αφ' ενός μεν εις την άγνοιάν μου (διότι ως είπον

ανωτέρω τούτο δεν είνε το επάγγελμά μου) αφ' ετέρου δε εις τας σκληράς δυστυχίας, ας κατά τον χρόνον τούτον υπέστην, ικανάς ν' αφαιρέσωσι την ζωήν ουχ ήττον ή την μνήμην.»

Η σπουδαιότης τοιούτου χειρογράφου παρώτρυνέ με ίν' ερωτήσω τον κ. Βράκχη, εάν δύναμαι να το δημοσιεύσω, διότι μοι φαίνεται, ότι ήθελεν είναι λίαν ενδιαφέρον εν τη ιστορία του πολέμου εκείνου ή ως διασαφούν χωρίον τι αμφιστητούμενον υπό των ιστορικών ή ως αναπληρούν κενόν τι.

Φέρω ενταύθα παράδειγμά τι: Εν τοις αναμίκτοις της Ιταλικής ιστορίας δημοσιευθείσιν επιμελεία της Βασιλικής επιτροπής της Πατρίου ιστορίας, εν Τορίνω, εκ του βασιλικού τυπογραφείου τω 1862 Τομ. 1^{ος}, Σελίς 105, ευρίσκω τα εξής:

Βίος Ιερωνύμου Μάγγη Αγγιάρη Μηχανικού του στρατιωτικού, αρχαιολόγου και νομικού, γεγραμμένος υπό του περιφήμου ιστοριογράφου Καρόλου Πρόμις, δημοσιεύσαντος και άλλους βίους μηχανικών, στρατιωτικών, αφού διεξήλθεν ως ούτως λέγει, τας δημοσίας και ιδιωτικές βιβλιοθήκας μεθ' όλων σχεδόν των αρχείων της Ιταλίας και συνεβουλεύθη σχέδια και διαγράμματα, και επεσκέφθη όπου ηδυνήθη τα διαρκή μνημεία της ευφυίας και της διορατικής αυτών γοργότητος.

Εν τω βίω τούτω εις Σελίδα 118 αναγινώσκω τα εξής: «Κατά τας 25 Ιουλίου 1570 έφθασαν οι Τούρκοι εις Λευκωσίαν και επολιόρησαν αυτήν.

Προ ολίγου είχε φθάση ο Μάγγης, όστις ανδρείως επολιτεύθη. Αύτη η είδησις, ότι ο Μάγγης ευρίσκετο εν Λευκωσία κατά την πολιορκίαν, ελήφθη εκ σπουδαιοτάτης διηγήσεως γενομένης υπό του μηχανικού Ιωάννου Σωζομενού, όστις διαβεβαιοί ότι συνεβούλευσεν, ίνα διαρκούσης της πολιορκίας, ποιώνται εξόδους ιππέων και πυροβολήτων της πολιορκίας ποιώνται εξόδους ιππέων και πυροβολητών «και εις την σκέψιν μου ταύτην, πολεμουμένην υπό του συνταγματάρχου του Παλατίου, έχοντος αντίθετον γνώμην, παρευρέθη ο μηχανικός ιππότης Μάγγης, αποσταλείς παρά της Ενδοξοτάτης Κυβερνήσεως.»

Ιδού λοιπόν τί ευρίσκω εν τω χειρογράφω του Αγγέλου Γάττου:

Κατά την 5^{ην} Μαΐου 1570 αφίκετο εις Αμμόχωστον σώμα του εξοχ. Κ. Ιερωνύμου Μαρτηνέγγου, αποθανόντος κατά τον εις Κύπρον πλούν, έτι δε αφίκοντο και οι υπογεγραμμένοι αρχηγοί:

«Ο Συνταγματάρχης Παλάτιος εκ Φάνου μετά δύο συγγενών του και των στρατευμάτων των, οίτινες μετέβησαν και οι τρεις εις Λευκωσίαν οι δε λοιποί παρέμειναν εν Αμμοχώστω. Έτι δε αφίκοντο ο ιππότης Μάγγης εξ Αγνάρας, μηχανικός, ο κ. Ιωάννης Μόρμονης, μηχανικός, και ο κ. Γάσπαρος, αρχηγός των Πυροβολητών. Και οι τρεις ούτοι έμειναν εν Αμμοχώστω. Εάν λοιπόν και ο Μάγγης απεστέλλετο και εκουσίως μετέβαινεν εις Λευκωσίαν, ο αρχηγός Γάττος δεν έπρεπε ν' αναφέρη περί τούτου, ενώ μάλιστα σαφώς διαβεβαιοί, ότι οι δύο μηχανικοί Μάγγης και Μόρμορης παρέμειναν εν Αμμοχώστω:

Άλλως τε δε ο Κάρολος Πρόμις, εν τω βίω του Μάγγη, Σελίς 119 λέγει: «Οι Τούρκοι εισελθόντες ορμητικώς εν Λευκωσία εφόνευσαν όσους στρατιώτας

απήντων, χωρίς ουδέ εις εξ αυτών (διηγούνται συμφώνως οι σύγχρονοι ιστορικοί) να διαφύγει.

«Πρέπει όμως να είπωμεν, ότι εν αυτή τη αταξία, πόλεως δια πολιορκίας καταληφθείσης, ένιοι των υπερασπιζόντων αυτήν επέτυχον να σωθώσι, περί τούτων δε έχομεν ασφαλείς μαρτυρίας τινών εξ αυτών και μεταξύ των άλλων του προειρημένου Ιωάννου Σωζομένου, όστις διηγούμενος πόσα υπέστη κατά την φυγήν αυτού επεθύμει ν' αποθάνη μεταξύ των πεσόντων μάλλον ή να ίδη την μικράν του θυγατέρα εις τας χείρας των απίστων και την πρεσβυτέρα να καίηται.»

Έχομεν την έκθεσιν της κατακτήσεως της Λευκωσίας υπό CASTELLANO DI RIMINI FABIANO FALCHETTI, όστις παρευρέθη και αναμφιβόλως εσώθη. Πρέπει λοιπόν να πιστεύσωμεν, ότι αν και οι Τούρκοι υποπτεύοντες επηγρύπνουν, η τύχη εφάνη τοςούτον ευμενής τω Μάγγη, ώστε ηδυνήθη εν τω μέσω συνεχών και μεγίστων κινδύνων και ταλαιπωριών να δραπετεύση εκ Λευκωσίας εις Αμμόχωστον, ένθα μετ' ου πολύ εμφανίζεται ειπέρ ποτε ισχυρός και ενεργητικός. Ότι ούτος κατέφυγεν εις Αμμόχωστον κατά τους τελευταίους μήνας του 1570 εξάγεται εκ της διαβεβαιώσεως αυτού τούτου, ότι ανέγνωκεν εν Αμμοχώστω τον Ησύχιον ακριβώς κατ εκείνο το έτος. Εκ της ομολογίας ταύτης μοι φαίνεται, ότι δυνάμεθα να υποθέσωμεν, ότι ούτος δεν ευρέθη εις Λευκωσίαν και ιδού ο λόγος: -

Η πόλις αύτη εκυριεύθη υπό των Τούρκων την 9^{ην} Σεπτεμβρίου, κατά την 16^{ην} του αυτού μηνός τα Τουρκικά στρατεύματα ήρξαντο αφικνούμενα εις Αμμόχωστος, κατά δε την 23^{ην} ήρξαντο της ανοικοδομήσεως φρουρίου απέναντι της οπλοθήκης.

Εάν ο Μάγγης είχε δραπετεύση εκ Λευκωσίας, δεν ηδύνατο να ευρίσκηται εις Αμμόχωστον ενωρίτερον ή αρχομένου του Οκτωβρίου.

Όθεν πρέπει να συμπεράνωμεν, ότι μόλις αφικόμενος εν της πόλει εκείνη και βλέπων αυτήν πολιορκουμένην υπό εχθρών, δραστηρίως ενεργούντων πέριξ, ηδύνατο να επιδοθή εις την ανάγνωσιν Ελληνικών Λεξικών και να μη βοηθή προς ανοικοδόμησιν των ανεπιδέκτων αναβολής φρουρίων; Και όμως με τα ημερομηνιας ευρισκόμεθα περί το τέλος του έτους και ο ολικός χρόνος ελλείπει.

Προς τούτοις δε παρατηρώ εν τω χειρογράφω του Άγγελου Γάττου ότι ο πρώτος περί του οποίου αναφέρεται ότι κατέφυγεν εν Αμμοχώστω διασωθείς εκ της σφαγής της Λευκωσίας είνε ο Πέτρος Ρονδάχης.

«Κατά την 6^{ην} Οκτωβρίου κατέβη του όρους ο κ. Πέτρος Ρονδάκης Κυβερνήτης του Αλβανικού ιππικού, όστις ευρίσκετο εις Λευκωσίαν και ένεκεν της παραδόσεως της ρηθείσης πόλεως απεσύρθη επί των ορέων: Ευθύς ως αφίκετο εις Αμμ. Απέκτησε την εύνοιαν πάντων, και εκ νέου διορίσθη κυβερνήτης του αυτού τάγματος, όπερ ευρίσκετο εις Αμμόχωστον. Ύστερον κατήλθον του όρους ο στρατηγός Θωμάς Βλέσσας Λυκούνσιος, Αλβανός, μεθ ικανών στρατιωτών κατελθόντων κατά καιρούς».

Αφού ο ιστοριογράφος αναφέρει μόνον τα τρία ταύτα άτομα, άτινα εκ των πρώτων αφίκοντο εις Αμμ. (και έπειτα αναφέρει πολλά άλλαθ διατί ν' αποσιωπήση τ' όνομα του Μηχανικού Μάγγη, του ανδρός τούτου, ούτινος η άφιξις ήθελε διαχύση μεγάλην ιλαρότητα εν τη πόλει όντος τοσούτον ενδόξου και χρησίμου κατά την υπεράσπισιν της Αμμοχώστου;

Εν τινι μάλιστα προηγουμένη ημερομηνία ευρίσκομεν τον Μάγγην εργαζόμενον ήδη επιμελώς μετά του άλλου μηχανικού Ιωάννου Μόρμορη.

«κατά την 29^η Σεπτεμβρίου οι Τούρκοι έκτισαν νύκτωρ φρούριον απέναντι της πηγής του Αγίου Γεωργίου και έτερον απέναντι της Αγίας Βαρβάρας, και παρά τους πρόποδας του κρομμίου εκόμισαν ικανόν πυροβολικόν, ίνα προσβάλωσι την κλίματα του ιππότου της Λεμησσού, ίνα δε ενοχλήσωσι τα στρατεύματα τα προσδιορισθέντα την ημέραν εις το αντίκρημον των τάφρων, εφρόντιζον πολύ ίνα εισαγάγωσι εις την πόλιν ικανήν ποσότητα ερυθρού χώματος, όπερ εχρησίμευεν αντί ασβέστου προς κατασκευήν παντός έργου διαταττομένου υπό του Ιωάννου Μόρμορη και του ιππότου Μάγγη, αμφοτέρων εργαζομένων μετά μεγίστης προθυμίας».

Πότε λοιπόν ο Μάγγης αφίκετο εις Αμμόχωστον;

Ιδού η τελευταία απόδειξις: «Ο Μάγγης (εξακολουθεί ο Κάρολος Πρόμις) ένεκα ζήλου προς την θρησκείαν και ευγνωμοσύνης προς τους Ενετούς εδέχθη εξ αρχής τα καθήκοντα δικαστού εν της νήσω (έπειτα μεταχειριζόμενος καλώς, τας διαφόρους αυτού διαδοχάς) ούτος ών δικαστής εν καιρώ ειρήνης εκουσίως επηγγέλλετο τον μηχανικόν εν καιρώ πολέμου. Εγώ λοιπόν νομίζω ότι προ της αναχωρήσεώς του εξ Ενετίας είχε δείξη έκθεσιν τινα εις την κυβέρνησιν εκείνην αποβλέπουσαν (την έκθεσιν) εις την οχύρωσιν της Αμμοχώστου εν βραχεί χρόνω επωφελούμενος του καταλλήλου της θέσεως και του παλαιού τείχους, εφ' ού ήθελον ιδρυθεί τρεις (3) προμαχώνες.

Τω όντι ευρίσκω εκτεθειμένην και δια μακρών αναιρουμένην την γνώμην εν τινι λαμπρά εκθέσει περί Κύπρου γεγραμμένη υπό Ασκανίου Σαβυρνιανού επιφορτισθέντος δια τούτο υπό της Ενετικής Κυβερνήσεως και όστις Ασκάνιος δεν αναφέρει τ' όνομα του Μάγγη ως συγγραφέως αυτής (της εκθέσεως) αλλά περιγράφων ταύτην λεπτομερώς δίδει να εννοήσωμεν, ότι η γνώμη αύτη ήτο πρότασις ανθρώπου, όστις εσπούδασε τα οχυρώματα θεωρητικώς μάλλον ή πρακτικώς. Αντικρούει ένα προς ένα τους λόγους των Μηχανικών των ουδέποτε ιδόντων πόλεμον και ενισχύει την απουσίαν αυτού δια των παραδειγμάτων του ΑΣΤΙ και του ΑΛΒΑ εν Πεδεμονδειώ, τόπω πλήρει παραδόξων παραδειγμάτων των τρόπων της χρονοτριβής των, όπως διατηρήσωσι τα κράτη. Έτι δε με ενισχύει εν τη γνώμη ταύτη, ό'τι ανέγνωσα αν τινι ανωνύμω εκθέσει, αλλά βεβαίως γραφείση υπό του Νέστορος Μαρτηνέγγη, όστις μεγάλως διεκρίθη εις την άμυναν εκείνην.

Άρχεται λοιπόν ο συγγραφεύς λέγων, ότι, αναχωρήσαντες εξ Ενετίας «ηγάγομεν μεθ' ημών δύο μηχανικούς τον ιππότην Μάγγη εκ Τοσκάνης και τον Ιωάννην Μόρκ». Ούτοι απεβιβάσθησαν μετ' αυτού εις Κύπρον την 3^η Μαΐου, ημερομηνίαν ακριβώς ανταποκρινομένην τω χειρογράφω ημών. Αν λοιπόν ο Μάγγης ανεχώρησεν εξ Ενετίας, προτιθέμενος να οχυρώση την Αμμόχωστον, πρώτον με ως πρωτεύουσαν της νήσου, δεύτερον δε διότι (η Αμμόχωστος) είχε

περισσότεραν ανάγκην οχυρώσεως, ως ούτος είχεν επιτηδείως προτείνη εις την Κυβέρνησιν εκείνην, διατί ήθελεν αργοπορήση μεταβαίνων πρώτον εις Λευκωσίαν, μηδαμώς γινώσκων, ότι εκ της πόλεως εκείνης ήθελεν εξέλθη σώος;

Και αι οχυρώσεις της Αμμοχώστου πως θ' απετελούντο; Πολλάς αποδείξεις δυνάμεθα να φέρωμεν, αλλ' ότι μέχρι τούδε ελέχθη φαίνεται ημίν ικανόν, ίνα κρίνωμεν, ότι η δημοσίευσις του νέου τούτου κώδικος αγνώστου τοις ιστορικοίς μέχρι της σήμερον, θέλει χύση μείζον ως επί του κεφαλαίου τούτου της ιστορίας και λεπτομέρειαί τινες μη ούσαι ικανώς γνωσταί θα καταστώσι τοιούται.

Δεν δύναμαι να αποσιωπήσω αξιοσημείωτόν τι, όπερ απαντώ εν τω χειρογράφω: είνε δε τούτο ότι, μετά την κατοχήν της Αμμοχώστου, ουδείς λόγος περί του ιερώνυμου Μάγγη γίνεται, ενώ γνωστόν, ότι και ούτος ηριθεμείτο μεταξύ των αιχμαλώτων. Τούτο δεν δύναμαι να αποδώσω εις αμνημοσύνην δια δύο αιτίας, διότι όντα (τον Μάγγη) ένα των ενδοξοτάτων ανδρών των παρευρεθέντων εν Αμμοχώστω ο συγγραφεύς δεν ηδύνατο να λησμονήση αυτόν, είτα δε διότι την ατυχεστάτην αυτού τελευτήν γνωστήν ούσαν ήθελεν αναφέρει.

Υποτίθημι λοιπόν, ότι ο ένδοξος ούτος μηχανικός συλληφθείς υπό τινος των αρχηγών του τουρκικού στρατού και κοιμισθείς εν τω πλοίω αυτού απήχθη αιχμάλωτος εις Κωνσταντινούπολιν και εκεί ωρίσθη εις ευτελή έργα.

Είνε βέβαιον ότι ούτος δεν ευρίσκετο μετά των άλλων αιχμαλώτων αρχηγών εν τη φρικτή ειρκτή του Πύργου του Ευξείνου Πόντου, αλλ' ούτε οι σύντροφοι αυτού ηδύνατο να γνωρίζωσι πού τον απήγαγον. Ούτω μόνον δύναμαι να εξηγήσω το αίτιον της σιωπής.

Αναμφίβολον όμως είνε ότι ο Μάγγης υπήρξεν αιχμάλωτος εν Κωνσταντινουπόλει και ότι εκεί συνέθεσε δύο βιβλία άτινα ήλπιζεν ότι ήθελον τω χρησιμεύση ως κλίμαξ δια την πολυπόθητον απελευθέρωσίν του. Αλλ' επειδή αύτη εβράδυνεν, ούτος μη δυνάμενος να υποφέρει βίον τοσούτον πολύμοχθον και ευτελή απειπειράθη να δραπετεύση, αλλ' οι Τούρκοι καταδιώξαντες και συλλαβόντες αυτόν τον απεκεφάλισαν την 27^{ην} Μαρτίου 1572. Τοιουτοτρόπως ετελεύτησεν ο σπουδαίος ούτος ανήρ ούτινος η όρεξις προς μάθησιν ήτο ακόρεστος.

Καταφανέστατον εν τη συγγραφή ταύτη είνε ότι ο συγγραφεύς επιμένει λίαν, όπως αποδείξη την ακριβή αλήθειαν της διηγήσεως αυτού.

Άλλως δε, εάν οι ιστοριογράφοι αναγινώσκοντες και παραβάλοντες αυτήν προς άλλα πονήματα του αυτού θέματος ήθελον απαντήση μικράν τινα διαφοράν ημερομηνίας ή ανακρίβειάν τινα ή ακουσίαν αμνημοσύνην, ας ενθυμηθώσιν, ότι ο ίδιος ο συγγραφεύς ητήσατο συγνώμην, λέγων ότι έγραψε την ιστορίαν ταύτην εν θλίψεσι και ταλαιπωρίασι της ειρκτής.

Ταύτα δε ας αποδώσωσιν ουχί τόσον εις την άγνοιαν αυτού των πραγμάτων, όπερ αυτός διηγείται, όσον εις τας φρικτάς κακουχίας, άς υπέστη, ικανάς ούσας ν' αφαιρέσωσι την ζωήν, πολύ δε μάλλον την μνήμην.

Η σκέψις δε του να γράψη και διηγηθή εις άλλους παν ό'τι ούτος δια των ιδίων αυτού οφθαλμών είδε και δια των ιδίων του ώτων ήκουσεν εκ προσώπων αξιοπίστων, νομίζω ότι εγεννήθη εν αυτώ κατά τας αϋπνίας των σκοτεινών και φοβερών νυκτών της κολαστικής ειρκτής εν τω μέσω βασανιζόντων και βασανιζομένων, ότι ανακαλών το παρελθόν έκρινεν άξιον να το διαβιβάση εις τους μεταγενεστέρους. Και καθ' άς ημέρας δεν ήτο ενησυχολημένος εις δουλικά έργα εμπιστευόμενος τη μνήμη αυτού και βοηθούμενος ίσως υπό των ατυχών συντρόφων του, ανέλαβε να διηγηθή τα εν Αμμοχώστω συμβάντα.

Το ύφος αυτού, καίτοι άκομψον και ακατέργαστον, πολύ όμως φιλαλήθες είνε φυσικώτατον και ακριβώς αρχαϊκής απλότητας, εάν δε εις τι μέρος η ορθογραφία και η γραμματική χωλαίνουσί πως, ο άδολος εκείνος τονισμός, ανεπιτήδευτος, ευσταθής και πιστός, καθιστά ευάρεστον την ανάγνωσιν αυτού.

Αλλ' η διάταξις είνε τω όντι θαυμαστή. Ο συγγραφεύς διαιρεί το έργον αυτού εις τρία μέρη. Εν τω πρώτω πραγματεύεται περί των προπαρασκευών του πολέμου εξ αμφοτέρων των μερών και τούτο επέχει τόπον προοιμίου ως εν τελεία δημηγορία. Εν τω δευτέρω πραγματεύεται σαφώς περί όλου του πολέμου, περιγράφει τας οχυρώσεις αυτού, τας επτά τρομεράς εφόδους κατά της Αμμοχώστου, την παράδοσιν, τους όρους, την προδοσίαν και λήγει δια της περιγραφής του φρικτού μαρτυρίου, εις ό υπεβλήθη ο Μαρκαντώνιος Βραγαδίνος, αναφέρων προσέτι τας λέξεις, ας ο μάρτυς εκείνος εξέφερε κατά τας τελευταίας στιγμάς. Εν τω τρίτω περιγράφει τον πλούν του Μουσταφά εκ Κύπρου εις Κωνσταντινούπολιν, κομίζοντας μεθ' εαυτού, ως εν θριάμβω τους ατυχείς αιχμαλώτους και λήγει περιγράφων την σκληροτάτην ειρκτήν του Πύργου του Ευξείνου Πόντου, και αναφέρων τα ονόματα και την πατρίδα εκείνων, οίτινες καθείρχθησαν εν αυτή.

Το πολύτιμον τούτο χειρόγραφον εκτός του ότι είνε μεγίστου ενδιαφέροντος δια τας ιστορικές και γεωγραφικές πληροφορίας, ας εμπεριέχει, χρησιμεύει έτι ίν' αυξήση την εύκλειαν πολλών πόλεων και τόσων ενδόξων οικογενειών, ων μνημονεύει, ίσως δε τινες ν' αγνοώσι τ' όνομα των ενδόξων αυτών τέκνων, άτινα έχυσαν το αίμα των υπέρ πίστεως και πατρίδος.

Η δε πόλις Ορβιέτος νομίζομεν ότι κερδίζει μάλλον των άλλων, διότι ενώ ο φθονερός χρόνος, όστις το παν καταστρέφει και αποσβέννυσιν είχε ρίψη εν τη λήθη τ' όνομα του αρχηγού Άγγελου Γάττου, νυν δια των χειρογράφων και των ανδραγαθημάτων αυτού αναζή εν μέσω ημών μάλλον τετιμημένος και ενδοξότερος, αυζάνων δε τον αριθμόν των επιφανών Ορβιετανών.

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΗΓΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΓΑΤΤΟΥ ΕΞ ΟΡΒΙΕΤΟΥ, ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΝ ΤΗΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ, ΠΕΡΙΕΧΟΥΣΑ ΠΑΣΑΣ ΤΑΣ ΑΨΙΜΑΧΙΑΣ, ΕΝΕΔΡΑΣ, ΝΥΚΤΕΡΙΝΑΣ ΠΡΟΣΒΟΛΑΣ, ΤΟΝ ΑΡΙΘΜΟΝ ΤΩΝ ΠΕΖΩΝ, ΤΩΝ ΙΠΠΕΩΝ, ΤΩΝ ΦΡΟΥΡΙΩΝ, ΤΩΝ ΙΠΠΟΤΩΝ, ΤΩΝ ΠΥΡΟΒΟΛΗΤΩΝ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΞ ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΜΕΡΩΝ ΡΙΦΘΕΝΤΩΝ ΚΑΝΟΝΙΟΒΟΛΙΣΜΩΝ, ΕΤΙ ΔΕ ΤΑΣ ΥΠΟΝΟΜΟΥΣ, ΕΦΟΛΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ ΤΗΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΑΘΕΤΗΘΕΙΣΗΣ ΥΠΟΣΧΕΣΕΩΣ ΤΟΥ

ΜΟΥΣΤΑΦΑ ΠΑΣΑ, ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΤΟΥ ΣΟΥΛΑΜ ΣΕΛΙΜ, ΟΘΩΜΑΝΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ, ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΕΞΟΧΩΤΑΤΟΥ Κου ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΙΟΥ ΒΡΑΓΑΛΙΝΟΥ, ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ, ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΕΝΔΟΞΟΤΑΤΟΥ Κου ΕΣΤΟΡΟΣ ΒΑΓΛΙΟΝΗ, ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΟΥ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΕΤΙ ΔΕ (ΠΕΡΙΕΧΟΥΣΑ) ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ ΠΟΛΛΩΝ ΑΛΛΩΝ ΕΝΔΟΞΩΝ ΕΥΠΑΤΡΙΔΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΟΘΑΝΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΠΛΗΓΩΘΕΝΤΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ, ΤΟΝ ΠΛΟΥΝ ΤΟΥ ΜΟΥΣΤΑΦΑ ΕΚ ΤΗΣ Ν. ΚΥΠΡΟΥ ΕΙΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΝ, ΤΗΝ ΑΠΩΘΗΣΙΝ ΤΗΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ, ΤΗΝ ΤΡΑΧΥΤΑΤΗΝ ΕΙΡΚΤΗΝ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΝ ΑΥΤΗ ΑΠΑΧΘΕΝΤΩΝ.

ΤΩ ΕΝΔΟΞΟΤΑΤΩ ΚΥΡΙΩ
ΑΔΡΙΑΝΩ ΒΑΓΛΙΟΝΗ

Επειδή απ' αρχής αφιέρωσα τον δυστυχή τούτον βίον εις την υπηρεσίαν του ενδοξοτάτου εκείνου οίκου, ουδέν επεθύμησα μάλλον εν τω κόσμω ή να τύχω τοιαύτης ευκαιρίας, ώστε να δυνηθώ εν μέρει να υποδείξω πόσον εκαίετο, μάλλον δε εφλέγετο η ψυχή μου να καταναλωθή εν τη υπηρεσία ταύτη.

Αληθές είνε, ότι πολλάκις θεωρών τη ταπεινώσιν μου έκρινα το θράσος μου τούτο μωρόν και προπετές, το να τολμήσω δηλαδή ν' αποβλέψω ούχ' ήττον ή να στηριχθώ επί τοσούτου μεγαλείου. Αλλά μετά ταύτα ουκ ολίγον ανεκουφίσθην, ελπίζων ότι δια της μακράς και πιστής υπηρεσίας μου ήθελον εν μέρει καταστήση ταύτην αξίαν. Ούτως εξ άπαλών ονύχων μέχρι τούδε, κατέβαλον εν τούτω πάσαν φροντίδα και μελέτην.

Η δε τύχη κατ' αρχάς μοι εφάνη λίαν ευμενής παρασχούσα πολλάκις προ των οφθαλμών μου τοιαύτην ευκαρίαν, δι' ης απέδειξά πως οποία ήτο η ψυχή μου.

Όθεν υπελάμβανον εμαυτόν ικανώς ευδαίμονα και ευτυχή, νομίζων, κατά τους εναρέτους λογισμούς μου, ότι ουχί ασθενή την αρχήν εποιησάμην. Αλλ' αφού σκληρά τύχη μετέβαλε πάσαν μου χαράν εις πικρά δάκρυα του θανάτου, αποστερούντός με του μόνου προϊσταμένου μου, του ενδοξοτάτου κ. Έστορος Βαγλιόνη, εν πάσιν ηγνώησα πόσον μάταιαι υπήρξαν αι ελπίδες, πόσον σφαλεροί οι λογισμοί ημών των αθλίων θνητών, πολλάκις εν τω μέσω της οδοιπορίας διακοπτομένων, και πριν ή δυνηθώμεν να ιδώμεν τον λιμένα, καταβυθιζόμεθα εν τοις ύδασι της θνητής ταύτης ζωής.

Όστε επεθύμουν να αποθάνω μάλλον και να ακολουθήσω τιμίως τον κύριόν μου, όν εν τη ζωή είχαν υπηρετήση, ή να πλανώμαι έτι εν τη κοιλάδι ταύτη των διαφόρων δυστυχιών.

Αλλ' αφού δεν μοι επιτρέπεται τούτο υπό του δίδοντος την ύπαρξιν εις τα γήϊνα πλάσματα, ουδέ δύναμαι να συντρίψω τους φυσικούς νόμους, και επειδή ουδέν άλλο μοι ενεπέμεινεν ή η αφοσίωσις εκείνη, ήτις εν εμοί υπήρξε πάντοτε, και νύν έτι ανθηροτέρα φύεται, τούτου ένεκεν απευθυνόμενος της υμετέρα εξοχότητι δια της παρούσης μου, ταπεινώς ικετεύω υμάς, ίνα μεταχειριζόμενός με μετά της

διακρινούσης υμᾶς φιλανθρωπίας, ευδοκήσητε να με κατατάξητε μεταξύ των ταπεινοτάτων και πιστοτάτων δούλων σας.

Εκείνο δ' ὅπερ εν Αμμοχώστῳ δεν ηδυνήθην να πράξω, ἔνεκεν των ενασχολήσεων, ἐπραξα νυν, καίπερ ζῶν εν τῷ μέσω των δυστυχιῶν τούτων, ἔγραψα δηλ. σύντομον στρατιωτικῶς περίληψιν (ει και τούτο δεν εἶνε το ἐπάγγελμά μου) των εν Αμμοχώστῳ συμβάντων και εις την Ὑμετέραν Εξοχότητα αποστέλλω. Εάν δε ἔτυχε ανακρίβεια μιας ημέρας κατά τας ημερομηνίας των συμβεβηκότων, ἢ εάν το χειρόγραφον δεν εγράφη μετά γλαφυρότητος και εν τη καθαρευούση γλώσση, ἵνα καταστή ἄξιον της υμετέρας Εξοχότητος, ικετεύω υμᾶς ν' αποδώσητε τούτο ἀφ' ἐνός μεν εις την ἀγνοιάν μου, ἀφ' ἐτέρου δε (διότι ὡς εἶπον ἀνωτέρω «τούτο δεν εἶνε το ἐπάγγελμά μου») εις τας σκληράς δυστυχίας σας κατά τον χρόνον τούτον υπέστην, ικανάς ν' αφαιρέσωσι την ζῶν οὐχ ἴττον ἢ την μνήμην.

Τέλος ταπεινῶς παρακαλῶ υμᾶς, ὅπως ευαρεστηθήτε και δεχθῆτε τούτο ἀποβλέποντες οὐχί εις το ταπεινόν του γράψαντος, ἀλλ' εις το πνεῦμα μεθ' οὐ αποστέλλεται υμῖν. Διό, παραδιδόμενος εις την μεγάλην ἀγαθότητα και γενναιοδωρίαν της υμετέρας Εκλαμπρότητος, μετά σεβασμοῦ ἀσπάζομαι τας χεῖρας και ἐγκαρδίως προσκυνῶ, και συνιστῶ εμαυτόν.

Ο ταπεινότατος και υποκλινέστατος
δούλος της Ὑμετέρας Εκλαμπρότητος
ΑΓΓΕΛΟΣ ΓΑΤΤΟΣ
ἐξ Ορβιέτου

Ἐκ του Πύργου του Ευξείνου Πόντου

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Περί των γινομένων προπαρασκευῶν
ἐξ ἀμφοτέρων των μερῶν

Κατά την 3^{ην} Οκτωβρίου 1569 ο εκλαμπρότατος κ. Ἐστωρ Βαγλιόνης, Γενικός Διοικητής των στρατευμάτων του βασιλείου της νήσου Κύπρου, και ο ἐξοχώτατος κ. Λαυρέντιος Βέμβος, Γενικός Επίτροπος του βασιλείου, ἐπεσκέφθησαν ἀμφοτέρα τα παράλια της νήσου, προνοοῦντες περί των ἀναγκαιούτων εις πάντας τους προμαχῶνας αὐτῆς.

Κατά την 7^{ην} του αὐτοῦ μηνός ἐγένοντο τρεις μεγάλοι σεισμοί νύκτωρ, τοσοῦτον δε ἰσχυροί, ὥστε και οι πρεσβύτεροι ἔλεγον ὅτι οὐδέποτε εἶχον αἰσθανθῆ τοιοῦτους.

Την αὐτὴν νύκτα, πνέοντος βορρά ἀνεκαλύφθη κομήτης μεγάλην ἔχων ἀκτίνα και διέμεινε ορατός ἐπὶ 22 νύκτας.

Κατά την 30^{ην} του αὐτοῦ μηνός ἀπεβίωσεν ο ἐξοχώτατος κ. Λαυρέντιος Βέμβος, Γενικός ἐπίτροπος και η Α. Ε. εὐρίσκετο περί την τελευτὴν του βίου.

Κατά την 15^{ην} Απριλίου 1570 ο εκλαμπρότατος κ. Έστωρ Βαγλιόνης μετά των πρεσβευτών του βασιλείου συνήλθον εις τι χωρίον, εν τω μέσω της μεταξύ Λευκωσίας και Αμμοχώστου οδού καλούμενος Ασκλίαι, χωρίον του εξόχου κ. Ιακώβου εκ Τριπόλεως. Τούτο δ' εγένετο ένεκεν ειδήσεως ληφθείσης εκ Κωνσταντινουπόλεως, ότι Σελίμ Οθωμανός Αυτοκράτωρ των Τούρκων είχε αποφασίση μετά της συγκαταθέσεως των πασάδων του να λάβη την νήσον Κύπρον ως ανήκουσαν αυτώ, προφασιζόμενος ότι αύτη συγκατελέγετο εις την δικαιοδοσίαν της Συρίας και ότι εν τωσούτω απέστειλεν (ο Σελίμ) εν Ενετία λοχίαν, κομίζοντα επιστολήν, δι' ης απήτει την νήσον, ότι δε κατά την στιγμήν εκείνην προητοίμαζε μέγαν στόλον και στρατόν, κελεύων αυτούς να ευρίσκονται πάντοτε έτοιμοι δια την Κυπριακήν επιχείρησιν: έτι δε επέστειλε πάσαις ταις χώραις της Ανατολής, Καραμανίας και Συρίας, και άλλοις θαλασσίοις λιμέσιν, ίνα πάντες μετά πεζικού και ιππικού πορεύωνται εις τους καταλληλοτέρους ποταμούς, φέροντες μεθ' εαυτών πολεμοφόδια, ζωοτροφίας και άλλα πολεμικά όργανα, δηλονότι σκαπάνας λίσγους (σμιλάρια χονδρά) πελέκεις και άλλα σιδηρά εργαλεία, προς επιπέδωσιν βουνών, κατεδάφισιν τειχών και κατασκευήν υπονόμων, έτι δε φέρωσι σκευοφόρα άρματα, κοφίνους, κάρρα, και πάν δι ού όφειλον να κατασκευάζωσι γεφύρας, άς ο στόλος ευκόλως να δύναται ν' αναιρή.

Τούτο δε διέταξεν εν Κωνσταντινουπόλει εις πάντας τους υπηκόους της Ευρώπης, συναθροίζων πεζικόν, ιππικόν και ερέτας δια τας λαβυρνίδας..... Επέστειλε και εν Αρμενία δια 40 χιλ. Σκαπανέων. Περιμένων απάντησιν εξ Ενετίας κατεκράτει εν Κωνσταντινουπόλει τον Εξοχώτατον Βάϊλον μετά πάντων των υπηκόων.

Ταυτοχρόνως οι εξοχώτατοι έλαβον είδησιν εξ Ενετίας μετ' αντιγράφου της επιστολής, ήν ο Μέγας Τούρκος είχεν αποστείλη τη ενετική εξουσία.

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

«Ημείς, Σουλτάν Σελίμ Οθωμανός, Μέγας Αυτοκράτωρ των Τούρκων, βασιλεύς των βασιλέων, κύριος των κυρίων, βασιλεύς της Ιερουσαλήμ, κύριος του επιγείου παραδείσου, Σκιά του θεού, αιτούμαι παρά της ενετικής εξουσίας το βασίλειον της Κύπρου, όπερ θέλει δοθή ημίν ή φιλικώς ή βιαίως ας προσέξη δε το κράτος τούτο να μη ερεθίση το τρομερόν ημών ζίφος να μη εμπιστεύηται δε εις τον θησαυρόν αυτου διότι δυνάμεθα να μεταβάλωμεν αυτόν εις χείμαρρον, έτι δε ας προσέξη να μη ερεθίση την οργήν μας.»

Εγένετο δε δήλον ότι οι Τούρκοι ήθελον να εκπολιορκήσωσι πρώτην την Αμμόχωστον. Εν τούτοις απεφάσισαν οι άρχοντες, ίνα ο εκλαμπρότατος κ. Έστωρ Βαγλιόνης πορευθή ένθα μάλλον αναγκαίον ήτο. Ο κ. Ούτος λαβών οδηγίας μετέβη εις Κυρήναιαν, ίνα διατάξη παν ό'τι τω εφαινετο αρμόζον κατά την περίστασιν ταύτην.

Επειδή δε τα τείχη της Κυρηναίας ήσαν υψηλά, το δε εσωτερικόν κενόν, η Α. Εξοχότης αφήρεσεν ύψος δύο ποδών εκ των τειχών και όσον ηδύνατο ταχύτερον

δι' αναχωμάτων ωχύρωσεν αυτήν, και εις τινα μέρη ηύρυνε την τάφρον, και ύψου το αντίκρημον, τοις δε στρατιώταις προεμήθευε πολεμοφόδια και ζωοτροφίας πάραυτα δε μετέβη εις Αμμοχώστον ίν' αποτελειώση πάντα τ' αναγκαιούντα τοις φρουρίοις πολεμοφόδια και ζωοτροφίας, να ευρύνη και χαμηλώση την τάφρον, να καθομαλίση το εκτός της πόλεως έδαφος, καταρρίπτων εκκλησίας, οικίας και άλλα κωλύματα, ποιούμενος επί πλέον πάσας τα αναγκαίας προμηθείας.

Ταυτοχρόνως αφίκετο εξ Ιταλίας ο Εκλαμπρότατος κ. Κόμης Ροκχάσας, Γενικός Λογιστής της Ενετικής Εξουσίας, μετ' αυτόν δε ο συνταγματάρχης κ. Διονύσιος Νάλδης, Διοικητής της Αμμοχώστου, αντί του κ. Σκιπίωνος Πιασέντζου εκ Κρέμας, όστις ήτο διοικητής της Αμμοχώστου και όστις πρότερον είχε ζητήση άδειαν απουσίας παρά της Γαληνοτάτης Εξουσίας. Προσέτι δε αφίκοντο μετ' αυτού και οι υπογεγραμμένοι στρατηγοί:

Ο στρατηγός Ιωάννης Βάττας, εξ Αγ. Κολουμβιανού.

Ο » Βαλτέριος, εκ Περγάμου.

Ο » Κέκκος Άγγελος, εξ Αγ. Ιούστου

Ο » Αννίβας, εκ Μάσσας.

Ο στρατηγός Φραγκίσκος Στράκου, εξ Ορβιέτου, διέμενεν εν Αμμοχώστω, επόμενος τη Εξοχότητι αυτού οι δε λοιποί μετέβησαν εις Λευκωσίαν.

Ενταύθα ποιούμαι μνειάν μόνον των εν Αμμοχώστω ουχί δε και των εν Λευκωσία.

Εν τω μεταξύ αφίκετο Ενετικόν τι πλοίον μετ' επικουριών, αποσταλέν υπό της Αυτού Γαληνότητος τα ονόματα των στρατηγών ήσαν τα εξής:

Ο στρατηγός Σολδατέλος Γαλεάτζης, εξ Αγουβίου.

Ο » Δαυίδ Νόκης, εκ Κρέμας.

Ο » Ροβέρτος Μαλβέτζης, εκ Βολωνίας.

Ο » Κάμιλλος, εκ Γέδι,

ούτος δε μετέβη εις Λευκωσίαν.

Ο Κόμης Νικόλαος Βαντζένας εκ Κρέμας.

Τα ονόματα των πρότερων ευρισκομένων στρατηγών ήσαν τα εξής:

Ο κ. Ιερώνυμος Γαβριέλης, εξ Αγουβίου.

Ο κ. Ιππότης Δαλλάστης.

Ο στρατηγός Λουδοβίκος Κάντιδος, εξ Ουδίνης.

Ο » Βικέντιος Βάμπριγας, εκ Καποδιστριάς.

Ο » Αλοβίγης Πιζάκης, εξ Ενετίας.

Ο » Ιωάννης Μαρία Κορβελλατόρος.

Εν τούτοις έρις τις ανεφύη μεταξύ των στρατηγών Ιωάννου Βαγλιόνη και του συνταγματάρχου Πιασέντζου:

Αι Α. Εξοχότητες ίνα αποφύγωσι τα σκάνδαλα απέστειλαν εις Λευκωσίαν τον στρατηγόν Ιωάννην και αντ' αυτού αφίκετο ο στρατηγός Αλέξανδρος, ποιητής, εκ Βολωνίας.

Ταυτοχρόνως ο εξοχώτατος κ. Μαρκαντώνιος Βραγαδίνος, αρχιστράτηγος του Βασιλείου, και ο επίσκοπος μεθ' όλου του Ιταλικού και Ελληνικού κλήρου, των

στρατιωτών και ευγενών, συνοδευομένων υφ' όλου του λαού μετά μεγάλης φροντίδας και προθυμίας ειργάζοντο ημέρας και νυκτός έσωθεν και έξωθεν της πόλεως, ένθα η ανάγκη το απήτει, χρώμενοι απείρου φιλοπονίας εν τω κομίζειν εντός του φρουρίου όσον ηδύναντο περισσοτέρας ζωοτροφίας.

Αφού δε η Α. Εκλαμπρότης έδωκε διαταγάς και έφερεν εις πέρας εν Αμμοχώστω πολλά ενδιαφερόντα πράγματα, μετέβη εις Λευκωσίαν ίνα προμηθεύση και αυτή τ' αναγκαιούντα, ως εν Αμμοχώστω είχε πράξη. Ευθύς ως αφίκετο εν Λευκωσία δια μεγίστων προσπαθειών ενίσχυσε την εργασίαν και εισεκόμισε ζωοτροφίας. Εκάλεσε πάντας τους εις τα περίξ ευρισκομένους χωρικούς να εργάζονται μετά των οικογενειών των, εν τοις τάφροις της Λευκωσίας, ανταμείβων αυτούς καθ' εκάστην επαξίως των κόπων των. Όθεν ο εξοχώτατος κ. Έστωρ ευρίσκετο διαρκώς εις το έργον, εργαζόμενος ότε μεν δια φορείου, οτέ δε δια του πελέκεως, άλλοτε δε δια της σκαπάνης και των λίσγων και άλλοτε φέρων επί του ώμου δοκούς εκεί ένθα έβλεπεν, ότι ήτο αναγκαιότερον προς κατασκευήν γεφυρών ή άρσιν τούτων, ίνα κομισθώσιν αφ' ενός μέρους εις το άλλο.

Επειδή η Α. Ε. επεθύμει ν' ακούση νέον τι, επέστρεψεν εις Αμμοχώστον και συνεβουλευθή τους κ.κ. Νικόλαον Δονάτον και Φραγκίσκον Τρόνου, αμφοτέρους επικελευστάς εν τη υπηρεσία της νήσου ήλειψαν αμέσως ούτοι τας λιβυρνίδας των, ανεπέτασαν τα ιστία και κατέπλευσαν εις τον λιμένα της Τριπόλεως της Συρίας, εκεί δε συνέλαβον πλοιάριον τι, έχον φορτίον σάπωνος, και άλλων εμπορευμάτων ως ελαίου, σταφίδων, και άλλων ζωοτροφιών, αίτινες ωφέλησαν πολύ τους εν τω Φρουρίω. Συλλαβόντες το πλοιάριον και ρίψαντες πυροβολισμούς τινάς εν ταις αποθήκαις της προκουμαίας επέστρεψαν εν Αμμοχώστω άνευ αντιστάσεώς τινος.

Κατά την 4^η Μαΐου εκηρύχθη ο πόλεμος καθ' άπασαν την νήσον μεταξύ του μεγάλου Τούρκου και της Ενετικής εξουσίας.

Την 5^η του αυτού μηνός ήχθη εν Αμμοχώστω το σώμα του Αξιοτίμου κ. Ιερωνύμου Μαρτηνέγγου, όστις απέθανε κατά τον εις Κύπρον πλούν, αφίκοντο δε και οι επόμενοι στρατηγοί:

Ο Κόμης Ραμουθήχιος εκ Κορβάρας, συνταγματάρχης 500 πεζών.

Ο Κόμης Σιγισμόνδος, εκ Γαζόλδου.

Ο στρατηγός Μάριος Κομπαγνώνης, εκ Μαχεράτας υπό τον υποστρατάρχη κ. Κόμητα Ρανούκχιον.

Ο στρατηγός Αννίβας, εκ Φέρμου.

Ο » Μαρκέττος, εκ Φέρμου.

Ο » Κάρολος Ραγονάσκος, εκ Κρεμόνας.

Ο » Φραγκίσκος, εκ Φρανκαβίλλης.

Ο » Λουδοβίκος των Άττη, εκ Τόβης.

Ο » Αλμερίγος, εκ Πιασέντζου.

Ο » Ιωάννης Μαρία Ροσκόνης, εκ Βρεσκίας άνευ λόχου.

Ο συνταγματάρχης Παλάτιος εκ Φανού μετά δύο συγγενών του και των συντρόφων αυτών, των τριών μεταβάντων εις Λευκωσίαν, των δε λοιπών διαμεινάντων εις Αμμοχώστον.

Ο Ιππότης Μάγλης εξ Αγνάρας, μηχανικός, και ο κ. Ιωάννης Μόρμορης, μηχανικός και ο Εκλαμπρότατος Γάσπαρος, αρχηγός των πυροβολητών. Ούτοι διέμειναν εν Αμμοχώστω.

Δεν θα παραλίπω τα ονόματα των στρατηγών των ταγμάτων, άτινα εκ των προτέρων ευρίσκοντο εν Αμμοχώστω.

Ο στρατηγός Ματθαίος εκ Καπούας.

Ο » Βαρθολομαίος, εκ Σαμπιέρου.

Ο » Ιερώνυμος, εκ Σαβίλης.

Ο » Έρασμος, εκ Φέρμου.

Ο » Νικόλαος Κύπριος.

Η Α. Εξοχότης διένειμε τον πληθυσμός της Αμμοχώστου τοις επόμενοις στρατηγούς και ευπατρίδαις της πόλεως:

Τον κ. Γεώργιον Σκουαρκιαλούπην, εκ Φλωρεντίας,

Τον κ. Δάρδανον Σκουαρκιαλούπην, εκ Φλωρεντίας.

Τον κ. Δομένικον Λανδρούκκην.

Τον κ. Ματθαίον δε Κόλτη

Τον κ. Αντώνιον Ιουστινιανόν.

Ταυτοχρόνως ο Εξοχώτατος κ. Μαρκαντώνιος Βραγαδίνος εκήρυξεν ότι πάντες οι φυγάδες του διαμερίσματος της Αμμοχώστου ώφειλον να υπηρετήσωσι εν τω πολέμω τούτω, υποσχόμενος να δίδη αυτοίς τον συνήθη μισθόν. Όθεν εν βραχεί διαστήματι αφίκοντο περί τους 300. Στρατηγός δε ωρίσθη ο Ιάκωβος Στάμπαλης, Έλλην.

Ταυτοχρόνως ο κ. Αλέξανδρος Ποδακάτρος προέτεινε να σχηματίση τάγμα εκ 300 πεζών των χωρίων του. Η γενναιοδωρία και πίστις του κ. Αλαζάνδρου πολύ ευηρέστησε την Α.Ε., άνευ αναβολής λοιπόν εσημάτισε το τάγμα και αφικόμενοι εις Αμμοχώστον μετ' αυτού, παρεχώρησε τους 300 εις την Α. Ε. ήτις εμισθοδότησε τούτο ως τα Ιταλικά. Τέλος δε μη υπάρχοντος ούτε χρυσού ούτε αργύρου, προς πληρωμήν πεζών και ιππέων διέταξεν ο Εξοχώτατος κ. Μαρκαντώνιος Βραγαδίνος ταχέως να κατασκευασθή νομισματοκοπείον μετά 8 τύπων, ημέρας και και νυκτός ενησχολείτο κόπτων νομίσματα χάλκινα, έκαστον τιμώμενον 10 δηναρίων και δηνάρια 4 κατρίνων (λεπτών) δι' ών επλήρωνε το Ιταλικόν και Ελληνικόν πεζικόν και ιππικόν, τα εργοστάσια και τα της επικουρίας. Η Αυτού Εξοχότης εκήρυξεν ότι, όστις δήποτε ήθελεν απορρίψη τα χρήματα ταύτα ήθελεν απαγχονίζεσθαι. Ούτω το ειρημένον χρήμα εκκυκλοφόρησεν ως ει ήτο χρυσούν ή αργυρούν. Θ' αναφέρω επίσης και τους στρατηγούς των Αλβανών ιππέων.

Ο στρατηγός Ιωάννης Ροδάκκης.

Ο » Νικόλαος Βελάμης

Ο » Γεώργιος Σελίβας

Ο » Ανδρέας Ροδάκκης.

Ο » Κόνδος Ροδάκκης.

Ο » Άγγελος Σπηλιώτης

Κατά την 11^{ην} του αυτού μηνός ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ έστειλε εις Αμμοχώστον τον Φριδερίκον Βαγλιόνην μετά του λόχου του, όστις ευρίσκετο εν Λευκωσία.

Κατά την 15^{ην} του αυτού μηνός απεβίωσεν ο στρατηγός Λουδοβίκος εκ Τόβης και ο λόχος αυτού παρεχωρήθη εις τον στρατηγόν Ιωάννην Μαρίαν Ρουσκόνην εκ Βρεσκίας.

Κατά την 25^η του αυτού μηνός, η Α. Εξοχότης και η Α. Εκλαμπρότης επύθοντο ότι οι Τούρκοι εν Καραμανία εν τινι πορθμώ όστις εκτίνεται μεταξύ δύο βουνών, εκτάσεως 15 μιλίων, κατεσκεύασαν τρεις γεφύρας κάτωθεν φρουρίου τινός κειμένου επί της κορυφής υψηλού όρους εις την ετέραν άκραν του πορθμού, αι τρεις δε αύται γέφυραι, σχήματος ημισελήνου, ήσαν τοσούτον μεγάλαι ώστε κατείχον το ήμισυ του πορθμού, προσέτι δε στερεώς εμπειηγμένοι δια χονδροτάτων δοκών, ίνα διαβαίνη επ' αυτών το πεζικόν, ιππικόν, πυροβολικόν και πάντα τ' αναγκαιούντα δια τοιούτον επιχείρημα, ως πολεμεφόδια, ζωοτροφία και λοιπά. Αι Α. Ε. βεβαιωθείσαι περί τούτου, απεφάσισαν ν' αποστείλωσι μετά της λιβυρνιδος του κ. Νικολάου Δονάτου τον κ. Φρειδερίκον Βαγλιόνην μεθ' ικανών στρατηγών, ευγενών και στρατιωτών. Ούτοι δε αφικόμενοι εκεί κατεκρήμνισαν τας τρεις γεφύρας, εκείθεν δε προχώρησαν προς την Σακχίας (SIC) ίνα καταλάβωσι πλοιάριον τι περί του οποίου είχαν ήδη λάβη πληροφορίας, αλλά πλησιάσαντες τον λιμένα είδον ότι ουδέν εν αυτώ υπήρχεν, ώστε μετά επταήμερον πλούν επέστρεψαν εις Αμμόχωστον, εκτελέσαντες παν ό' τι αι Α. Εξοχότητες τοις είχαν επιβάλη.

Ταυτοχρόνως απεβίωσεν ο κόμης Νικόλαος Βεντζόνης εκ Κρέμας και ο λόχος αυτού εδόθη εις τον στρατηγόν Φραγκίσκον Στράκκου εξ Ορβιέτου.

Ταυτοχρόνως ηγέρθησαν έριδες τινες μεταξύ του κ. Φραγκίσκου Τρόνου και του στρατηγού Καρόλου Ραγονάσκου. Η Α. Εξοχότης ίν' αποφύγη άτοπον τι, απέστειλε τον στρατηγόν Κάρολον εις Λευκωσίαν μετά του λόχου του, και αντ' αυτού διωρίσθη ο στρατηγός Αντώνιος Μιλιάνης εξ Άσκολη μετά του λόχου του.

Κατά την 4^η Ιουνίου ο Εξωχώτατος Βραγαδίνος και η Α. Εκλαμπρότης έστειλαν εις τα διαμερίσματα Αμμοχώστου, Καρπασίου και Μεσαορίας και εις πολλά τοιαύτα απεσταλμένους ίνα κομίσωσι ταχέως εν τη πόλει όσον ηδύναντο περισσοτέρας ζωοτροφίας. Τω όντι οι επί τούτω, απεσταλμένοι τα πάντα εξετέλεσαν, κομίσαντες εν τη πόλει σίτον, έλαιον, τυρόν, ξύλα, άνθρακας, ζώα και λοιπά όσα δεν εφαινοντο άχρηστα ή ένεκα ελλείψεως χρόνου δεν θα ηδύναντο να εισκομίσωσι τα έκαιον, διότι τοιαύτην διαταγήν είχαν λάβη.

Ταυτοχρόνως αι Α. Εξοχότητες διέταξαν τον λαόν να εξέλθη προς λεηλασίαν των αγρών και των ωραιοτάτων κήπων, οίτινες ωμοίαζον αληθώς επιγειώ παραδείσω.

Ταυτοχρόνως αφίκετο Τουρκικός στόλος, συγκείμενος εκ 40 πλοίων, ίνα λάβη πληροφορίας εν τη νήσω. Το Αλβανικόν ιππικόν απέκρουσεν αυτούς ισχυρώς, ίνα μη αποβιρασθώσι. Τέλος όμως εξήλθον πολλοί και οι Αλβανοί συμπλακέντες προς αυτούς, άλλους μεν εφόνευσαν άλλους δε ηγμαλώτισαν και εκ των αιχμαλώτων πληροφορήθησαν, ότι ο Τουρκικός στόλος αφίκετο εις μέρος τι, καλούμενον Φοίνικα, επί τω σκοπώ να πορευθή εις την νήσον Κύπρον προς κατάκτησιν αυτής.

Είδον επίσης ότι ο στόλος ούτος συνέκειτο εκ 400 πλοίων, μετ' αφθόνων προμηθειών για την άλωσιν της Αμμοχώστου.

Ταυτοχρόνως η Α. Εκλαμπρότης διένειμε τα επόμενα υπουργήματα, συγκαταθέσει της Αυτού Εξοχότητος.

Εις τον Εκλαμπρότατον κ. Βαγλιόνην το του στρατοπεδάρχου, εκλέξαντα δια σύντροφον αυτού τον στρατηγόν Δαυίδ εκ Κρέμας.

Εις τον κ. Ιερώνυμον Γαβριέλη εξ Αγουβίου το του στρατηγού του πυροβολικού.

Εις τον στρατηγόν Μιργνάσκην εκ Περουγίας το του υπολοχαγού.

Εις τον κ. Ιπότην Δάλλ' Αστην το του κυβερνήτου των Ελλήνων.

Εις τον στρατηγόν Μάρκον Κορβαλλετόρον εξ Ενετίας το του κυβερνήτου των διαγγελέων και το του επιστάτου του μηχανικού.

Κατά την 8^{ην} του αυτού μηνός απεβίωσεν ο στρατηγός Αλμερίνος εκ Πιασέντζας και ο λόχος αυτού εδόθη τω υπολοχία του Συνταγματάρχου Σκιπίωνος Πιασέντζου εκ Κρέμας Ιωάννη Αντωνίω Πιασέντζω εκ Κρέμας.

Κατά την 12^{ην} του αυτού μηνός μετέβη εκ Λευκωσίας εις Αμμόχωστον ο στρατηγός Ιάκωβος εκ Δυρραχίου αποσταλείς ως βοηθός υπό της Εξουσίας.

Κατά την 13^{ην} του αυτού μηνός ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ έστειλεν εις Λευκωσίαν δύο ευγενείς ίνα είπωσι τω Εξοχοτάτω κ. Νικολάω Δανδόλω αντιστρατήγω, ίνα στείλη εις Αμμόχωστον 300 ιππείς του πυροβολικού, ως η Α. Ε. τω υπεσχέθη, ούτος δε περιέμενεν αυτούς ανυπομόνως. Των δύο τούτων ευγενών μεγάλων ικετευσάντων την Αυτού Εξοχότητα ίν' αποστείλη τους υποσχεθέντας ιππείς, αύτη απέστειλεν αυτούς απράκτους και ουδέν ν' ακροασθή τουλάχιστον αυτών ήθέλησε. Οι δύο λοιπόν ευγενείς επέστρεψαν εις Αμμόχωστον και ανέφερον εις την Α. Εκλαμπρότητα τας λέξεις της Α. Εξοχότητος. Αι Α. Εξοχότητες απέστειλαν αυτούς εκ νέου εις Λευκωσίαν. Ο δε Νικόλαος Δάνδολος απεκρίθη ότι θέλει στείλη τους ιππείς μετά του Εκλαμπροτάτου κ. Κόμητος δε Ρουκχάσσου.

Κατά την 21^{ην} του αυτού μηνός εφάνη ο Τουρκικός στόλος εκ Πάφου, άκρας της νήσου, παραπλέων αυτή προς τας Αλυκάς.

Ευθύς η Α. Εκλαμπρότης διέταξε να κομίσωσιν εν τη πλατεία πάντας τους ίππους της πόλεως καλούς τε και κακούς, τους στρατιώτας κατά λόχους μετά των πυροβόλων αυτών, και τον Εκλαμπρότατον κ. Φρειδερίκον μετά του λόχου του, μετ' αρκετών στρατηγών. Η δε Α. Εκλαμπρότης προσωπικώς μετέβη προς το μέρος των αλυκών, κομίζουσα μεθ' εαυτή ολόκληρον το Αλβανικόν ιππικόν, όπερ ευρίσκετο εν Αμμοχώστω. Ότε η Α. Εκλαμπρότης συνήντησεν εις κωμόπολιν τινά τον εκλαμπρότατον κ. Γενικόν Λογιστήν, όστις έφερε μεθ' εαυτού όλον το εν Λευκωσία ιππικόν, εξήτησε παρ' αυτού το παρά του Εξοχωτάτου κ. Δανδόλου υποσχεθέν ιππικόν του πυροβολικού. Ο κ. Λογιστής απήντησεν, ότι η Αυτού Εξοχότης δεν ηθέλησε να σχηματίση τοιούτον, και ότι αυτός επορεύθη προς τας Αλυκάς, διότι οι Τούρκοι απεβιβάσθησαν πολυπληθείς εις πόλιν τινά καλούμενην Λάρνακα, δύο μίλια απέχουσιν των Αλυκών. Έλεγε δε ότι είχε συνάψη αψιμαχίας τινάς προς τους Τούρκους και ένεκα του

πολυπληθούς αυτών ηναγκάσθη να υποχωρήση. Αι Αυτών Εκλαμπρότητες αποσυρθείσαι, συνεσκέπτοντο, αφού έστειλαν πολλούς ιππείς, ίνα κατασκοπεύσωσιν. Αμφοτέρων βουλομένων έτι, οι ιππείς επέστρεψαν και είπον ότι οι Τούρκοι πολυπληθείς ήδη όντες, διήλθον την Λάρνακα. Αμέσως αι Αυτών Εκλαμπρότητες απεφάσισαν να χωρήσωσι προς τα όπισω. Ο Εκλαμπρότατος Λογιστής έστειλεν εις Λευκωσίαν άπαν το ιππικόν όπερ μεθ' εαυτού είχε.

Αφικόμενοι συνδιελέχθησαν μετά του Εξοχωτάτου κ. Μαρκαντωνίου Βραγαδίνου επί τρεις ώρας. Μετά ταύτα ο Ροκχάσος ανεχώρησε δια Λευκωσίαν και ο Βαγλιόνης έμεινεν εις Αμμόχωστον, καταπεισθείς υπό του Εξοχωτάτου Βραγαδίνου εν ονόματι της Αυτού Γαλήνότητος. Κατά την 4^η Ιουλίου επεβιβάσθη εις τας Αλυκάς ολόκληρον το Τουρκικόν στράτευμα, διότι η παραλία αύτη ευρίσκεται μεταξύ των δύο φρουρίων.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Περί όλου του Πολέμου

Κατά την 17^η Ιουλίου 1570, ο επίσκοπος της Αμμοχώστου Ραγατζάνης ετέλεσεν εν τη Πλατεία την λειτουργίαν του Αγίου Πνεύματος, ότε δε η Αυτού πανιερότης καθηγίασε τα αγιώτατα και ιερώτατα μυστήρια, εγονυπέτησεν έμπροσθεν του βήματος, θέσας δε τον άγιον άρτον (όστια) εις το έξοχον θυσιαστήριον ωμίλησε παρακινών πάντας, ίνα καταστώσιν ισχυροί, θαρραλέοι και πιστοί πρώτον εις τον Ιησούν Χριστόν και δεύτερον εις τον Ηγεμόνα και πάντοτε ν' ανθίστανται κατά του εχθρού.

Πρώτος αυτός ωρκίσθη, ότι ήθελε μείνη πιστός μέχρι θανάτου.

Κατόπιν αυτού ο Εξοχώστατος κ. Μαρκαντώνιος Βραγαδίνος ωμίλησεν ομοίως, ορκισθείς ότι ουδέποτε ήθελεν υποχωρήση ενώπιον οιουδήποτε κινδύνου και ότι ουδέποτε ήθελεν εγκαταλίπη τον πιστότατον και τιμιότατον λαόν. Κατόπιν αυτού προσήλθεν ο Εκλαμπρότατος κ. Λαυρέντιος Τιέπολις στρατηγός εν Πάφω, όστις είχεν έλθη εις Αμμόχωστον, συναινέσει της Αυτού Γαληνότητος και ούτος ωμίλησε ενθαρρύνας το πλήθος.

Τότε ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ Βαγλιόνης, γονυπετήσας έμπροσθεν του θυσιαστηρίου, προσηυχήθη μεγαλοφώνως, ίνα πάντες ακούσωσιν αυτού, τα δάκρυα δε των παρεστώτων ήρδευον τας παρειάς αυτών, ένεκα της ιλαρότητος, ήν διέχυνεν εν τοις στήθεσιν αυτών. Μετά την δέησιν, στραφείς προς τους παρευρισκομένους είπεν ότι ήτο βέβαιος περί της πίστεως του τιμίου τούτου λαού, και ότι ήθελε γράψη εις Ενετίαν αναφέρων την πίστιν αυτών εν τω προσφέρειν τα υπάρχοντα των, χύνειν το αίμα των υπέρ της πατρίδος και εις το χρήσθαι τας συζύγους και τα τέκνα τω ως ασπίδας, Είπεν επίσης ότι η Αμμόχωστος κατέστη τοιαύτη, ώστε ηδύναντο να ζώσιν εν αυτή ασφαλείς, δαιβεβαιών αυτούς εκ νέου ότι δεν θέλει τους εγκαταλίπη. Μετά την Αυτού Εκλαμπρότητα ωρκίσθησαν πάντες οι στρατηγοί, ευπατρίδαι και το πλήθος άπαν δακρυρροούν. Τα παράθυρα και οι εξώσται ήσαν πλήρεις γυναικών και παιδίων και εν ακαρεί ηκούσθη η φωνή αυτών λέγουσα ορκιζόμεθα πίστιν

Μετά το τέλος της λειτουργίας εν μεγάλη πομπή και απείρω ιλαρότητι μετέβησαν πάντες εις την ορισθείσαν εκάστω θέσιν.

Κατά την 27^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι ήρξαντο πολιορκούντες την Λευκωσίαν. Δεν θα μνημονεύσω όμως τας προετοιμασίας εν λεπτομερεία, μη παρευρεθείς εν τη πόλει εκείνη.

Κατά την 30^{ην} του αυτού μηνός αι Αυτών Εξοχότητες ειδοποιήθησαν υπό τινος ιερέως Έλληνος εξ Αμμοχώστου, όντος διακαούς κατασκόπου ότι έξ μίλια μακράν του φρουρίου εν τινι θέσει καλουμένη Σανοφέρρε περί τους τρισχιλίους Τούρκους εστρατοπέδευσαν, εξ ών οι πλείστοι ήσαν οι πλείστο ήσαν ιππείς. Αμέσως ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ διέταξεν, ίνα εν τη αυτή νυκτί 600 Ιταλοί, 600 Έλληνες και 200 ιππείς, προσβάλωσι τους Τούρκους, φέρωσι δε μεθ' εαυτών και 30 άρματα, ίνα εν περιπτώσει υποχωρήσεως μεταχειρισθώσιν αυτά ως τάφρον.

Μιαν ώραν μετά την δύσιν του ηλίου η Αυτού Εκλαμπρότης επορεύθη προς το μέρος της μάχης, άγων μεθ' εαυτού τον Εκλαμπρότατον κ. Φρειδερίκον στρατοπεδάρχην και τον στρατηγόν Μιργνάνην επιλοχίαν μετ' αρκετών στρατηγών και ότε ευρίσκοντο μακράν της Αμμοχώστου ήμισυ μίλιον διέταξε να σταματήσωσι παρατάττων αυτούς εις μάχην όσον κάλλιον επέτρεπεν αυτοίς η νύξ. Η Α. Εξοχότης επεθεώρει τα τάγματα των στρατιωτών δίσ ή τρίς μεταβαίνων από του ενός κέρατος εις το έτερον, άλλοτε μεν διατάττων την επίθεσιν, άλλοτε δε την υποχώρησιν.

Κατόπιν συνεσκέφθη μετά πάντων των στρατηγών δίδων αυτούς οδηγίας περί του τί ώφειλον να πράξωσι. Τούτο δε διέταξε και εις το ιπικόν. Αφού έδωκε πέρας εις πάντα ταύτα ήρξατο οδεύειν και ταχύνειν τα βήματα κατά την μεταβολήν ουδ' επαύετο επιθεωρών πάντα τα τάγματα ίνα ουδείς ατακτήση.

Κατά το μεσονύκτιον ευρέθησαν αντιμέτωποι του εχθρού, αλλ' η συμπλοκή δεν συνέβη ως η Α. Εκλαμπρότης είχε διατάξη, ένεκα του ότι η εμπροσθοφυλακή επυροβόλησε μακρόθεν παρά την διαταγήν, επειδή δ' ενόμισεν ότι είχαν ανακαλυφθή υπό του εχθρού, ευθύς πάντες παρετάχθημεν ρίπτοντες απείρους πυροβολισμούς και ταχύνοντες το βήμα αφικόμεθα εις την πόλιν αφίνοντες οπίσω τας άμαξας.

Η της Α. Εκλαμπρότητος δοθείσα διαταγή ήτο η εξής: ότι η εμπροσθοφυλακή ώφειλε να σταματήσει μακράν του εχθρού, ίνα πάντες ομού Ιταλοί Έλληνες και ιππείς περικυκλώσωσι την πόλιν, και ότι η Α. εκλαμπρότης ήθελεν ορμήση κατά του εχθρού υπό τον ήχον των σαλπίγγων και τυμπάνων, τότε πάντες ώφειλον να εφορμήσωσι. Καίτοι η διαταγή της Α. Εκλαμπρότητος δεν εξετελέσθη, εν τούτοις εφόνευσαν περί τους 300 αποστρατοπευδύσαντες αυτούς. Έθεσαν δε πύρ εις τα σπαρτά, κριθής, λίνου και καννάβεως. Εμάχοντο δε περί τας 3 ώρας εν τοις αγροίς, διεσκορπισμένοι τήδε κακέισε εν τω σκότει ένεκεν όμως του μεγάλου θορύβου του γενομένου εν της θέσει εκείνη Τουρκικαί Λιβυρνίδες ευρισκόμεναι εν τω λιμένι της Κωνσταντίας (Σαλαμίνας) 1 μίλιον απεχούσης της πόλεως εποιήσαντο της μάχης το σύνθημα και πυροβολήσασαι απεσύρθησαν εις

το πέλαγος υποπτευόμενοι ότι ημείς είχομεν λάβει επικουρίας σταλείσας εξ Ιταλίας.

Ταυτοχρόνως η Α. Εκλαμπρότης διέταξεν ίνα κρούσωσι την εις Αμμόχωστον υποχώρησιν άγουσα μεθ' εαυτής ιππείς Τούρκους, και εννέα σημαίας. Κατά την ηώ της επομένης ημέρας παρατηρήσαμεν την έλλειψιν 5 χριστιανών.

Ημέρας γενομένης, ο ναύαρχος του Τουρκικού στόλου Ραπαμάτ καλούμενος, αναγνωρίσας μακρόθεν τον λιμένα της Αμμοχώστου και ιδών ότι ουδεμία βοήθεια είχαν έλθη επέστρεψεν εις Κωνσταντίαν.

Την 9^η Σεπτεμβρίου εγένετο η άλωσις της Λευκωσίας.

Κατά την 11^η του αυτού μηνός αφίκετο εις Αμμόχωστον χωρικός τις αποσταλείς υπό του Μουσταφά πασά και φέρον εν δίσκω την κεφαλήν του Εξοχωτάτου κ. Νικολάου Δανδόλου, αντιστρατήγου του βασιλείου, εκόμισε δε και επιστολήν του μουσταφά αιτούντος την πόλιν φιλικώς και παρακινούντος αυτούς να μη θελήσωσι να υποστώσιν οίαν η Λευκωσία συμφοράν. Ταυτοχρόνως έστειλεν ο Μουσταφάς εις Κυρήνειαν εφ ίππου τον στρατηγόν Παύλον Δελ Γουάστον αλυσίδετον, φέροντα δύο κεφαλάς επί του εφιπίου και επιστολήν ομοίαν εκείνης, ήν έστειλεν εις Αμμόχωστον. Ο Φρούραρχος της Κυρηναίας και ο συνταγματάρχης Αλφόνσος Παλάτιος εκ Βρεσκίας, διοικητής της Κυρηναίας συνεβουλευθήσαν αλλήλους. Τότε έστειλαν εις τον αντιπρόσωπον του Μουσταφά και είπον αυτώ ότι δεν αποφασίζουσι τι προς του να λάβωσιν οδηγίας εξ Αμμοχώστου.

Ο παρά του Μουσταφά απεσταλμένος απεκρίθη ότι ηυχαριστήθη εκ της απαντήσεως ταύτης, ήτις τω εφάνη δικαία έδωκε δε αυτοίς καιρόν πέντε ημερών ν' αποφασίσωσιν. Ούτος δε παρεχώρησεν αυτοίς χωρικών τινα μετ' ασφαλιστικού εγγράφου, ίνα είναι απηλλαγμένος πάσης ενοχλήσεως κατά την εις Αμμόχωστον οδοιπορίαν του, ένθα εκόμιζεν επιστολήν του Φρουράρχου της Κυρηναίας.

Κατά την 12^η του αυτού μηνός αφίκετο εις Αμμόχωστον ο απεσταλμένος εκ Κυρηναίας και πράγματι ενεχείρισε την επιστολήν εις τας Αυτών Εξοχότητας. Το περιοχόμενον δε έλεγεν ότι οι της Κυρηναίας ήθελον ανθέξη προστατεύοντες και την τελευταίαν σπιθαμήν του φρουρίου εκείνου. Ήσαν δε βέβαιοι ότι αι πράξεις των θ' αντεπεκρίνοντο προς τους λόγους των, καθικετεύοντες τας Αυτών Εξοχότητας ν' απαντήσωσιν οδηγούντες αυτούς περί των πρακτέων. Ευθύς αι Αυτών Εξοχότητες απεκρίθησαν ότι δεν αμφέβαλλον περί της ανδρείας και πίστεως αυτών, και προ πολλού είχαν βεβαιωθεί ότι εκ τοιούτων ανδρών δεν ηδύναντο να περιμένωσιν άλλο, ειμή έργα γενναίων ιπποτών.

Ο Εξοχώτατος Βραγαδίνος και ο Εκλαμπρότατος Βαγλιόνης έστειλαν αυτοίς ετέραν επιστολήν δίδοντες οδηγίας περί των όσα έμελλον να πράξωσι, και δηλούντες αυτοίς ότι οι της Αμμοχώστου κύριοι ήσαν υπερευχαριστημένοι διά την γενναιοψυχίαν των της Κυρηναίας.

Την 14^η του αυτού μηνός η Κυρήνεια παρεδόθη προτού η εξ Αμμοχώστου απάντησις περιέλθη εις χείρας αυτών και χωρίς ο εχθρός να λάβη ανάγκην του πυροβολικού.

Ταυτοχρόνως αφίκετο εις Αμμόχωστον πλήθος Τουρκικού ιππικού, λεηλατούν δε τους αγρούς έδιδε σημείον μάχης. Ο Βαγλιόνης εξελθών του φρουρίου μεθ' όλου του ιππικού της Αμμοχώστου και διατάξας τάγματα τινά να εξέλθωσιν εις τα προχώματα, συνήψεν αξιοσημείωτον αψιμαχίαν, τοιαύτη δε υπήρξεν η συμπλοκή, ώστε οι εχθροί απεσύρθησαν δυσαραστηθέντες εκ τοιαύτης αρχής. Εν τη συμπλοκή ταύτη πολλοί πολέμιοι εφονεύθησαν.

Κατά την 16^η του αυτού μηνός ήρξατο αφικνούμενος εις Αμμόχωστον ο Τουρκικός στρατός, κομίζων εκ Λευκωσίας χρησιμοποιηθέντα σκεύη, εστρατοπέδευσε δε εν τινι θέσει καλουμένη «Μήλον του Αδάμ» και απεχούση του Φρουρίου μίαν λεύγαν. Ταυτοχρόνως εξήλθον του Φρουρίου Ιταλοί τε και Έλληνες, έτι δε και ο Νικόλαος Δονάτης μετά του πληρώματος της λιβυρνίδος του. Ούτος ειργάσθη πολύ και εξετέλεσε πράγματα θαυμάσια. Το ιππικόν επέδειξε μεγάλην γενναιότητα, οι δε Ιταλοί και Έλληνες ανεδείχθησαν ανδρείοι. Εν τη μάχη ταύτη επληγώθη δια λόγης, ο στρατηγός Μαρκέττος εκ Φέρμου, επειδή η σύγκρουσις εγένετο εις απόστασιν βολής από του Φρουρίου, Χριστιανοί και Τούρκοι πεζοί και ιππείς ανεμιχθησαν, ένεκεν όμως των εκ του Φρουρίου απείρων πυροβολισμών, οι Τούρκοι ηναγκάσθησαν να οπισθοχωρήσωσι μετά μεγάλης ζημίας. Μετά την υποχώρησιν των Τούρκων η Αυτού Εκλαμπρότης διέταξεν επίσης την εις το Φρούριον επιστροφήν, υπερευχαριστηθείς δια την γενομένην μάχην.

Κατά την 17^η του αυτού μηνός αφίκετο εις Αμμόχωστον το επίλοιπον του Τουρκικού στρατού, στρατοπεδέυσαν περίξ της πόλεως. Έτι δε αφίκετο ο Τουρκικός στόλος μετά των λαφύρων της πενθούσης Λευκωσίας, και προσωρμίσθη παρά τους Κήπους (Βαρώσια) μίαν λεύγαν μακράν του Φρουρίου.

Κατά την 23^η του αυτού μηνός, οι Τούρκοι, ανήγειραν φρούριον επί του κειμένου αντικρύ του ημισελήνου της Οπλοθήκης.

Κατά την 27^η του αυτού μηνός οι Τούρκοι ήρξαντο πυροβολούντες κατά 3 πλοίων άτινα ευρίσκοντο εν τω λιμένι μετ' άλλων τοιούτων επυροβόλουν δε κατά του προτειχίσματος του Φρουρίου διά πέντε τηλεβόλων των 50.

Κατά την 29^η του αυτού μηνός οι Τούρκοι έκτισαν νύκτωρ φρούριον έμπροσθεν της πηγής του Αγίου Γεωργίου και έτερον έμπροσθεν της Αγίας Βαρβάρας και εκόμισεν ικανά τηλεβόλα πλησίον του Κρομμύου, ίνα καταστρέψωσι την κλίμακα του πυργώματος Λιμισσού.

Την αυτήν ημέραν οι Τούρκοι έσκαψαν τάφρους αντικρύ της Αγίας Βαρβάρας και της οπλοθήκης και ισχυροποίησαν αυτάς τοσούτον δια δοκών και φακέλλων ξύλων, ώστε οι του Φρουρίου δεν ηδύναντο να προσβάλωσι ταύτας ούτε διά πυροβόλων ούτε δια τηλεβόλων. Αλλ' όμως ο κ. Ιερώνυμος Γαβριέλης, στρατηγός του πυροβολικού, ειργάζετο φιλοπόνως και κατέβαλλε πάντα κόπον, ίνα καταστήση άχρηστα τα τηλεβόλα των εχθρών και καταστρέψη τας τάφρους αυτών, μεταβάλλων πάντα εις τέφραν. Ιδόντες δε οι Τούρκοι ότι αι τάφροι δεν

προσεβάλλοντο απεφάσισαν να κατέλθωσι πολυπληθείς εντός αυτών, στήνοντες πολλές σκηνάς, ένθα διέμενον ημέρας και νυκτός ταλαιπωρούντες τους εν τω Φρουρίω δια συμπλοκών τινών καθ' όλην την ημέραν.

Κατά την 6^{ην} Οκτωβρίου εκάη παρά τους κήπους Τουρκικών πλοίων πλήρες πυρίτιδος. Εν τω πλοίω ευρίσκοντο πολλαί εξαισίας καλλονής γυναίκες και παρθένοι της ατυχούς Λευκωσίας, αίτινες απεστέλλοντο προς τον Μέγαν Τούρκον. Κατά την έκρηξιν του πλοίου κατεβυθίσθη λιβυρνίς τις, ευρεθείσα εκεί πλησίον. Την επομένην ημέραν η θάλασσα έρριψεν εν τω λιμένι της Αμμοχώστου πολλά πτώματα γυναικών και παρθένων και λείψανα του πλοίου και της λιβυρνίδος.

Ταυτοχρόνως κατέβη του όρους ο κ. Πέτρος Ροδάκης, στρατηγός του Αλβανικού ιππικού όστις ευρίσκετο εις Λευκωσίαν και μετά την άλωσιν της πόλεως ταύτης απεσύρθη επί του όρους, αφιχθείς δε εις Αμμόχωστον εγένετο δεκτός εκθύμως, και εκ νέου διωρίσθη εν Αμμοχώστω διοικητής του ιππικού όπερ ευρίσκετο εκεί. Κατόπιν κατήλθον του όρους ο στρατηγός Θωμάς Βλέσσας, Αλβανός, και ο στρατηγός Ιωάννης Λυκούσης, Αλβανός, μετά στρατιωτών τινων αφιχθέντων κατά καιρούς. Αι Αυτών Εξοχότητες έδωκαν αμφοτέροις λόχον εκ 25 ιππέων, ίσον τω των άλλων.

Ταυτοχρόνως αι Αυτών Εξοχότητες έδωκαν λόχον 25 ιππέων εις τον Γεώργιον Χηλμί.

Κατά την 8^{ην} του αυτού μηνός η Αυτού Εκλαμπρότης διέταξε να εξέλθωσιν Ιταλικά τινα στρατεύματα μεθ' ολοκλήρου του ιππικού, επορεύθησαν δε ούτοι προς τας τάφρους των Τούρκων, ίνα προσβάλωσιν αυτάς. Αψιμαχούντες αφίκοντο εις τας τάφρους, εκεί δε συνήψαν μάχην προς τους πολεμίους. Ούτοι δε μή δυνάμενοι πλέον ν' ανθέξωσιν οπισθοχώρησαν, εγκαταλείποντες ακουσίως σκαπάνας, πελέκεις και άλλα σκεύη, άτινα εν τη θέσει εκείνη είχαν κομίση. Κατά την άτακτον αυτών υποχώρησιν, οι Τούρκοι απώλεσαν μέγα μέρος του στρατού. Εκ των ημετέρων δε επληγώθη υπό βολής πυροβόλου εις τον μηρόν ο στρατηγός Αντώνιος Μιλιάνης, εξ Άσκολη.

Μετά μεσημβρίαν της αυτής ημέρας επορεύθη προς το αυτό μέρος ο Εκλαμπρότατος κ. Φρειδερίκος, στρατοπεδάρχης, μετά τινων Ιταλικών και Ελληνικών λόχων, μεθ' όλου του ιππικού και πολλών άλλων πεζών, φερόντων σκαπάνας και πελέκεις προς πλήρωσιν των τάφρων, έχοντες ετοιμούς τους ιππείς και τους πυροβολήτάς, ίνα εμποδίζωσι τους εχθρούς από του να προσβάλλωσιν εκείνους, οίτινες δια σκαπανών και πελέκεων κατέστρεφον τας επιθετικάς οχυρώσεις. Αφού δεν εναπέμεινεν ουδέ ίχνος των τάφρων, και εκόμισαν εν τη πόλει άπασαν την ξυλείαν, ήτις ευρίσκετο εκεί, αι Αυτών Εξοχότητες διέταξαν να θέσωσιν αυτήν εν τη οπλοθήκη, ίνα χρησιμεύση προς πύρωσιν των εν αυτή αρτοποιείων.

Την αυτήν ημέραν αφίκετο Φασσιοδόνιος, ο Κρής, μετά τινος δικρότου, αποσταλείς, ίνα εμβάλη ημίν ελπίδα βοηθείας, κατευχαριστήσας δε δια της ειδήσεως ταύτης πολύ τους εν Αμμοχώστω. Ο Εξοχώτατος Βραγαδίνος διώρισεν αυτόν ναύαρχον. Κατά την άφιξιν του Φασσιαδονίου εν Αμμοχώστω, ο Πιαλής Πασσάς ανεχώρησε μεθ' όλου του στόλου. Ο δε Μουσταφά Πασσάς απεσύρθη,

υποπευόμενος ότι η άφιξις του δικρότου εκόμιζεν ειδήσεις περί του Χριστιανικού στόλου και ότι ο στόλος ούτος δεν θα εβράδυνε να βοηθήση το βασίλειον της Νήσου.

Ταυτοχρόνως απεβίωσεν ο κόμης Ρανούκχιος, εκ Κορβάρας, συνταγματάρχης τριών λόχων, διχασθέντων, ών το ήμισυ εδόθη τω υπολοχαγώ Κόμητι Φαρούλφω Τιτιγνάνω, το δε υπόλοιπον τω στρατηγώ Σκιπίωνι Αλγερίγη εκ της πόλεως Καστέλλο. Ο τελευταίος ούτος ήλθεν εις Κύπρον μετά του Εκλαμπροτάτου κ. Έστορος, διορισθείς υπό της Αυτού Εξοχότητος στρατηγός του τρίτου σώματος του στρατού και ίνα ακολουθήση την Αυτού Εξοχότητα εγκατέλιπε τον λόχον, ών διώκει εις θέσιν τινά της νήσου καλουμένην Βιλιστρονά.

Ταυτοχρόνως απεβίωσεν ο κ. Ιερώνυμος Γαβριέλης, εξ Αγουβίου, στρατηγός του πυροβολικού ο λόχος αυτού εδόθη τω υπολοχαγώ Βαρθολομαίω Ραφαέλη, εξ Αγουβίου.

Ταυτοχρόνως απεβίωσεν ο διοικητής της Αμμοχώστου, συνταγματάρχης Διονύσιος Νάλδης. Ο τίτλος του διοικητού εδόθη εις τον ιπτότην Δάλλ' Άστην, στρατιώτην άξιον του βαθμού τούτου. Ο δε λόχος αυτού εδόθη τω υπολοχαγώ του συνταγματάρχου Διονυσίου, Καρόλω Νάλδη. Τα καθήκοντα του διοικητού των Ελλήνων εδόθησαν εις τον στρατηγόν Αντώνιον Μιλιάνης, εξ Άσκολη κατάλληλον δια τοιούτον υπούργημα, ένεκα της μακράς αυτού πολεμικής εμπειρίας.

Ταυτοχρόνως απεβίωσεν ο στρατηγός Βικέντιος Βαμπρίγας, εκ Καποδιστριάς, ο δε λόχος αυτού εδόθη τω υπολοχαγώ του συνταγματάρχου Διονυσίου Νάλδη, Αλοβίγη Νάλδη.

Κατά την 5^{ην} Νοεμβρίου ανεχώρησεν εξ Αμμοχώστου ο κ. Νικόλαος Δονάτος μετά της λιβυρνίδος του, ής επέβη ο Πανιερώτατος Ραγατζάνης, επίσκοπος της Αμμοχώστου. Αδυνατώ ν' αποσιωπήσω την μεγαλοψυχίαν και γενναιότητα, την επαγρύπνησιν και τους κόπους του κ. Νικολάου Δονάτου, περιπολούντος καθ' εκάστην νύκτα μεθ' όλων των στρατιωτών της λιβυρνίδος του, οίτινες έχοντες εις χείρας τα όπλα και υποβαλλόμενοι προθύμως εις ταλαιπωρίας ημέρας και νυκτός, παρευρίσκοντο εις πάντα όσα ηδύναντο να ωφελήσωσι το Φρούριον εκείνο επισύροντες ούτω την ευγνωμοσύνην και τας απείρους ευχάς του λαού. Κατά την αναχώρησιν αυτού αφήκεν υπόμνημά τι ω στρατηγώ Ιωάννη Βαπτιστή Τριόφνη εξ Αγκώνος, παροτρύνας αυτόν να μη το αναγνώση πριν ή απομακρυνθή των ορίων της νήσου. Απομακρυνθείς ο στρατηγός Ιωάννης Βαπτιστής ανέγνωσε το υπόμνημα, δι' ού ο κ. Ούτος αφιέρου τη Αμμοχώστω πάντα τα εαυτού, ως έλαιον, οίνον, κρέας ξηρόν και άλλα πράγματα αξίας υπερβαινούσης τα 1000 δουκάτα. Ο στρατηγός Ιωάννης ο Βαπτιστής εξετέλεσεν ανελλιπώς τας επιθυμίας εκείνου, διανείμας το όλον εις στρατηγούς αξιωματικούς και στρατιώτας Ιταλούς.

Κατά την 29^{ην} του αυτού μηνός αφίκετο εις Αμμόχωστον Τούρκός τις, ωραίος την όψιν, στρατηγός του ιππικού. Ήγε δε μεθ' εαυτού ευγενή τινα και ευειδή γυναίκα, εκ Λευκωσίας, ήτις λέγεται ότι ήτο θυγάτηρ του κ. Ιωάννου Σωζομένου έτι δε ήγε δύο ωραίους ίππους. Αφικόμενος εις την πόλιν, η Αυτού Εξοχότης

ηρώτησεν αυτόν λεπτομερώς παρουσία των Αυτών Εξοχοτήτων, τί τον παρεκίνησε να εισέλθῃ ἐν τῇ πόλει. Ὁ Τούρκος ἀπήντησε, ὅτι εἶχε φονεύσῃ ἐν Λευκωσίᾳ ὁμόφυλόν του, ἕνεκα ζηλοτυπίας δια τὴν ωραίαν ταύτην γυναῖκα, καὶ ὅτι οὗτος ἀκέραιος τὴν καρδίαν καὶ εὐλικρινέστατος κατὰ τὴν ψυχὴν ἦλθεν ἰν' ἀσπασθῆ τὸν Χριστιανισμόν δια τὸν ἔρωτα, ὃν ἔτρεφε πρὸς αὐτήν, προσεφέρθη δὲ νὰ τὼ επιτρέψωσι νὰ ἐξέλθῃ εἰς μάχην, ἔνθα ἤθελε νὰ ἀπόδειξῃ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ πρὸς τὸ ἔθνος τοῦ μίσος αὐτοῦ. Αἱ Αυτῶν Εξοχότητες παρέδωκαν τὴν ευγενὴ κυρίαν εἰς τὸν ἐξοχὸν ἰατρόν κ. Ἰωάννην Βαπτιστὴν ἐκ Σαλό, ἵνα φυλάττῃ αὐτήν, τὸν δὲ τούρκον ἐνέκλεισαν εἰς τὸ Φρούριον ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν ἐρμηνέως τινός ὅπως μελετήσῃ τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὴν 3^{ην} Δεκεμβρίου πολλοὶ Τούρκοι εἰσδύσαντες ἐντὸς τῶν σπηλαίων ἐπυροβόλουν κατὰ τῆς πλατείας τοῦ προμαχώνος ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἠδύνατο νὰ προκύψῃ καὶ μᾶς ἠμπόδιζον τοῦ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὰ παραπετάσματα καὶ νὰ μεταφέρωμεν εἰς τὸ Φρούριον ἐρυθρόχωμα.

Ἡ Αυτοῦ Εξοχότης ἐξελθούσα μετὰ τινῶν Ἰταλικῶν λόχων καὶ ἰππικοῦ, ἐπορεύθη πρὸς τὰ σπήλαια καὶ ἀδιαλείπτως μαχόμενη, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ αὐτὰ, ἀποθήσασα τοὺς Τούρκους πρὸς τοὺς ἀγρούς, ἐξ ὧν πολλοὶ ἐφονεύθησαν, κατὰ δὲ τὴν φυγὴν αὐτῶν οἱ πυροβοληταὶ καὶ τὸ ἰππικὸν ἡμῶν ἀρκοῦντως ἠνώχλησαν αὐτούς. Κατὰ τὴν 7^{ην} τοῦ αὐτοῦ μηνός ἀπηγγονίσθη ὁ τούρκος ὅστις μετὰ τῆς ωραίας γυναίκος εἶχεν ἔλθῃ εἰς τὸ Φρούριον, φονεύσας δια μαχαίρας τὸν ἐρμηνέα, ἐνῶ περιεπάτει ἀνά τὴν πόλιν διότι ὡς ἐλέγετο, ὁ ἐρμηνεύς ἀπεποιήθη νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὸν πρὸς τὴν γυναῖκα. Ὁ δὲ, ὀργισθεὶς δια τοῦτο, ἐκτύπησεν αὐτὸν δις εἰς τὸ στήθος δια μαχαίρας καὶ ἀμέσως ὁ ἐρμηνεύς ἀπεβίωσε.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὸ ἐκλεκτὸν τῶν πεζῶν καὶ ἰπέων Τούρκων ἐκρύβῃ ἐντὸς τῶν σπηλαίων. Εὐθύς ἡ Αυτοῦ Ἐκλαμπρότης ἐξήλθε μαχομένη ἐπὶ τὸ πλείστον μετὰ πεζῶν καὶ ἰπέων, ἀνέκτησε δὲ τὰ σπήλαια φονεύσασα πολλοὺς Τούρκους.

Τότε ἡ Αυτοῦ Ἐκλαμπρότης διέταξε τὴν υποχώρησιν, οἱ δὲ ἡμέτεροι ἐκόμισαν δύο ἐφίππια πολλὰς κιδάρεις (σαρίκια) πυροβόλα, ἀκινάκεις ἢ ξιφοδρέπανα, λόγχας ἰνδικὰς καὶ ἓνα ἵππον.

Τὴν 13^{ην} τοῦ αὐτοῦ μηνός ἡ μὲν Αυτοῦ Ἐκλαμπρότης διέταξε λόχους τινὰς νὰ ἐξέλθωσι πρὸς τὸ μέρος τῶν σπηλαίων, οἱ δὲ Τούρκοι ἀντιπαρετάχθησαν παρὰ τὰ σπήλαια μετὰ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας. Ἐπὶ τέλους οἱ ἡμέτεροι ἀνδρείως ἀνέκτησα τὰς τάφρους, τρέψαντες τοὺς πολεμίους εἰς φυγὴν. Απομακρυνθέντων τῶν Τούρκων, οἱ ἡμέτεροι υπεχώρησαν, ἄγοντες μεθ' αὐτῶν ἓνα ἵππον. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐπληγώθη διὰ λόγχης ὁ στρατηγὸς Σολδατέλλος Γαλεάτζης, ἐξ Ἀγουβίου.

Κατὰ τὴν 14^{ην} τοῦ αὐτοῦ μηνός ἡ Αυτοῦ Ἐκλαμπρότης ἐξήλθε πρὸς τὸ ἀντίκρημνον τῆς τάφρου μεθ' ὅλων τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως, ἐξαιρουμένων τῶν ἐπὶ τῶν τειχῶν εὐρισκομένων, ἐπὶ δὲ ἐξήλθον οἱ Ἕλληνες φέροντες σκαπάνας, πελέκεις καὶ φορεία.

Ἡ Αυτοῦ Ἐκλαμπρότης διέταξεν ἵνα δεκαπέντε πόδας ἀπὸ τοῦ ἀντικρήμνου τῆς τάφρου κατασκευασθῇ ἐτέρα, ἐκτεινομένη ἀπὸ τῆς ὀπλοθήκης μέχρι τοῦ μέρους

του καλουμένου Διαμάντη. Κατεμέρησε δε το έργον εις πάντας τους Ιταλούς και Έλληνας στρατηγούς ίνα τάχιον εκτελεσθή. Εν τούτοις εκ της θέσεως Λιμισού ηκούσθη κραυγή διότι Τούρκός τις αποσπασθείς του Φρουρίου του Αγίου Γεωργίου επορεύετο ταχέως προς την πόλιν. Ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ, έφιππος ών, έτρεξε προς το μέρος οπόθεν ηκούσθη η κραυγή και ιδών τον Τούρκον ερχόμενον προς αυτόν, τον επλήγωσε δίς και τον έσυρε κάτω του ίππου του. Αμέσως ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ τον μετέφερεν εις την πόλιν επί του ίππου του, ο δε Τούρκος αφικόμενος εκεί εξέπνευσε.

Κατά την 30^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι εκόμισαν εις τον Άγιον Αλέξιον 4 τηλεβόλα, ίνα εποδίσωσι την συγκοινωνίαν προς την πλατείαν του προμαχώνος και τους χωρικούς του να κομίζωσι δια ζώων εν τω Φρουρίω το ερυθρόχωμα, όπερ ελάμβανον εκ τινος τόπου κειμένου μεταξύ του προτειχίσματος και του Αγίου Αλεξίου. Οι Τούρκοι βλέποντες ότι οι ημέτεροι εποιούντο μεγάλην χρήσιν του χώματος τούτου, ού είχαν απόλυτον χρείαν, προσεπάθησαν να εμποδίσωσι την εισαγωγήν αυτού. Προς τούτο λοιπόν ηνόχλουν τους δύο ιταλικούς λόχους και ένα λόχον ιππέων τους στελλομένους υπό των Αυτών Εξοχοτήτων εις τον αντίκρημνον της τάφρου, απέχοντα της πόλεως 23 ώρας, έτι δε (ηνόχλουν) και άλλους λόχους ιππέων τε και πεζών. Την πρωίαν εξήρχοντο έτεροι Ιταλικοί λόχοι και εις λόχος ιππέων, ίν' αντικαταστήσωσι τους διανυκτερεύσαντας. Διαρκούσης δε της ημέρας συνεπλέκοντο προς τους Τούρκους. Πολλάκις η Αυτού Εκλαμπρότης εξήρχετο μεθ' όλου του ιππικού και τινων Ιταλικών και Ελληνικών λόχων, συνάπτουσα μεγάλας μάχας αξιομνημονεύτους ενίοτε δε μίαν ώραν προ της ανατολής του ηλίου ενήδρευεν εντός των σπηλαίων, κατά δε την ημέραν προσέβαλλε τον εχθρόν εν τοις αγροίς. Όταν οι Τούρκοι επληθύνοντο, οι ημέτεροι οπισθοχωρούντες έφερον τον εχθρόν παρά τας ενέδρας, η δε Αυτού Εκλαμπρότης, ότε εθεώρει τον καιρόν κατάλληλον, έδιδε το σύνθημα διά σαλπίγγων και τυμπάνων, και οι ενεδρεύοντες εξερχόμενοι εμάχοντο προς τους εχθρούς, τότε δ' επέστρεφον νικηταί εις το Φρούριον, κομίζοντες κεφαλάς τούρκων και πολλά λάφυρα. Δεν παρήρχετο ημέρα, καθ' ήν δεν συνέβαινεν αψιμαχία τις μεταξύ Αλβανών και Τούρκων. Εκ πασών δε των αψιμαχιών τούτων οι Αλβανοί εξήρχοντο τετιμημένοι. Κατόπιν η Αυτού Εκλαμπρότης εκήρυξεν εις πάντας ότι όστις ήθελε φονεύση Τούρκον ώφειλε να διευθύνηται προς αυτήν (την Αυτού Εξοχότητα) ίνα λαμβάνη δύο δουκάτα προς ένδειξιν και ανάμνησιν της ανδρείας αυτού. Και όστις ήθελεν αντιμετώπιση Τούρκον και καταρρίψη αυτόν του ίππου διά της λόγχης, θα ελάμβανε 5 δουκάτα. Τοιαύτας δε προσφοράς η Αυτού Εκλαμπρότης πλείστας εποιήσατο. Ημέραν δέ τινα Αλβανός τις παρούσης της Αυτού Εκλαμπρότητος, συνηντήθη προς τον Τούρκον, ωραίον την όψιν, και μετά γενναιότητος ορμήσας κατ' αυτού δι' ενός εκτάκτου κτυπήματος τον έρριψε κατά γής άπνουν. Η Αυτού Εκλαμπρότης διευθυνθείσα προς τον Αλβανός και αφαιρέσασα την μηλωτήν (γούναν) από των ώμων Αυτής την έθεσεν ιδίαις χερσίν επί των του Αλβανού λέγουσα: φέρης αυτήν δείγμα της προς σε αγάπης μου.

Ταυτοχρόνως απεβίωσε, φυσικό θανάτω, ο συνταματάρχης Σκηπίων Πιασέντζου, εκ Κρέμας. Η δε στέρησις αυτού μεγάλως ελύπησε τους ημετέρους.

Κατά την 31^{ην} Δεκεμβρίου αι Αυτών Εξοχότητες εποιήσαντο γενικήν επιθεώρησιν, ήσαν δε Ιταλοί περί τους δισχιλίους, Έλληνες περί τους τετρακισχιλίους και ιππείς 100.

Την 10^η Ιανουαρίου 1571 κατήλθον του όρους οι στρατηγοί Κάρολος Ραγουνάκος, εκ Κρεμόνας, Ιωάννης Βαπτιστής, εκ Ριβαρόλου, και Κέλιος, εκ Πεδεμοντίου, οίτινες παρόντες κατά την πολιορκίαν της Λευκωσίας, την ημέραν της αλώσεως αυτής κατέφυγον επί των ορέων.

Ταυτοχρόνως αφίκετο εις Αμμόχωστον ο στρατηγός Ιωάννης Μαρία Κορνάτη, εκ Βερόνας, μετ' αυτού δε ήλθον και πολλοί στρατιώται, διασωθέντες και ούτοι επί των ορέων.

Ταυτοχρόνως αφίκετο ο Άγγελος Δαλ-Λάκος, αρχηγός των εν Λευκωσία πυροβολητών, ανήρ δραστήριος κατάλληλος διά τοιαύτην υπηρεσίαν.

Ταυτοχρόνως αφίκετο εις Αμμόχωστον Λεονάρδος εκ Βερόνας ικανώτατος πυροβολητής όστις εσώθη δραπετεύσας.

Κατά την 25^η του αυτού μηνός ανεφάνησαν κατά το ακρωτήριο του Αγίου Ανδρέου 4 πλοία και 11 Ενετικά λιβυρνίδες, κομίζουσαι εις Αμμόχωστον επικουρίας, ήτοι πολεμεφόδια και ζωοτροφίας.

Την αυτήν ημέραν η Αυτού Εκλαμπρότης, εξελθούσα του Φρουρίου εμάχετο μετά πεζικού και ιππικού. Επί τέλους οι Τούρκοι μετά την 10ωρον μάχην υπεχώρησαν, αρκούντως βεβλαμμένοι υπό του ημετέρου ιππικού. Τούτο δε συνέβη ένεκα της ατάκτου αυτών φυγής. Εν της μάχη ταύτη πολλοί Τούρκοι έπεσαν. Κατά την δύσιν του ηλίου, ότε οι εχθροί δεν εφαινοντο πλέον εν τοις αγροίς η Αυτού Εκλαμπρότης διέταξεν ίνα επιστρέψωσιν εις τα ίδια, κομίζοντες αργυρούν εφίππιον και τινάς λόγγας εξ Ινδικού καλάμου, πυροβόλα, κιδάρεις, ακινάκεις και άλλα λάφυρα των πολεμίων.

Κατά την 26^η του αυτού μηνός ο Εξοχώτατος κ. Μαρκαντώνιος Κουϊρίνης, ναύαρχος των 12 λιβυρνίδων διευθύνθη μετ' αυτών εις τον λιμένα της Κωνσταντίας (Σαλαμίνας) ένθα ευρίσκετο ο Ραπαμάτ πασσάς μετά 5 λιβυρνίδων και 2 μικροτέρων. Ότε η Αυτού Εξοχότης ευρίσκετο εις απόστασιν βολής τηλεβόλου από της Κωνσταντίας ήρξατο να πυροβολή κατά των εχθρικών λιβυρνίδων ούτως ώστε μία εξ αυτών εντελώς κατεβυθίσθη, οι δε πολέμιοι ήθελον υποστή μείζονας ζημίας, αν οι ημέτεροι δεν εκωλύοντο υπό του Φρουρίου, όπερ ο Ραπαμάτ ίδρυσεν επί του στομίου του λιμένος, και εξ ού προσέβαλλε διά 3 τηλεβόλων τας ημετέρας λιβυρνίδας. Όθεν η Αυτού Εξοχότης απεφάσισε να κατεδαφίση το Φρούριον και διέταξε 12 λιβυρνίδας να πυροβολώσι συντόνως κατ' αυτού. Αλλ' ο Εξοχώτατος Βραγαδίνος, πληροφορηθείς περί τούτου, αμέσως έστειλε δίκροτον, παρακαλών την Αυτού Εξοχότητα να εγκαταλίπη τοιαύτην επιχείρησιν και λέγων ότι κάλλιον εθεώρει να ρυμουλκήση τα πλοία, άτινα ευρίσκοντο εις το πέλαγος, όπως δυνηθή να στείλη εις Αμμόχωστον την επικουρίαν πριν ή η θάλασσα ή άλλη τις συμφορά κωλύση αυτόν.

Ο Εξοχώτατος Μάρκος Κουϊρίνης, εγκαταλιπών αμέσως την επιχείρησιν απεμακρύνθη εις το πέλαγος και ερυμούλκησε τα πλοία εν τω λιμένι, μετ' επιδεξιότητος δε κατεγίνετο να εισαγάγει εν τω Φρουρίω πάντα, αποβιβάσας πρώτον το πεζικόν, μεθ' ού και ο εκλαμπρότατος κ. Αλοβίγης Μαρτηνέγγης, ού

ένεκα η πόλις επληρώθη ανακουφίσεως. Ευθύς ως απεβιβάθησαν έλαβον εις χείρας σκαπάνας, πελέκεις και φορεία και ειργάζοντο μετά τοςαύτης καρτερίας, ώστε έθελγον πάντας τους παρεστώτας. Έτι δε και οι εξής στρατηγοί μετά των Αυτών Εξοχοτήτων εν πάσαις ταις περιστάσεσιν εδεικνύοντο πρόθυμοι να συμμετάσχωσι πολλών χρησίμων έργων και ότε εμάχοντο απεδείκνυον μεγάλην ανδρείαν. Τα ονόματα αυτών είναι τα εξής:

- Ο Εκλαμπρότατος κ. Αλοβίγης Μαρτηνέγγης.
- Ο κ. Ηρακλής Ματατέστας, εκ Ρεμένης.
- Ο στρατηγός Λαυρέντιος, Σερόγας εκ Βολωνίας.
- Ο » Γάλγανος Γάλγανης, εκ της πόλεως Καστέλλο.
- Ο » Φραγκίσκος Βουγώνης, εκ Βερόνας.
- Ο » Βερνάρδος Τρέκχης.
- Ο » Βαστιανός Δαλ-Σόλης.
- Ο » Ιάκωβος Καρνεβάλης, εκ Φαβριανού.
- Ο ιπότης Γόϊτος, εκ Μαντούας.
- Ο στρατηγός Ιωάννης Βαπτιστής, εκ Βρεσκίας.
- Ο » Ιωάννης Δ' Άσκολη.
- Ο » Πέτρος κόμης Γαμβούτιος εκ Μινταλβότου, όστις αφίκετο μετά των λιβυρνίδων εγακαταλιπόν τον εις Κρήτην λόχον αυτού.

Ταυτοχρόνως απεβίωσεν ο στρατηγός Ιωάννης Βαπτιστής εκ Βρεσκίας. Ο λόχος αυτού εδόθη εις τον στρατηγόν Πέτρον κόμητα Γαμβούτιον εκ Μινταλβόττου, όστις ίνα αποδείξη την ανδρείαν αυτού ήλθεν εκ Κρήτης εις τον πόλεμον τούτον.

Κατά την 27^{ην} του αυτού μηνός, ο Εξοχώτατος κ. Μάρκος Κουϊρίνης συνέλαβε αντικρύ της Καρπάσου Τουρκικόν πλοiάριον, όπερ ήτο πλήρες ζωοτροφιών δια το στράτευμα. Επ' αυτού ευρίσκοντο ευγενείς τινες Τούρκοι. Το πλοiάριον τούτο δεν ήθλε να υποταχθή. Όθεν η Αυτού Εξοχότης επέπεσε κατ' αυτού μετά των λιβυρνίδων και ανηλεώς κατέσφαξε πάντας. Ο αριθμός των φονευθέντων Τούρκων υπερέβαινε τους 300 αμέσως η αυτού Εξοχότης διέταξε να ρυμουλκήσωσι το πλοiάριον εις τον λιμένα της Αμμοχώστου και ενώ εκένου το πλοiάριον εύρεν εν αυτώ ενδιαφέροντα αντικείμενα.

Ταυτοχρόνως ο στρατηγός Αλέξανδρος, ποιητής, εκ Βολωνίας, έδωκε την παραίτησίν του ίνα επιστρέψη εις Ιταλίαν και ο λόχος αυτού εδόθη εις τον υπολοχαγόν, του κόμητος Σεγισμόνδου εκ Γαζιλδου, κ. Κόμητα Ιωάννην Φραγκίσκον, εκ Κάβου. Επίσης παρητήθη, ίνα επιστρέψη εις Ιταλίαν ο στρατηγός Ιωάννης Μαρία Ρουσκόνης, εκ Βρεσκίας, ο δε λόχος αυτού παρεχωρήθη τω στρατηγώ Καρόλω Ραγονάσκω εκ Κρεμόνας. Εζήτησεν άδειαν απουσίας ίνα επιστρέψη εις Ιταλίαν ο στρατηγός Ιάκωβος, εκ Δυρραχίου, η δε θέσις αυτού εδόθη τω υπολοχαγώ, του στρατηγού Αλεξάνδρου ποιητού, Βαστιανώ εξ Άσκολη. Παρητήθη της στρατηγίας ίνα επιστρέψη εις Ιταλίαν, ο στρατηγός Αλοβίγης Νάλδης και ο λόχος αυτού εδόθη εις τον υπολοχαγόν Ιωάννην Ιωάννου, εκ Καποδιστριάς.

Κατά την 16^{ην} του μηνός Φεβρουαρίου ανεχώρησεν εξ Αμμοχώστου ο Εξοχώτατος κ. Μάρκος Κουϊρίνης μετά των 12 λιβυρνίδων και των 4 πλοίων, και απήγαγε μεθ' εαυτού 3 πλοiα, άτινα πρότερον ευρίσκοντο εν τω λιμένι, περιμένοντα και τ' άλλα ίν' αναχωρήσωσιν ομού. Ο Εξοχώτατος Κουϊρίνης ναύαρχος των 4 πλοίων, παραπλέον την νήσον, κατά την άφιξίν του συνέλαβε

Γαλλικόν πλοiάριον και μετακόμισε πάντα τα εμπορεύματα εντός των πλοίων του και αφήκε το πλοiάριον. Ούτως έπραξε και δια τι εμπορικόν Οθωμανικόν πλοiόν, όπερ έλαβε εκ των Κήπων μετά των λιβυρνίδων. Όθεν προ της αναχωρήσεως αυτού αφήκεν εις πάντας τους στρατηγούς οίνον, τυρόν και άλλας ζωοτροφίας ευγενώς φερόμενος πάσιν. Ούτως έπραξαν και οι κύριοι επικελευσταί την αυτήν νύκτα, καθ' ήν αι λιβυρνίδες και τ' άλλα πλοiα ανεχώρουν.

Ο Εξοχώτατος Βραγαδίνος και ο Εκλαμπρότατος κ. Βαγλιόνης ευρίσκοντο πάντοτε ομού ηνωμένοι και αγαπώμενοι, η δε θέλησις του ενός, ήτο θέλησις του ετέρου, και ό'τι ο εις απεφάσιζε, τούτο και ο έτερος επεδοκίμαζεν, ήσαν δηλ. αμφοτέροι δύο καρδιαι εν ενί σώματι, δύο ψυχαί εν μία καρδιά. Κατ' εκείνην την νύκτα εποιήσαντο την συνήθη επιθεώρησιν, έδιδον δε διαταγήν ίνα την επιούσαν πρωϊαν μηδείς προκύψη των τειχών, αλλά να ευρίσκονται πάντες ένοπλοι περιμένοντες νέαν διαταγήν. Αι Αυτών Εξοχώτητες διέταξαν να ετοιμάσωσι το πυροβολικόν δια σφαιρών, σφαιριδίων, αλύσεων και άλλων. Έτι δε διέταξαν, ίνα ουδείς, ούτε ανήρ, ούτε γυνή, ούτε παιδίον εξέλθη επί των εξωστών, ή επί των παραθύρων. Εν τούτοις ο στρατηγός Μιργάνης, επιλοχίας, δεν έπαυε μεταχειριζόμενος πάσαν αυτού την πείραν, περιφερόμενος επί των τειχών καθ' όλην την νύκτα και παροτρύνων πάντας να ίστανται έτοιμοι και κεκρυμμένοι. Αι Αυτών Εξοχώτητες διέταξαν τον κυβερνήτην του ιππικού, ίνα την επιούσαν, μιαν ώραν προ της ανατολής του ηλίου, ούτος μεθ' όλου του ιππικού του ευρίσκονται έφιπποι κατά την έξοδον Διαμάντη να περιμένωσι δε διαταγάς των Αυτών Εξοχοτήτων. Όθεν την επιούσαν κατά την ωρισμένης ώραν αι Αυτών Εξοχώτητες διέταξαν τάδε: όταν ο ιππεύς ήθελε πυροβολήση πάντες ώφειλον να κρούσωσι σάλπιγγας και τύπανα, και να παρουσιασθώσιν επί των τειχών, χαιρετίζοντες τους εχθρούς δι' αρκετών πυροβολισμών, το δε ιππικόν να εξέλθη προς μάχην.

Κατά την αυγήν αι Αυτών Εξοχώτητες επορεύθησαν προς το μέρος το ονομαζόμενον Λιμισό, καιροφυλακτούσαι. Μίαν δε ώραν μετά την ανατολήν του ηλίου, οι Τούρκοι εφάνησανεν τοις αγροίς, κομίζοντες μεθ' εαυτών ολίγους ιππείς και στρεφόμενοι οτέ μεν προς ταύτην οτέ δε προς εκείνην την διεύθυνσιν βαθμηδόν δ' επλησίαζον προς την πόλιν. Πολλάκις επείχον εκπεπληγμένοι, βλέποντες ότι δεν κατεδιώκοντο ως το σύνηθες. Επί τέλους απεφάσισαν να πλησιάσωσι και ήλθον μέχρι του αντικρήμου της τάφρου. Επειδή όμως ουδένα έβλεπον ουδέ ήκουον τινος εν τη πόλει, ενόμισαν, ότι ανεχώρησαν πάντες την προτεραϊαν νύκτα, επιβιβασθέντες επί των 12 λιβυρνίδων και 7 πλοίων και ότι εγκατέλιπον το Φρούριον. Αφού δε εσταμάτησαν επί μακρόν εκεί, επορεύθησαν τινες εξ αυτών εν σπουδή και εξ όσων μετά τούτο ηκούσαμεν είχαν πορευθή εις του μουσταφά Πασά, αγγέλλοντες αυτώ ότι η Αμμόχωστος ήτο εγκαταλελειμένη και ότι ουδείς εναπέμεινεν εν αυτή, αλλ' ότι πάντες ανεχώρησαν την παρελθούσαν νύκτα μετά των πλοίων. Εν τω άμα άπαν το Τουρκικόν στρατεύμα ωπλισμένον επορεύετο κατά της πόλεως. Ότε δε ο καιρός εφάνη κατάλληλος, αι Αυτών Εξοχώτητες έδωκαν το σύνθημα και εν σπουδή πάντες οι προμαχώνες, τα μεταπύργια, τα ημισέληνα και τα πλευρά των τειχών επυροβόλουν ακαταπαύστως, και οι ιππείς, δοθέντος του συνθήματος εξήλθον και επεδείξαντο πρωτοφανή ανδρείαν, φονεύοντες απλήστως και καταρρίπτοντες των ίππων αυτών πολλούς Τούρκους. Κατά την πρωϊαν ταύτην οι πυροβοληταί προυξένησαν μεγίστην καταστροφής τοις Τούρκοις, δείξαντες αυτούς τον τρόπον, δι' ού πρέπει να μεταχειρίζεται τις τοιαύτα όπλα, περιέβαλον δε την

κεφαλήν αυτών δια στεφάνου τοιούτου, του οποίου ουδείς ποτε στρατιώτης ηξιώθη. Τοιούτον δ' αποτέλεσμα ουδείς ποτε πυροβολητής είχε καταγάγη πρότερον. Το ιπικόν περιφερόμενον εν τοις αγροίς έτρεπεν εις φυγήν τους Τούρκους, φονεύον μάλιστα όσους αν απήντα. Οι τούρκοι τραπέντες εις φυγήν ηγγύουν πού να σωθώσι, και πολλοί εξ αυτών απεφάσισαν να παραδοθώσι.

Αποσυρθέντες οι ημέτεροι ευθύμουν επί τοιάυτη νίκη ότι δηλαδή τόσω επιτηδείως εξηπάτησαν τον εχθρόν και διά το ότι μέγα μέρος του στρατού απωλέσθη πεζικού τε και ιππικού.

Ταυτοχρόνως αι Αυτών Εξοχότητες ενεπιστεύθησαν την θέσιν στρατηγού του πυροβολικού τω ιπότη Γοϊτω, εκ Μανδούας.

Κατά την 14^{ην} Μαρτίου τοσούτον μεγάλη τρικυμία εγένετο, ώστε Τουρκικαί τινες λιβυρνίδες εναυάγησαν εν τω λιμένι της Κωνσταντίας, παρελθούσης δε της καταιγίδος, η θάλασσα έρριψεν εις την ξηράν πολλά ναυάγια των Τουρκικών λιβυρνίδων και οι ημέτεροι εξελθόντες της πόλεως και περιφερόμενοι ανά την παραλίαν μετά του ιππικού διά τα ναυάγια, τέλος δε γενόμενοι κύριοι αυτών, τα μετεκόμισαν εις την πόλιν.

Ταυτοχρόνως παρητήθη της στρατηγίας ο στρατηγός Φραγκίσκος Στράκκος, εξ Ορβιέτου. Την αυτήν δε ημέραν απεβιώσεν ο στρατηγός Ιωάννης Βαπτιστής Τριόμφης εξ Αγκώνας. Αι Αυτών Εξοχότητες διέλυσαν τους δύο λόχους και διένειμαν αυτούς εις τον στρατηγόν Αλοβίγην Πιζάνης, εξ Ενετίας προς αύξησιν του λόχου του, και εις τον στρατηγόν Οράτιον Φεδερίνην εκ Βελλέτρης, όστις ήλθεν ως δορυφόρος του Εκλαμπροτάτου κ. Βαγλιόνη, διορισθείς πρότερον υπό των Αυτών Εξοχοτήτων αρχηγός των εν Αμμοχώστω πυροβολητών. Μετά δε την διανομήν των δύο λόχων ηυξήθη ο αριθμός των αυτού λόχων και ηύξησαν αι Αυτών Εξοχότητες κατά έν δουκάτον τον μισθόν των πυροβολητών.

Ταυτοχρόνως αι Αυτών Εξοχότητες διένειμαν τα εν Αμμοχώστω ευρισκόμενα πολεμefόδια, ως σφαίρας μεταλλίνας και υαλίνας διαφόρου μεγέθους, αγγεία πήλινα, φιάλας πλήρεις διαφόρων μιγμάτων αναλόγου μερίδος, ως αρμόζει δια τοιαύτας συνθέσεις. Τα δε μίγματα είναι τα εξής: πίσσα Ισπανική, πίσσα μέλαινα, νίτρον (σόδα), θείον, τερεβίνθη, πετρέλαιον, ράκη όλα συμμεμιγμένα εντός χυτρών και φιαλών, και εντός βαρελίων πλήρων πυρίτιδος έτι δε υπήρχον στήλαι λίθινοι μήκους 1 ½ βραχίονος, έχουσαι εν τω μέσω 4 ή 6 κοιλώματα πλήρη πυρίτιδος, περιδεδεμένα ασφαλώς δια σιδήρου. Έτι δε υπήρχον όλμοι, ών το ένδον ήτο κενόν και το στόμιον ίσον προς γρόνθον, πλήρεις κατά τα 2/3 πυρίτιδος. Εις το στόμιον των όλμων υπήρχεν προσηρμοσμένον τεμάχιον ξύλου, έχον μικράν οπήν πυρίτιδος και μίγματος προς ανάφλεξιν. Ότε δε εις των λίθων τούτων ανεφλέγετο ωμοιάζε προς εκπυρσοκρότησιν πυροβόλου, του όλμου διατεμνομένου εις διάφορα τεμάχια. Έτι δε υπήρχον τεχνητά ρηξίπολα, φέροντα μικρά δόρατα και 4 ή 6 μικρά πυροβόλα επί της κορυφής, κεκρυμμένα εντός των μιγμάτων και ενώ έκαιον έρριπτον σφαίρας εκ στύπης (στουπί) και ράκη κεχρισμένα δια μίγματος, τα δε μικρά πυροβόλα εξεπυρσοκρότουν αλλεπάλληλα.

Διά τοιούτων λοιπόν μέσων μεγάλως εξημίωσαν τους Τούρκους, ημέρας δε και νυκτός εματαιούν διάφορα σχέδια αυτών. Οφείλουσαι λοιπόν αι Αυτών Εξοχότητες να διανέμωσι τосαύτα δυσχερή υπουργήματα, εξέλεξαν τον

στρατηγόν Ιωάννην Βαπτιστήν εκ Ριβαρόλου και Κέλιον εκ Παταυίου, οίτινες είχαν αποσταλή υπό της γαλινοτάτης εξουσίας, ως στρατηγοί επίκουροι. Έτι δε εξέλεξαν και τον στρατηγόν Βαστιανόν εξ Άσκολη. Διωρίσθη ο στρατηγός Κέλιος ίνα διοική από του μέρους του καλουμένου Λιμισό μέχρι της Αγίας Νάπας και ο στρατηγός Βαστιανός εξ Άσκολη από του μέρους του καλουμένου ημισέληνος του Λανδροούκη μέχρι του κοιμητηρίου. Ο δε στρατηγός Ιωάννης Βαπτιστής εκ Ριβαρόλου από της Αγίας Βαρβάρας μέχρι του μέρους του καλουμένου ημισέληνον της οπλοθήκης μετά είκοσι πεζών ληφθέντων εκ των λόχων.

Ταυτοχρόνως ο Εξοχώτατος Βραγαδίνος συνέλεξε δύο τρεις ή τέσσαρας στρατιώτας εξ εκάστου λόχου και εσημάτισε νέον τοιούτον δια σωματοφυλακήν του. Διώρισε δε στρατηγόν του λόχου τούτου τον Καίσαρα εξ Αμβέρσης.

Κατά την 30^η του αυτού μηνός αφίχθησαν δύο Τουρκικαί νήες μετά 80 λιβυρνίδων περίπου, και ως εμάθομεν δια τινος αιχμαλώτου, δραπετεύσαντος εκ του στρατοπέδου, ο ναύαρχος των δύο Τουρκικών νηών ήτο ο Πιαλή Πασάς, όστις προσορμισθείς εις τον λιμένα των κήπων διέμεινεν επί μακρόν και ανεχώρησεν εγκαταλιπών 40 λιβυρνίδας, μίαν ναυαρχίδα και έτερα μικρά εμπορικά και μη πλοία, ίνα βοηθήσι τα στρατεύματα, ανεχώρησε δέ διατάξας τον στόλον, ίνα καθ' εκάστην ημέραν, μέρος αυτού περιπλή προς το μέρος της Καρπάσου, κομίζον εκ του μέρους εκείνου ξύλα και άλλα τοιαύτα. Το επίλοιπον του στόλου περιέπλεε την Συρίαν, Κιλικίαν και άλλα πλησίον μέρη, κομίζον εις Κύπρον μέγα αριθμόν πεζών και ιππέων και μεγάλην ποσότητα πολεμοφοδίων, ως πυρίτιδα, μάλλον, βάμβακα, σίδηρον, ξύλα και ζωοτροφίας.

Την 1^η Απριλίου εξ αμφοτέρων των μερών υφώθησαν σημαίαι απολυτρώσεως και απελυτρώθησαν τρεις ευγενείς κυρίαί του Ποδοκατάρου αιχμαλωτισθείσαι εν Λευκωσία.

Την 16^η του αυτού μηνός ο Εξοχώτατος Βραγαδίνος εξέλεξε 4 ευγενείς της πόλεως και 4 Ιταλούς στρατιώτας, διαιρέσας αυτούς εις 4 μέρη (δύο δι' έκαστον μέρος, δηλ. ένα ευγενή και ένα Ιταλόν στρατιώτην) και εις έκαστον μέρος ενεπιστεύθη το ¼ της πόλεως, διατάττων αυτούς, ίνα επιμελώς σημειώσι πάντα τα λεγόμενα εν τη πόλει από του νεωτέρου μέχρι του πρεσβυτέρου. Ευθύς οι διορισθέντες ήρξαντο του επιβληθέντος αυτοίς έργου. Έτι δε αι Αυτών Εξοχότητες διέταξαν ίνα ερευνήσωσιν εν απάσαις ταις οικίαις, σημειούντες τα γεννήματα, όσπρια, έλαιον, οίνον και όξος. Αφού λοιπόν ούτοι εξετέλεσαν το καθήκον αυτών επιμελώς ανέφεραν εις τας Αυτών Εξοχότητας τον αριθμόν των κατοίκων και των ζωοτροφιών των, άς έλαβον εκ των οικιών. Αι Αυτών Εξοχότητες συνδισκέφθησαν περί τούτου και ενόησαν, ότι η πείνα μάλλον ή ο σίδηρος του εχθρού θα έβλαπτεν αυτούς ώστε απεφάσισαν μετά την γενομένην απογραφήν να εκβάλωσιν της πόλεως πάντα τ' άχρηστα πρόσωπα, γνωρίζουσαι πάσιν, ότι όστις επεθύμει να εγκαταλίπη την πόλιν ώφειλε να περεύηται εις το αρχηγγραμματειόν, τόπον ορισθέντα προς τον σκοπόν τούτον. Εν διαστήματι ολίγων ημερών εσημειώθησαν 5.370 εξ αμφοτέρων των μερών. Ούτοι διετάχθησαν ίνα αμέσως εγκαταλίπωσι την πόλιν, κομίζοντες μεθ' εαυτών πάντα τα εαυτών, εξαιρέσει όπλων και αλεύρων, (επετράπη δ' αυτοίς, ίνα κομίσωσι μεθ' εαυτών άλευρον, επαρκούν διά μίαν μόνην ημέραν). Η Αυτού Εξοχότης, ισταμένη παρά την πύλην του Διαμάντη, ηρεύνα μετά προσοχής εφ' εκάστου, ίνα

ουδείς φέρη μεθ' εαυτού όπλα ή ζωοτροφίας, εν βραχεί δε διαστήματι πάντες εξήλθον της πόλεως.

Εν τούτω τω μεταξύ ο Εξοχώτατος κ. Λαυρέντιος Τιέπολις ανέλαβε την φροντίδα περί κατασκευής άρτου διά το στράτευμα και επετήρει προσωπικώς την διανομήν αυτού καταβάλλων απύτους κόπους, δίδων εκάστω ουχί περισσοτέρους των δύο άρτων καθ' ημέραν και φυλάττων πάντα τα πίτυρα δια τους ίππους, διότι εκλειπούσης της κριθής και του αχύρου, οι ίπποι θα ετρέφοντο μόνον δια πιτύρων. Ο Εξοχώτατος Βραγαδίνος διά τοιούτου τρόπου και τάξεως επήρκει εφ' ικανόν χρόνον τους στρατιώτας, διαμοιράζων μετ' ακριβείας τον οίνον. Αφού δε ετελείωσεν ούτος έδιδεν αυτοίς μίγμά τι όξους και ύδατος. Έτι δε έδιδεν αυτοίς τεταριχευμένον κρέας, τυρόν, ορύζιον κατά δε τας ημέρας της νηστείας κυάμους, έλαιον και όξος. Τέλος η Αυτού Εξοχότης διένειμε και το τελευταίον δράμιον των ζωοτροφιών, εκεί δ' ένθα ουδέν άλλο υπήρχεν εναπέμεινε τουλάχιστον η γενναιοδωρία της Αυτού Εξοχότητος.

Ταυτοχρόνως απεβίωσεν ο στρατηγός Λουδοβίκος Κάνδιδος εξ Ουδίνης και ο λόχος αυτού εδόθη τω υπλοχαγώ αυτού κ. Βερναρδίνω Ουγώνη εκ Βρεσκίας.

Δεν θα παρασιωπήσω την πρόνοιαν και την προθυμίαν του Εκλαμπροτάτου κ. Αλοβίγη Μαρτηνέγγου, όστις ειργάζετο μετά μεγάλης προσοχής εν τη πληρωμή των λόχων και εν τω διορίζειν και απολύειν στρατιώτας.

Ταυτοχρόνως ο Εκλαμπρότατος κ. Αλοβίγης εσημάτισε λόχον ως σωματοφυλακήν αυτού, συλλέξας διασκορπισμένους τινάς στρατιώτας και άλλους εκ των λόχων, και διώρισε στρατηγόν αυτών τον κόμητα Ηρακλή Μαρτηνέγγον, αφιχθέντα εις Κύπρον ως ευγενή του Εκλαμπροτάτου κ. Ιερωνόμου Μαρτηνέγγου.

Ταυτοχρόνως εφονεύθη δια πυροβολισμού ο ιπότης Γόϊτος εκ Μανδούας, ενώ επορεύετο προς επιθεώρησιν του λόχου του, όστις κατά την ημέραν εκείνην διωρίσθη, ίνα προστατεύη τον αντίκρημον της τάφρου. Και τω όντι εφ' όσον έζη εξεπλήρωσε το καθήκον αυτού τιμίως, και επέδειξεν εν απάσαις ταις περιστάσεσι την επιδεξιότητα αυτού. Ο λόχος αυτού εδόθη εις τον κόμητα Έστορα Μαρτηνέγγον όστις αφίκετο ως ευγενής του Εκλαμπροτάτου κ. Ιερωνόμου Μαρτηνέγγου, και την θέσιν στρατηγού του πυροβολικού αι αυτών Εξοχότητες αφήκαν μέχρι νεωτέρας ευκαιρίας. Εν τούτοις ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ δεν επαύετο προνοών περί όσων χρεία ήτο, πορευόμεντος αυτοπροσώπως ημέρας και νυκτός, οτέ μέν εις τούτο το μέρος, οτέ δέ εις εκείνο και υπερβαλλόντως κοπιάζων απεδείκνυε το βαρύ φορτίον, όπερ επί των νώτων του έφερε.

Κατά την 17^{ην} του αυτού μηνός ο Μουσταφά Πασάς εξέθεσεν εις θέαν άπαν το πεζικόν και ιππικόν 3 μίλια μακράν της πόλεως, καίτοι δέ υπήρχε τосαύτη απόστασις από της πόλεως μέχρι του εχθρού, εν τούτοις η Αυτού Εκλαμπρότης διέταξεν ίνα κομίσωσιν αρκετά πυροβόλα εις το μέρος ονόματι Λιμισό, και εις τον προμαχώνα, και ότε είδε πεπυκνωμένα τα εχθρικά στρατεύματα διέταξε να πυροβολήσωσι κατ' αυτών. Αι σφαίραι διερχόμεναι διά μέσου των πολεμίων προυξενούν τосαύτην ζημίαν, ώστε εν ακαρεί διεσκορπίσθησαν ούτοι εις διάφορα μέρη, μη όντες ασφαλείς εις ουδέν μέρος του πεδίου. Κατά δε τας

εκθέσεις των ημετέρων κατασκόπων ο αριθμός του Τουρκικού στρατού ανήρχετο εις 240,000 ων 7,000 ιππείς, 193,000 πεζοί και 40,000 σκαπανείς.

Κατά την 18^{ην} του αυτού μηνός εγένετο η γενική επιθεώρησις εν τω Φρουρίω. Ο αριθμός των Ιταλών ανήρχετο εις 3,500, ο αριθμός των Ελλήνων εις 4,000 περίπου και 200 ιππείς.

Κατά την 19^{ην} του αυτού μηνός ανεφλέξαμεν υπόνομόν τινα, απέχουσαν βολής τόξου από της πόλεως, επί του όρους των Εβραίων, επειδή πολλοί Τούρκοι συνηθροίζοντο κατά την ημέραν εκείνην εκεί και ωχυρούντο διά χαρακωμάτων εις τρόπον ώστε το Φρούριον δεν ηδύνατο να προσβάλη αυτούς και επυροβόλουν καθ' όλην την ημέραν κατά της πλατείας του Ριβελλίνο και του μετώπου Καβαλλιέρου. Την νύκτα της 18^{ης} η Αυτού Εκλαμπρότης κατασκεύασεν υπόνομον εντός του βουνού, κατά δε την πρωίαν ανέφλεξεν αυτήν προξενήσασαν μέγαν κρότον και φονεύσασαν πολλούς Τούρκους. Μέγας δε τρόμος επεκράτησε καθ' όλον το εχθρικόν στρατόπεδον και εις ουδέν μέρος οι Τούρκοι ησθάνοντο εαυτούς ασφαλείς, φοβούμενοι μη συμβή αυτοίς ό'τι και επί του όρους των εβραίων. Ταυτοχρόνως αι Αυτών Εξοχότητες διέταξαν να διασκορπίσωσι την νύκτα επί των πεδίων πολλά σιδηρά τρίγωνα οξύτατα. Κατεσκεύασαν δ' επίσης πολλάς σανίδας εχούσας μήκος και πλάτος μιάς σπιθαμής και εφ' εκάστης σανίδος έθεσαν 4 οξείς ήλους ανεστραμμένους. Έρριψαν δε ταύτας και εκάλυψαν διά χώματος, ίνα μη ανακαλυφθώσιν υπό των εχθρών. Τόσον δε πολλά ήσαν τα καταστρεπτικά ταύτα όργανα περίξ της πόλεως, ώστε εις απόστασιν 300 βημάτων ουδείς ηδύνατο να βαδίση χωρίς να βλαφθή. Πρός τούτοις η Αυτού εκλαμπρότης διέταξε να εξέλθωσι νύκτωρ ιππείς και πυροβοληταί τινες, όπως ρίψωσι δηλητήριον εντός των περίξ του Φρουρίου υδάτων, δίδουσα εις όλους τους ιππείς 1 δέμα δηλητηρίου, όπερ εστάλη εξ Ενετίας προς τούτον το σκοπόν. Ούτοι εξεπλήρωσαν μετ' ακριβείας πάντα τα υπό της Αυτού Εκλαμπρότητος διαταχθέντα. Ο δέ ιπότης Μάγγος κατεσκεύασε δύο κρύπτας (κρύπτη – υπόγειος θαλαμίσκος εν τοις φρουρίοις, χρησιμεύων προς υπεράσπισιν της τάφρου) εντός του αντικρήμνου της τάφρου, την μίαν αντικρύ του προμαχώνος και την ετέραν αντικρύ του Ριβελλινου, θέσας εν αυταίς πολλούς πλήκτας (τραυματιστάς). Εισήρχετο τις εν αυταίς διά τινος ορύγματος κατασκευασθέντος αντικρύ των ανοιγμάτων του τείχους και διερχομένου υπό την τάφρον. Εντός δέ των κρυπτών και της υπογείου οδού η Αυτού Εξοχότης έθεσε δύο λόχους, ίνα φυλάττωσιν εναλλάξ. Ο ιπότης κ. Μάγγιος έθεσε πολλούς πλήκτας και πυροβολητάς κατά μήκος των τειχών, ίνα προξενώσι μεγάλας ζημίας εις τον εχθρόν.

Κατά την 25^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι ήρξαντο να ορύττωσιν όλαις δυνάμεσι τάφρους, και να ανατρέπωσι το έδαφος, αρχόμενοι από 10 μίλια μακράν του Φρουρίου και προχωρούντες προς αυτό, 40.000 δε σκαπανείς Αρμένιοι ειργάζοντο νύκτα και ημέραν και μετ' αυτών άπαντες οι εγχώριοι της νήσου και όλον το στράτευμα. Αφού δε κατέστησαν το έδαφος όμοιον προς λαβύρινθον διά πολλών τάφρων και υπογείων οδών, συγκοινωνούντων αλλήλοις, ίδρυσαν πλησίον του Φρουρίου υψηλούς πύργους, μεγάλων διαστάσεων, τοσοούτον δε υψηλοί ήσαν οι πύργοι ούτοι, ώστε υπερέβαινον κατά πολύ τα τείχη της πόλεως, αρχόμενοι από του Κρομμύου, ευρισκόμενου προς το δυτικόν μέρος απέναντι της δεξιάς πλευράς του Ριβελλίνο και εκτεινόμενοι μέχρι του θαλασσίου βράχου προς ανατολήν απέναντι του Ημισελήνου της οπλοθήκης. Οι

δε Τούρκοι εργαζόμενοι ακαταπονήτως επλησίασαν τον αντίκρημον της τάφρου. Είχον δε πλησιάση επί τοσοῦτον, διότι εργαζόμενοι εντός των υπογείων τάφρων ἦσαν πεφυλαγμένοι ἀπό πάσης προσβολῆς των ημετέρων.

Ταυτοχρόνως ο Εξοχώτατος Βραγαδίνος εφόνευσε τον στρατηγόν Μάριον Κομπανιόνην, εκ Μαχεράτας, τον δε λόχον αυτού ἔδωκεν εις τον δορυφόρον του Εκλαμπροτάτου κ. Έστωρος Βαγλιόνη Βικέντιον, εκ Περουγίας.

Κατά την 3^{ην} του Μαΐου ἐξήλθεν ἀπό του μέρους Λιμισού ο Εκλαμπρότατος κ. Στροτοπεδάρχης μετά τινων ιππέων και εφώρμησε κατά των τάφρων, ἔνθα μέγας αριθμός Τούρκων ειργάζετο. Κατά την ἔξοδον αυτού εκ της πόλεως διήρесе το ιππικόν εις δύο μέρη και ὅτε ἐνόμισε κατάλληλον τον καιρόν εφώρμησε κατά των εχθρών. Βλέποντες οι Τούρκοι ὅτι ἐπιέζοντο ἀπεπειράθησαν να σωθῶσι, ἀναθέσαντες πάσας αὐτῶν τας ἐλπίδας εις την ταχύτητα των ποδῶν των. Συνέβη ὁμως το ἐναντίον, διότι οι ημετέροι ιππεῖς τε και πεζοί εν τῷ ἅμα ἐπέπεσαν κατ' αὐτῶν κατακόψαντες πάντας.

Κατά την 17^{ην} του αὐτοῦ μηνός ἐξήλθεν ἀπό του μέρους της οπλοθήκης ο Διοικητής των Ελλήνων μετά τινων Ελλήνων και μέρους Ἰταλικού λόχου. Οι πλείστοι των Ελλήνων ἦσαν ὠπλισμένοι διά ξιφῶν και ἀσπίδων και διαταγή της Αὐτοῦ Εξοχότητος 3 ἕτεροι λόχοι ἐξήλθον προς βοήθειαν. Οι Ἕλληνες ἀνδρείως ἐμάχοντο, διασκορπίζοντας του Τούρκους ἀνά τας πεδιάδας και καταδιώξαντες αὐτούς μέχρι των τάφρων των. Εφόνευσαν δε πολλούς, υποστηριζόμενοι ὑπό του εκλαμπροτάτου στρατοπεδάρχου και τινων ιππέων. Επί τέλους βλέπουσα η Αὐτοῦ Εξοχότης ὅτι ἔλληνες και Τούρκοι συνεπλάκησαν εθεώρησε καλόν να διατάξη, ὅπως οπισθοχωρήσωσι, διότι ἅπαν το Τουρκικόν στράτευμα ἐφάνη ὠπλισμένον και πορευόμενον προς το μέρος της μάχης. Αποσυρθέντες δε οι Ἕλληνες ἀν ἀταξία και πλησιάσαντες την οπλοθηκην, εκ νέου ἀντέστησαν μαχόμενοι μετά ξιφῶν και ακινάκεων. Αὐξηθέντων πάλιν των δύο ἀντιπάλων μερῶν Χριστιανοί και Τούρκοι, πεζοί και ιππεῖς εκ νέου συνεπλάκησαν και τότε μέγας ἦτο ο αριθμός ἀμφοτέρων των μερῶν, ὡστε προεχώρησαν μέχρι της θαλάσσης και τραπέντες εν αὐτῇ ἐμάχοντο ιππεῖς τε και πεζοί, τα δε ὕδατα ἐφθانون μέχρι της κοιλίας των ἵππων. Κατά την ἡμέραν ταύτην ο Εκλαμπρότατος κ. Ανδρέας Βραγαδίνος, Φρούραρχος, κατήγαγε θριάμβους, ἀπό του προτειχίσματος του Φρουρίου δια του πυροβολικού, προξενήσας τοις Τούρκοις μεγάλην καταστροφὴν, και τοσοῦτον συχναί ἦσαν οι προσβολαί του, ὡστε οι Τούρκοι ἠναγκάσθησαν να εγκαταλίπωσι την μεγάλην ἐπιχείρησιν, σφόδρα βεβλαμμένοι, οι δε ημετέροι ἐπέστρεψαν νικηταί, τινῶν φονευθέντων και πληγωθέντος του διοικητοῦ των Ελλήνων εις το γόνυ.

Κατά την 18^{ην} του αὐτοῦ μηνός ἐξήλθεν εκ του μέρους Λιμισό ο Εκλαμπρότατος Στρατοπεδάρχης μετά τινῶν Ἰταλικῶν λόχων και συνεκροτήθη περιφανὴς μάχη, εν αὐτῇ δε ο ἐπιλοχίας ἐπιμελῶς ἀνεφαίνετο εν πάσαις ταις συμπλοκαῖς μαχόμενος αὐτοπροσώπωςτου στρατοπεδάρχου πληγωθέντος εις τον πόδα.

Ταυτοχρόνως οι Τούρκοι ἐγένοντο κύρι παντός του περδίου και μέρους του ἀντικρήμνου της τάφρου, οχυρωθέντες διά τάφρων ἔνθα διέμενον ἡμέρας και νυκτός 12,000 Γιαννιτσάρων πυροβολούντων συνεχῶς των τειχῶν, διότι οι Τούρκοι ἐξησφάλισαν τας τάφρους οὕτως ὡστε εν ἀνέσει ἠδύναντο τα στρατεύματα αὐτῶν να διαμένωσιν, οὐδαμῶς προσβαλλόμενα. Και ἐσυνήθιζον

καθ' εκάστην πρωϊαν μίαν ώραν προ της ανατολής του ηλίου να προσβάλλωσιν ημάς πυροβολούντες επί 3 ώρας εν τάξει άλλοτε μεν εκ δεξιών, άλλοτε δε εξ αριστερών. Τοδσαύτη δε ήτο η καταιγίς των καθ' ημών σφαιρών, ώστε οι στρατιώται, εκινδύνουν επί των τειχών, αλλ' ουδέ εν τη πόλει ηδύνατό τις να περιπατήση ασφαλώς.

Κατά την 19^{ην} του αυτού μηνός δύο ώρας προ της ανατολής του ηλίου, οι Τούρκοι ήρξαντο να πυροβολώσι μανιωδώς καθ' ημών περισσότερον του συνήθους. Διήρκεσε δε ο πυροβολισμός επί μίαν ώραν. Σύμπαν το στράτευμα εκραύγασε τρις, μετά δε τας κραυγάς ήρξατο τρομερά προσβολή κατά του φρουρίου διά 64 τηλεβόλων εχόντων σφαιρας βάρους 120 λιτρών και διά 4 βασιλίσκων (αρχαίον πυροβολικόν εκ χαλκού 22 ποδώνμήκους), των δύο εχόντων σφαιρας 140 λιτρών, και των ετέρων δύο 180 λιτρών. Δι' όλων λοιπόν τούτων προσέβαλλον την πόλιν ημέρας και νυκτός. Τοιαύτην δε καταστροφήν προυξένησαν εις τας οικίας, ώστε πάντες ηναγκάσθησαν να εγκαταλίπωσι τας αυτών διαμονάς και να ανέλθωσιν επί των τειχών, κρατούντες ανά χείρας τα όπλα και διαμένοντες εκεί. Εν τούτοις ο Εξοχώτατος Μαρκαντώνιος Βραγαδίνος απέστειλεν εις πάντας τους επί των τειχών τ' αναγκαιούντα αυτοίς. Καθ' ήν ώραν ήρξατο η τρομερά προσβολή, η Αυτού Εκλαμπρότης δεν εφοβήθη, αλλά φαιδρώ τω προσώπω εφρόντιζε περί όλων, διαβεβαιούσα και παρακινούσα πάντας να μάζωνται μέχρι θανάτου. Ευθύς δε επορεύθη επί των τειχών διατάττουσα τους πυροβολητάς ίν' αντιτάξωσι και ούτοι κοινήν αντίκρουσιν δι' όλων των τηλεβόλων των ευρισκομένων επί του Φρουριου και να πυροβολώσι συνεχώς. Την θέσιν αρχιστρατήγου του πυροβολικού αι Αυτών Εξοχώτητες έδωκαν εις τον Εκλαμπρότατον κ. Αλοβίγην, όστις πράγματι ειργάζετο ημέρας και νυκτός ως ήρμοζεν εις τοιούτον ιππότην. Εν τω άμα οι ταχείς και έμπειροι πυροβοληταί ήρξαντο της αντικρούσεως, και τοσοούτον γενναίως οι ημέτεροι αντέκρουον τους πολεμίους, ώστε κατέστησαν άχρηστα πολλά τηλεβόλα αυτών. Εκ δε των εκθέσεων, άς ελάβομεν εκ των αρίστων του στρατεύματος μανθάνομεν ότι, όσα οι ημέτεροι κατέστρεφον κατά την ημέραν, οι Τούρκοι ανωκοδόμουν νύκτωρ, ένεκα του πλήθους των ανδρών και της αφθονίας ξύλων, μαλλίου και βάμβακος. Τόσον δε καλώς επεδιόρθωνον πάντα ταύτα, ώστε την επιούσαν δεν ανεφαίνοντο ποσώς βεβλαμμένα. Ούτω δε έδιδον ημίν αφορμήν να δαπανώμεν τα πολεμοεφόδια και τον χρόνον ματαίως επί 10 ημέρας αντικρούοντες αυτούς άνευ διαλειμμάτων.

Αι Αυτών Εξοχώτητες βλέπουσαι ότι ο αριθμός των πολεμοφοδίων ηλαττούτο, διέταξαν να παύσωνται της κοινής αντικρούσεως και να μάχωνται μόνον μετά 30 τηλεβόλων, πληρούντες αυτά κατά το ήμισυ διώρισαν δε επτά στρατηγούς, ίνα επιτηρώσι τους στρατιώτας ως προς τους πυροβολισμούς. Αφού δε οι Τούρκοι επί τινας ημέρας επυροβόλουν τας οικίας, ήρχισαν να πυροβολώσι κατά των τειχών, προξενούντες χημίας και εις ταύτα, και αφού εδοκίμασαν τα τείχη εις πολλά μέρη, ήρξαντο πυροβολούντες επιμόνως. Εποιήσαντο δε πέντε γενικάς επιθέσεις. Το Ημισέληνον της οπλοθήκης προσεβάλλετο υπό Φρουρίου τινός εν τη θαλάσση έχοντος 5 τηλεβόλα. Το μεταπύργιον της οπλοθήκης προσεβάλλετο υπό δύο Φρουρίων εχόντων 12 τηλεβόλα. Το ημισέληνον του Λανδρούτσι προσεβάλλετο υπό 2 Φρουρίων, εχόντων 2 βασιλίσκους και 7 τηλεβόλα. Το Ημισέληνον της Αγίας Νάπας υπό 2 Φρουρίων εχόντων δύο βασιλίσκους και 9 τηλεβόλα. Τα μέρη Ριβελλίνο και Λιμισό, όντα ηνωμένα προσεβάλλοντο υπό 3 Φρουρών, εχόντων 34 τηλεβόλα. Αι δ' ύο τελευταίαι επιθέσεις εγένοντο

επιμελέστερον των άλλων, διότι ο Μουσταφά Πασάς αυτοπροσώπως επετήρει ταύτας.

Η Αυτού Εκλαμπρότης μετά Ιταλών, Αλβανών και Ελλήνων επορεύετο προς τας τάφρους, κομίζουσα εν τη πόλει τα λείψανα της γενικής επιθέσεως. Πάντες δε ειργάζοντο 2 ώρας την πρωΐαν. Κατά δε την μεσημβρίαν ιερείς καί άπας ο Κλήρος μεθ' όλων των ενοριατών ειργάζοντο επί 2 ώρας την εσπέραν. Εξήρχετο εις λόχος και ειργάζετο επί μίαν ώραν κατόπιν έτερος εξερχόμενος αντικαθίστη τον πρώτον. Έπραττον δε ούτω μέχρι της πρωΐας. Κατά την νύκτα ο κλήρος, γυναίκες και παρθένοι εκόμιζον επιμελώς τοις ιππεύσι σκηνάς, λίθους, ύδωρ, και άλλα χρήσιμα πράγματα.

Κατά την 24^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι απειράθησαν να καύσωσι το Φρούριον του Ριβελλίνου, γενόμενοι κύριοι των ημετέρων πληκτών, των ευρισκομένων επί του αντικρήμνου της τάφρου, παρά το δεξιόν μέρος του Φρουρίου.

Η Αυτού Εκλαμπρότης απέστειλε 2 Ιταλικούς λόχους εις το όρυγμα, ένθα διέμειναν καθ' όλην την ημέραν μαχόμενοι, της βροχής πιπτούσης αδιακόπως προς μεγάλην ζημικίαν των ημετέρων, οίτινες δεν ηδύναντο να χρησιμοποιήσωσι τα πυροβόλα των, ενώ οι Τούρκοι έπληττον το Ριβελλινον ιδά τοσούτων βελών,ώστε ήγγιζον ταύτα αλλήλοις. Επί τέλους οι ημέτεροι απεφάσισαν να ορμήσωσι κατά των εχθρών κρατούντες εν ταις χερσίν, άλλοι μεν ράβδους, και δόρατα, άλλοι δε πυροβόλα ίν' απωθήσωσιν αυτούς. Τω όντι επέτυχον τούτου αλλ' ο θόρυβος ηύξανε και οι Τούρκοι επολλαπλασιάζοντο, ότε δε εθεώρησαν οι ημέτεροι τον καιρόν κατάλληλον ανέφλεξαν υπόνοόν τινα, ευρισκομένην υό το Φρούριον, προξενήσασαν δε τοις Τούρκοις μεγάλην βλάβην. Άπαντες οι πολίται ίσαντο ένοπλοι επί των τειχών, πυροβολούντες κατά των Τούρκων. Τόσος δε ήτο ο αριθμός των φονευθέντων ώστε και αυτοί ούτοι εξεπλήττοντο. Ο στρατηγός Φραγκίσκος Φραγκαβίλλας, θελήσας να εκτυρσοκροτήση τηλεβόλον κατά τινος ομάδος τούρκων, επληγώθη εις το στήθος υπό εχθρικής βολής και αυτοστιγμεί εξέπνευσεν. Ο λόχος αυτού εδόθη εις τον υπολοχαγόν του Ιωσήφ εκ Λαγκιάνου.

Ταυτοχρόνως οι Τούρκοι ίδρυσαν πλησίον της πόλεως έτερα Φρούρια, αφ' ών εμάχοντο, τα δε πρώτα μετεχειρίζοντο ως διαμονήν του ιππικού. Εν τούτοις προεχώρουν δια μέσου των τάφρων και των υπονόμων προς ανεύρεσιν του αντικρήμνου της τάφρου. Αι συνεχείς προσβολαί των εχθρών επί τοσούτον κατέστησαν άχρηστα πολλά εκ των αρίστων ημών τηλεβόλων και τοσούτον έβλαψαν το περιθώριον των τειχών, ώστε οι πυροβολούντες δεν ηδύναντο να παρουσιασθώσιν εις τας πολεμίστρας. Όπως δε πλήρώσωσιν οι ημέτεροι τα τηλεβόλα έφρασσον τα στόματα αυτών διά βάμβακος, μέχρις ού σκοπεύσαντες αφαιρέσωσιν αυτόν. Εις τούτο δε το επιχείρημα οι πλείστοι των μαχιμωτέρων ημών πυροβολητών εφονεύθησαν. Κατέστρεψαν δ' έτι οι εχθροί τα άνδηρα των περιτειχισμάτων, τα μεταπύργια και Ημισέληνα τοσούτον, ώστε απεστέρησαν ημάς παντός τρόπου αμύνης, μη δυναμένους ναβλάψεμεν αυτούς.

Ταυτοχρόνως αφικόμενος Τούρκος τις λιποτακτήσας, παρουσιάσθη ενώπιον των Αυτών Εξοχοτήτων, ερωτηθείς δε διατί εισήλθεν εν τη πόλει, απεκρίθη ότι ήλθεν ίνα ασπασθή τον Χριστιανισμός. Ερωτηθείς επίσης περί του στρατοπέδου,

απεκρίθη ότι άπαν το Τουρκικόν στράτευμα ήτο κατειλημμένον υπό τρόμου, ένεκα της μεγάλης σφαγής και του ολέθρου, ον προυξένουν αυτοίς οι Χριστιανοί. Τρις δε ο Μουσταφά Πασσάς εκόμισε μέγαν αριθμόν Τούρκων εκ πολλών μερών της νήσου. Επερωτηθείς δε πόσοι τον αριθμόν Τούρκοι εφονεύθησαν, απεκρίθη ότι άνω των 30,000 επληροφόρησεν επίσης τας Αυτών Εξοχότητας, ότι ουδενός εστερούντο. Μετά τας επερωτήσεις ταύτας ο Τούρκος ετέθη υπόκράτησιν εν τω Φρουρίω.

Κατά την 28^{ην} του αυτού μηνός αφικόμενον Ενετικόν δίκροτον αποσταλέν εκ Κρήτης, ενεθάρρυνεν ημάς, λέγον ότι μετ' ού πολύ ηθέλομεν λάβη επικουρίας, πολεμεφόδια και ζωοτροφίας. Η Αυτού Εκλαμπρότης περιέφερε τον πλοίαρχον ανά την πόλιν, δεικνύουσα αυτώτην ερήμωσιν καιτας ανάγκας. Τέλος δε ωδήγησεν αυτόν εις όλας τας μεγάλας κανονιοστοιχίας. Κατόπιν ωδήγησεν αυτόν επί των επάλξεων ίνα ίδη διά πόσων Φρουρίων οι Τούρκοι προσέβαλλον ημάς και την κατάστασιν των πολεμεφοδίων και ζωοτροφιών. Τότε ανεχώρησε λαβών 4 σιδηράς σφαίρας του Τουρκικού πυροβολικού, 2 των τηλεβόλων και 2 των βασιλίσκων.

Κατά την 29^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι ανέωξαν εις πολλά μερη τον αντίκρημνον της τ'ρφρου απέναντι των κανονιοστοιχιών, και διά των ανοιγμάτων τούτων έρριπτον μεγάλην ποσότητα χώματος, ξύλου, βάμβακος και μαλλίου εν'τος της τάφρου, και ίνα μη διακοπή το έργον, ειργάζοντο καθ' όλην την ημέραν 20,000 σκαπανείς και πολλοί εγχώριοι. Την δε εσπέραν ο αυτό αριθμός αντικαθίστη τον πρώτον. Εν τούτοις ημείς μετά μεγάλης σπουδής μετεκομίζομεν εν τω Φρουρίω το χώμα, τομαλλίον καιτον βάμβακα, μεταχειριζόμενοι ταύτα προς όφελός μας. Οι Τούρκοι βλέποντες τας ελπίδας αυτώνδιαψευσθείσας, απεφάσισαν να εξεύρωσι τρόπον δι' ού ίνα ουδέν δυνάμεθα να μετακομίσωμεν εν τω Φρουρίω δι' ό περιέκοσαν τον αντίκρημνον της τάφρου μεταξύ των τειχών και του αναχώματος. Εν βραχεί δε εισελθόντες εις τον τοίχον του αντικρήμνου διετρύπησαν αυτόν. Διά των οπών δε τούτων πυροβολούντες δεξιόθεν και αριστερόθεν εις ουδένα Χριστιανόν επέτρεπον ν' αφαιρέση έστω και μιαν δράκα χώματος. Η Αυτού Εκλαμπρότης διετήρει πάντοτε εν τω ορύγματι προς το μέρος Λιμισό δύο Ιταλικούς λόχους, οίτινες αδιαλείπτως προσέβαλλον τον εχθρόν. Ένεκεν όμως των εχθρικών προσβολών ηναγκάσθησαν ν\ αποσυρθώσι. Τη αυτή ημέρα επληγώθη εις τον μηρόν ο Κόμης Συγίζμόνδος εκ Γαζόλδου, και μετ' ολίγας ημέρας απέθανεν, ο δε λόχος αυτού εδόθη εις τον Κόμητα Ιωάννην Φραγκίσκον εκ Κόβου, και ο λόχος αυτού απενεμήθη τω στρατηγώ Βασιτιανώ εξ Άσκολη, ο δε του Βασιτιανού εδόθη τω υπολοχαγώ του Κόμητος Ιωάννου Φραγκίσκου, Κοντίνω.

Επειδή οι Τούρκοι ημπόδισαν του να αφαιρέσωσι χώμα, η Αυτου Εκλαμπρότης απέστειλλε διά νυκτός εις τας τάφρους πυροβολητάς, ίνα προσβάλλωσι τον εχθρόν, και αγάγωσιν εν τη πόλει τα εμπόδια, άτινα ευρίσκοντο εις τας τάφρους. Μόλις όμως εξήρχοντο έπιπτον υπό το πλήθος των πυροβολισμών, ούς ο εχθρός έρριπτεν εκ του αντικρήμνου της τάφρου και ηναγκάζοντο να επιστρέφωσιν εις τα ίδια. Παρατηρήσας τούτο ο κ. Ιωάννης Μόρμορης απεφάσισε να κατασκευάση υπόνομον μέχρι των ανοιγμάτων, ένθα το χώμα ευρίσκετο και τ' άλλα εμπόδια. Και τω όντι κατεσκεύασε την υπόνομον από του ανοίγματος μέχρι του αντικρήμνου της τάφρου, αμέσως δε ήρξαντο μετακομίζοντες δι' αυτής το χώμα δια κοφίνων. Αλλ' οι Τούρκοι εννοήσαντες το τέχνασμα των ημετέρων,

ευθύς ωπλίσθησαν και επυροβόλουν τοσούτον, ώστε οι ημέτεροι ηναγκάσθησαν να οποσθοχωρήσωσι και να κταστρέψωσιν την υπόνομον. Κατά την οπισθοχώρησιν, τινές μεν εκ των ημετέρων επληγώθησα, πολλοί δε εφονεύθησαν επληγώθη δε και ο κ. Ιωάννης Μόρμορης εις τον μηρόν, όστις μετ' ολίγας ημέρας απέθανεν. Ο θάνατος αυτού μέγα κακόν αφήκεν εν τω Φρουρίω, διότι ήτο ανήρ δραστήριος και έμπειρος περί τα πολεμικά. Έτι δε επληγώθη εις την κεφαλήν ο στρατηγός Νικόλαος Κυπριώτης.

Κατά την 1^{ην} Ιουνίου οι Τούρκοι ίδρυσαν Φρούριον αντικρύ του Ριβελλίνου, και εκείθεν προσέβαλλον αυτό διά 5 τηλεβόλων. Τη δε αυτή ημέρα οι Τούρκοι τοσούτον λυσσωδώς προσέβαλλον αυτό, ώστε ο Εκλαμπρότατος κ. Φριδερίκος Βαγλιόνης στρατοπεδάρχης έστρεψε την προσοχήν του προς τον γενόμενον θόρυβον και αποπειραθείς να θέση σφαίρας βάμβακος εν τινι οπή προξενηθείση υπό τινος εχθρικού πυροβολισμού επί του ανδήρου της αριστεράς πλευράς του Ριβελλίνου, επληγώθη επί της αριστεράς οφρύος και μετ' ολίγον απέθανεν. Η θέσις στρατοπεδάρχου εχορηγήθη τω στρατηγώ Δευϊδ Νόκη, εκ Κρέμας, όστις ήτο άξιος τοιαύτης θέσεως.

Κατά την 3^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι ήρξαντο της κατασκευής προχωμάτων εις πλείστα μέρη της τάφρου από του Λιμισό μέχρι της οπλοθήκης, περίπου 40 ποδών πλάτους, και υψούντες αυτά βαθμηδόν διά ξύλου, μαλλίου και βάμβακος αναμειγμένων μετά χώματος, έφθασαν μετ' ού πολύ εις ύψος ίσον τω των τειχών, ώστε τα ημέτερα προτειχίσματα εις ουδέν πλέον εχρησίμευον. Πολλάκις οι ημέτεροι εξερχόμενοι εμάχοντο και ημπόδιζον στον εχθρόν τού να ρίπη χώμα, υποχωρούντες δε εκόμιζον ξύλα και άλλα. Ο Εξοχώτατος κ. Βραγαδίνος εκήρυξεν ότι όστις ήθελε φέρη εν τω Φρουρίω μαλλίον ή βάμβακα,θα ελάμβανε 2 δουκάτα.

Ταυτοχρόνως οι Τούρκοι κατεσκεύασαν εν τη τάφρω πολλάς υπονόμους, οίτινες συνεκοινωνουν προς πάσας τας κανονιοστοιχίας, και διά μέσου αυτών επορεύοντο προς τ' ανοίγματα των τειχών διά σκαπανών δε και άλλων εργαλείων προυξένουν ζημίαν μεγαλητέραν ή οι συνεχείς πυροβολισμοί. Πάντα δε τα καταπίπτοντα, ως χώμα και λίθοι, εκόμιζον εις τας υπονόμους, και εκείθεν εις τας τάφρους. Αφού δε ο εχθρός αρκούντως έβλαψε τας τάφρους δι' απείρων τεχνασμάτων, έστρεψε την προσοχήν αυτού προς τα ημισελήνα, εν οίς οι ημέτεροι ήσαν εστρατοπεδευμένοι, ρίπτων κατ' αυτών μίγματα σιδήρου αναλελυμένου και σφαίρας βάμβακος ανημμένας. Αλλά και οι ημέτεροι ουδόλως επαύοντο ταλειπωρούντες τον εχθρόν, όσον ηδύναντο διά πυροβολισμών. Οι Τούρκοι εισελθόντες υπό τας ημετέρας κανονιοστοιχίας και προχωρήσαντες μέχρι του κέντρου του τείχους ήρξαντο κατασκευάζοντες υπονόμους δεξιά και αριστερά.

Ταυτοχρόνως οι ημέτεροι μετά σπουδής νύκτωρ και εν ημέρα ειργάζοντο δι' αξιών προς εύρεσιν των εχθρικών υπονόμων. Εύρον εν τέλει τρεις. Μία δε εξ αυτών ήτο παρασκευασμένη δι' εκπυρσοκρότησιν. Οι ημέτεροι απέσυραν εξ αυτής πάσαν την πυρίτιδα και εις τ' ανοίγματα των υπονόμων τούτων εμάχοντο συνεχώς. Η Αυτού Εκλαμπρότης διετήρει εκεί πυροβολητάς τινάς και ρηξίτυλα.

Ταυτοχρόνως ο ιππότης Μάγγης έσκαπεν εν της τάφρω υπόνομον υπό τα ερείπια του Ριβελλίνου, εκτεινομένην μέχρι της κρύπτης, επειδή οι Τούρκοι είχαν κατασκευάσει υπονόμους συγκοινωνούσας προς τα ημέτερα ανοίγματα, ίνα εισέρχονται εντός των Ημισελήνων. Ταυτοχρόνως η Αυτού Εκλαμπρότης απέστειλεν εν τη τάφρω νύκτωρ λόχον ιταλικόν, ίνα προσβάλη και ενοχλήση τον εχθρόν και εκεί συνεκροτήθη αξιομνημόνευτος μάχη. Αι νυκτεριναί δε αύται προσβολαί συχνάκις επανελαμβάνοντο. Οι Τούρκοι πολυπληθείς επετίθεντο επανειλημμένως εν καιρώ νυκτός κατά των ημετέρων κανονιοστοιχιών, πυροβολούντες και ρίπτοντες σάκκους πυρίτιδος μετά διαφόρων μιγμάτων και σιδηράς σφαίρας, πλήρεις πυρίτιδος, αίτινες κατέκαιον πάντας τους ευρισκομένους εις το μέρος εκείνο. Τοιούτον δε το πύρ επεξετέθη ώστε αι φλόγες έφθανον μέχρι των πυροβόλων αναφλέγουσαι αυτά. Χύτραι πλήρεις μιγμάτων, και σιδηραί σφαίραι, διεσκορπίζοντο και πολύ έβλαπτον τόσον τους πλησίον, όσον και τους πολύ απέχοντας. Ότε δε οι εχθροί αναφαίνοντο εκτός των κανονιοστοιχιών, οι ημέτεροι απόθουν αυτούς να υποχωρήσωσι πολλά απολέσαντες. Εις μίαν δε τοιαύτην μάχην κατά την 7^{ην} του αυτού μηνός επληρώθη κατά την κεφαλήν ο στρατηγός Αννίβας Αδάμου εκ Φέρμου, εις το ημισέληνον της Αγίας Ν΄πας, και μετά τινος ημέρας απέθανεν. Ο δε λόχος αυτού εδόθη εις τον υπολοχαγόν αυτού Μοργάντησιν Μανάρδην εκ Μανδόλας.

Κατά την 20^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι πυροβολούντες απαύστως κατά του Ριβελλίνου τοσοούτον έβλαψαν αυτό, ώστε ανέωξαν την αριστεράν πλευράν του. Επιθυμούντος του στρατηγού Σκηπίωνος Αλγερίγη, εκ Καστέλλου να θέση σφαίρας τινάς βάμβακος, εχθρικός πυροβολισμός αφήρπασε την κεφαλήν αυτού. Ο δε λόχος του εχορηγήθη εις τον υπολοχαγόν του Φριδερίκον Δουράντη εξ Αγίου Αγγέλου του Γουάδου.

Κατά την 13^{ην} του αυτού μηνός οι ημέτεροι κατεπονήθησαν μεγάλως υπό την κανονιοστοιχίαν του Ημισελήνου της οπλοθήκης, ένεκα του ότι οι Τούρκοι κατεσκευάσαν διάφραγμα εκ χονδρών ξύλων, εκτεινομένων από του αντικρήμνου της τάφρου μέχρι των ερειπίων της κανονιοστοιχίας, ίν' ασφαλέστερον μετακομίζωσι τα ερείπια εις τας τοποθεσίας των. Ο στρατηγός Ιωάννης Βαπτιστής εκ Ριβαρόλου, αποκρούσας αυτούς τους ηνάγκασε να εγκαταλίπωσι την επιχείρησιν. Ενώ δε ούτοι δι' άλλου τινός μέσου προσεπάθουν να εκτελέσωσι τον σκοπόν αυτόν, ο ειρημένος στρατηγός πληγωθείς εις το πλευρόν, εν βραχεί εξέπνευσεν, ο δε λόχος αυτού εδόθη τω στρατηγώ Πολυδώρω εκ Ριβαρόλου, αδελφώ αυτού.

Κατά την 21^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι ανέφλεξαν υπόνομόν τινά κειμένην εν τη προσόψει του Ημισελήνου της Οπλοθήκης, ήτις κατέστρεψε την πρόσοψιν, το μετάπυργον των 2 πλευρών και την πλατείαν. Κατ' εκείνην την στιγμήν, εφρούρουν τα μέρη εκείνα οι στρατηγοί Πέτρος Κόμης εκ Μονταλβόττου, Φριδερίκος Δουράντης εξ Αγίου Αγγέλου του Γουάδου, και Γάλλανος εκ Καστέλλου.

ΠΡΩΤΗ ΕΦΟΔΟΣ

Τεθέντος του πυρός εν τη υπονόμω, άπαν το Τουρκικόν στράτευμα ωπλίσθη και πάντα τα Φρούρια δις εξεπυρσοκρότησαν καθ' ημών, και πλησιάσαντες οι Τούρκοι βαθμηδόν δι' αγρίων φωνών και απείρων πυροβολισμών προς έφοδον ενέπηξαν επί των ερειπίων της υπονόμου τοσαύτας σημαίας, ώστε η μία ήγγιζε

την ετέρα, και πάσαις δυνάμεσιν εφορμώντες προσέβαλλον ημάς τοσαύτη δε ητο η αφθονία των καθ' ημών ριπτομένων σάκκων θάνατηφόρου μίγματος, ώστε ο αήρ επληρώθη φλογών και καπνού και ουδείς ηδύνατο υπολογίσει την μεγάλην φθοράν της υπονόμου. Οι εχθροί εν τοσούτω επολλαπλασιάζοντο προς τα μέρη εκείνα, και διά παντός είδους όπλων και εργαλείων άδιακόπως εληλάτουν τα ασθενώς προστατευόμενα ημών Φρούρια.

Οι τρεις εκλθθέντες στρατηγοι μετά των 3 λόγων αυτων απέκρουσαν γενναίως τον εχθρόν. Παρελθούσης της μεγάλης ταραχής αφίκετο εκεί ο Εκλαμπρόταος κ. Έστρω μετά μεγάλης δε προνοίας προεμήθευσε παν το αναγκαιούν, και ενήργει δραστηρίως ό'τι αι περιστάσεις απήτουν προς υπεράσπισιν της πόλεως, αυτώ δε συνέπραττε και ο εξοχώατος Βραγαδίνος.

Εν τούτοις ο Εκλαμπρόταος κ. Αλοβίγης Μαρηνέγγος περιτρέχων πάντας τους προμαχώνας μετά μεγάλης σπουδής, διέταττεν ινα το πυροβολικόν δράση κατά την ημέραν εκείνη. Εν ροπή δε οφθαλμού άπασα η πόλις ωπλίσθη και σχεδόν πάντες έτρεξαν προς ό ο μέγας θόρυβος ηκούετο, μέρος εκτόστων φρουρών. Οι αντιμετώποι του εχθρού λόχοι ημών απέδειξαν και πάλιν την υπερβάλλουσαν αυτών ανδρία. Και ενόσω επλησίαζον οι απομεμακρυσμένοι λόχοι, η αυτου Εκλαμπρότης έστελλεν αυτούς εις το μέτωπον της κανονιοστοιχίας ίν' αντικαταστήσωσι τους πρότερον ευρισκομένους, όσοι δε αφικνούντο εκεί απεστέλλοντο προς το μέρος εκείνο, ένθα οι άνδρες δύνανατι ν' αναδειχθώσιν αξιοι. Πάντες δε επέδειξαν ότι ησαν άνδρες τιμής, ανδρεία και πίστεως.

Κατά την ημέραν ταύτην απεδείχθη διά των όπλων εις χείρας η αξία και πρόνοια των εντίμων αξιωματικών, και η γενναιοψυχία των στρατιωτών.

Τα κατά του εχθρού ριπτόμενα πυροτεχνήματα επετύγγανον αρκούντως. Οι Τούρκοι ήσαν πολυάριθμοι υπό τα οχυρώματα ένθα ουδείς ηδύνατο να πυροβολήση ίνα προσβάλη αυτούς. Βλέποντες λοιπόν ότι διά των πυροτεχνημάτων μόνον έβλαπτον αυτούς προσεπάθουν να ρίπτωσιν όσα δυνατόν ήτο, και κατά την μεταφοράν των πυροτεχνημάτων εν τη πλατεία των οχυρωμάτων, συνέβη δυστυχώς το ακόλουθον συμβάν: ενώ δηλαδή εκόμιζον ταύτα εντός κοφίνων και δειβαινον την γέφυραν των οχυρωμάτων ένθα οι στρατιώται ευρίσκοντο πετυκνωμένοι, πύρ πεσόν εντός δύο των κοφίνων, ανέφλεξα πάσας και τοσούτον πάταγον εποιήσε και μεγάλας φλόγας ανύψωσεν, ώστε η εμπροσθοφυλακή του εχθρού υπεχώρησέ πως, υποπτεύσασα μήπως ημείς επίτηδες εθέσαμεν πύρ εις υπόνομόν τινα. Αλλά τοις ημετέροις προυξένησε πλείον τι ή φόβον, διότι αναφλεγείσαι υπό του πυρός αι σαίρει διεσκορπίσθησαν πανταχού, απερίγραπτον δε υπέστημεν ζημίαν απολέσαντες υπ' ρ τους 100.

Κατά την έφοδον ταύτην έπεσαν ο Κόμης Ιωάννης Φραγκίσκος εκ Κόβου, οι στρατηγοί Πολύδωρος εκ Ριβαρόλου, Βαρθολομαίος Ραφαέλη εξ Αγουβίου, και επληρώθησαν ο στρατηγός Πέτρος Κόμης Γομβούτιος εκ Μονταλβόττου, ο κ. Ηρακλής Μαλατέστας εξ Αριμίνης, ο Κόμης Έστωρ Μαρτινέγγος εκ Βρεσκίας, ο στρατηγός Ιωάννης Α. Πιασέντζου εκ Κρέμας, και πολλοί άλλοι αξιωματικοί και στρατιώται. Οι σημαιοφόροι διά της ανδρείας και του ευγενούς αυτών θάρρους διαρκώς ανθίσταντο κατά του εχθρού μαχόμενοι και ουδαμώς οπισθοχωρούντες. Επί τέλους οι Τούρκοι αφού βάκις εφόρμησαν, απεσύρθησαν μετά 5ωρον

ανωφελή και κοπιώδη έφοδον απολέσαντες πολύ πλήθος, διότι πάντοτε μετά γενναιότητος οι ημέτεροι απέκρουον αυτούς.

Επί τέλους αι Αυτών Εξοχότητες φαιδρώ τω προσώπω συνεχάρησαν τοις στρατηγοίς, αξιωματικοίς και στρατιώταις, επί τη τωσαύτη γενναιότητι, ήν επεδείξαντο κατά την ημέραν εκείνην.

Ο Εξοχώτατος κ. Βραγαδίνος απέστειλεν επί των τειχών αναψυκτικά τινα, άτινα υπελείποντο. Ο λόχος του κ. Ιωάννου Φραγκίσκου εκ Κόβου εδόθη εις τον υπολοχαγόν του Τιβέριον Κερρούβη εκ Μανδούας. Ο λόχος του στρατηγού Βαρθολομαίου Ραφαέλου εξ Αγουβ/ιου εδόθη εις τον υπολοχαγόν του Οκτάβιον εξ Αριμένης. Η στρατηγία του Πολυδώρου εκ Ριβαρόλου εδόθη εις τον Σημαιοφόρον του στρατηγού Αλοβίγου Πιζάνη, Φραγκίσκον Φορέστην εξ Ενετίας.

Την νύκτα της 21^{ης} αι Αυτών Εξοχότητες μετ' επιστάσεως επιδιώρθωσαν τα ερείπια της κανονιοστοιχίας, άτινα κατά την ημέραν είχαν ανατιναχθή εις τον αέρα υπό της υπονόμου, κατέστησαν δε γνωστόν εις το πλήθος ότι θα εκόμιζον εις το Ημισέληνόν του Λανδρούκκη κάσσας (μηχανάς εφ' ών ετίθεντο τα πυροβόλα) και κεραυνοβόλα βυτία.

Την επιούσαν αι Αυτών Εξοχότητες, ίνα μη συμβή άλλη συμφορά, ομοία της προηγουμένης διέταξαν ίνα πάντες οι Ιταλοί στρατηγοί, Αλβανοί και άλλοι συμμετάσχωσι της μεταφοράς. Ει Αυτών Εξοχότητες έταξαν εκάστη κανονιοστοιχία ωρισμένον αριθμόν και διέταξαν ίνα ουδείς εγκαταλίπη την θέσιν του ούτε εν ημέρα ούτε εν νυκτί, ειμή ότε ο επιλοχίας επιθυμήση ν' αντικαταστήση εν τη μάχη τους απηυδηκότας λόχους. Οι διορισθέντες στρατηγοί εις την κανονιοστοιχίαν του Ριβελλίνου ήσαν οι εξής:

- Ο Διοικητής των Ελλήνων
- Ο στρατηγός Αντώνιος Μιλιάνης εξ Άσκλολη
- Ο » Μαρκέσιος εκ Φέρμου
- Ο » Μοργάνδης Μανάρδης εκ Μανδόλας
- Ο » Βαστιανός εξ Άσκολη
- Ο » Ροβέρτος Μαλβέτζης εκ Βολωνίας
- Ο » Βικέντιος εκ Περουγίας
- Ο » Ιωσήφ Λαγκιάνος

ΕΚ ΤΩΝ ΔΙΑΓΓΕΛΕΟΝ

Ο στρατηγός Έρασμος εκ Φέρμου

ΕΚ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΩΝ

Ο στρατηγός Νικόλαος Βελάμης
Ο » Ανδρέας Ρονδάκης

ΕΚ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ο κ. Αλέξανδρος Ποδεκάτερος

Ο κ. Αντωνάκης Ιουστινιάνης

Εις την κανονιοστοιχίαν της Αγίας Νάπας:

Ο Διοικητής των Διαγγελέων στρατηγός Μάρκος Κορβιλλατόρος εξ Ενετίας

Ο κ. Ηρακλής Μαλατέστας εξ Αριμίνης

Ο στρατηγός Σολδατέλλος Γαλεάτζης εξ Αγουβίου

Ο » Φριδερίκος Δουράντης εξ Αγ. Αγγέλου

Ο » Ιωάννης εξ Άσκολη

Ο » Οράτιος εκ Περουγίας, όστις προ τινος είχε λάβει τον λόχον του Εκλαμπροτάτου κ. Φριδερίκου.

ΕΚ ΤΩΝ ΔΙΑΓΓΕΛΕΩΝ

Ο στρατηγός Φραγκίσκος εξ Ενετίας

ΕΚ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΩΝ

Ο στρατηγός Θωμάς Βλέσσας

ΕΚ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ο κ. Πέτρος Α. Λουκέττης

Εις την κανονιοστοιχία του Λανδρούκχη:

Ο στρατηγός Αλοβίγης Πίζανης εξ Ενετίας

Ο κ. Κόμης Φαρούλφος εκ Τιτιγνάνου

Ο στρατηγός Βαστιανός Δαλ – Σόλης

Ο στρατηγός Ιωάννης Δε Ιωάννου εκ Καποδιστρίας

Ο στρατηγός Καίσας εξ Αμβέρσης

ΕΚ ΤΩΝ ΔΙΑΓΓΕΛΕΩΝ

Ο στρατηγός Ιερώνυμος εκ Σακκίλης

ΕΚ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΩΝ

Ο στρατηγός Κόνδος Ρονδάκης

Ο » Γεώργιος Χιλμής

ΕΚ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ο κ. Δάρδανος Σκουαρκιαλούπης

Ο κ. Κωνσταντίνος Δε - Ρόσση

Ο κ. Αντώνιος Κολόκης

Εις το Ημισέληνον της Αγίας Βαρβάρας:

Ο Διοικητής των Ιταλών ιππότης Δαλ – Άστης

Ο στρατηγός Πέτρος Κόμης Γαμβούτιος εκ Μονταλβόττου

Ο » Βεράρδος Ουγώνης εκ Βρεσκίας

Ο » Κάρολος Νάλδης εκ Βρεσιγέλλας

EK ΤΩΝ ΔΙΑΓΓΕΛΕΩΝ

Ο στρατηγός Νικόλας Κύπριος

EK ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΩΝ

Ο στρατηγός Ιωάννης Λυκούτσης

EK ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ο κ. Ματθαίος Δε-Κόλτης

Εις την κανονιστοχίαν του μεταπυργίου της οπλοθήκης:

Ο στρατηγός Κάρολος Ραγονάκης εκ Κρεμόνος

Ο » Βαστιανός Τρέκχης

Ο » Λαυρέντιος Σερέγας εκ Βολωνίας

Ο » Τιβέριος Κερούτης εκ Μανδούας

EK ΤΩΝ ΔΙΑΓΓΕΛΛΕΩΝ

Ο στρατηγός Ματθαίος εκ Καπούας

EK ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΩΝ

Ο στρατηγός Άγγελος Σπηλιώτης

Ο » Ιωάννης Σελίβας

EK ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ο στρατηγός Ιωάννης Βαπτιστής Σαλασσάρος

Εις την κανονιστοχίαν της Οπλοθήκης:

Ο στρατηγός Γάλγανος Γάλγανης εκ Καστέλλου

Ο » Ιάκωβος Καρνεβάλης εκ Φαβριανού

Ο » Ιωάννης Α. Πιασέντζου εκ Κρέμας

Ο ΛΟΧΟΣ ΤΩΝ ΦΥΓΑΔΩΝ

Ο στρατηγός Ιάκωβος Γραικός

EK ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΩΝ

Ο στρατηγός Ιωάννης Σελίβας

Ταυτοχρόνως απεβίωσεν ο στρατηγός Καίσαρ εξ Αμβέρσης. Ο δε λόχος αυτού εδόθη εις τον υπολοχαγόν του Στρατοπεδάρχου, Έκτορα εξ Ενετίας.

Αφού διένειμε πάντας τους λόχους εξήρσε τον κόμητα Ηρακλήν Μαρτηνέγγον, ίνα μη έχοντα ωρισμένης θέσιν, δύνηται να τρέχη ένθα αιφνιδίός τις κίνδυνος ήθελεν απαιτήση την ανάγκην της παρουσίας του.

Την νύκτα της 22ας αφίκετο Ενετικόν δίκροτον αποσταλέν εκ Κρήτης ίνα φέρη ημίν την ελπίδα, ότι εν βραχεί ηθέλομεν έχη τον χριστιανικόν στόλον. Ταύτα επιβεβαίου προσέτι, ότι άπας ο χριστιανικός στόλος δείμενεν εις Κάστελ – Ρότζον, και ότι εκείθεν απεστάλη ίνα γνωστοποιήση τούτο. Οι απηυδηκότες και τεταλαιπωρημένοι προστάται της Αμμοχώστου ενεπλήσθησαν χαράς.

Ταυτοχρόνως επληγώθη εις τον έτερον των οφθαλμών στρατηγός Ιράτιος Φεδερίνης εκ Βελλέτρης.

Κατά τη 29^η του αυτού μηνός οι Τούρκοι ανέφλεξαν υπόνομόν τινα κειμένην υπό το μέτωπον του Ριβελλίνου, προξενήσασαν τοσαύτην φθοράν, ώστε συνέτριψεν αύτη άπαν το μέτωπον αυτού και ανετίναξεν εις τον αέρα αμφοτέρας τας πλευράς και την πλατείαν, επλήρωσε δε και την τάφρον ερειπίων ούτω, ώστε οι εχθροί ευκόλως ηδύναντο να εισέρχωνται και εξέρχωνται δια των κάρρων.

Δευτέρα Έφοδος

Ευθύς μετά την καταστροφήν, ήν επέφερεν η υπόνομος εις πάσας τας εχθρικός τάφρους και Φρούρια, ανυψώθησαν άπειροι σημαίαι, σημαίνουσαι γενικήν έφοδον. Τότε πάντα τα Φρούρια και το πυροβολικόν δις εξεπυρσοκρότησαν καθ' ημών, έτι δε μάλλον εξεπυρσοκρότησαν προς ο καταστραφέν υπό της υπονόμου μέρος, ίνα οι εν αυτώ ευρισκόμενοι μη δυνηθώσι να επιδιορθώσωσί πως αυτό. Πausάντων των πυροβολισμών, άπαν το τουρκικόν στράτευμα μεγαλοφώνως έδωσε το σύνθημα της εφόδου και αστραπηδόν πάντες επαρουσιάσθησαν, και ώρμησαν κατά του Ριβελλίνου μαχόμενοι προς τους εις τα ένδον ευρισκομένους δια ξιφών και ακινάκεων. Τοσούτον δε πολυπληθείς ήσαν οι Τούρκοι, ώστε κατά την πρώτην προσβολήν πολλοί Χριστιανοί επληγώθησαν, εφονεύθησαν και εκάησαν. Αλλ' αι Αυτών Εξοχότητες, εκεί ένθα η ορμή του εχθρού ήτο ισχυροτέρα λόγω και έργω ενεθάρρυνε τους πεφοβισμένους στρατιώτας. Ενώ οι Τούρκοι εμάχοντο οι εκ των ένδον ανδρείως απώθουν αυτούς φονεύοντες όσους άν απήντων. Οι ανδρείοι δορυφόροι και πυροβοληταί έπραξαν θαύματα, και τοσαύτα πυροτεχνήματα έρριπτον, ώστε οι Τούρκοι ηγνόουν τί το πρακτέον και αυτοί ούτοι ηπόρουν δια την τοσαύτην σφαγήν των συντρόφων των. Ο Εκλαμπρότατος Αλοβίγης παρώτρυνε το πυροβολικόν ούτως ώστε εφόνευσε πολλούς Τούρκους. Ο κ. Στρατοπεδάρχης εφρόντιζε περί πάντων χρώμενος τω εντίμω αυτού βαθμώ τελείως.

Ο Επιλοχίας ημέρας και νυκτός επετήρει όλα τα βεβλαμμένα των τειχών, επιθεωρών και ενισχύων τους λόχους. Οι Τούρκοι επισπεύδοντες την προσβολήν αυτών διά πολυαρίθμων σκαπανέων κατέστρεφον πάντα τα οχυρώματα ημών, ανανεούντες την έφοδον και πολλαπλασιάζοντες το πλήθος αυτών, ίνα φέρωσιν εις πέρας το

ποθούμενον. Οι Χριστιανοί εν υπαίθρω όντες και στερούμενοι προμαχώνος απέκρουον αυτούς οσάκις επαρουσιάζοντο σφάζοντες ούτω πολλούς Τούρκους. Επί τέλους οι Τούρκοι μη δυνάμενοι πλέον ν' αντιστώσι κατά των χριστιανών υπεχώρησαν. Εκ των ημετέρων επληρώθησαν ο επιλοχίας Μιργνάνης, και οι στρατηγοί Έρασμος εκ Φέρμου, Κέλιος εκ Παταυίου, Σολδατέλλος Γαλεάτζης εξ Αγουβίου, Ιωάννης δε Ιωάννου, εκ Καποδιστρίας, και ο Αντώνιος Μιλιάνης εξ Άσκολη, διοικητής των Ελλήνων. Έτι δε επληρώθησαν πολλοί σημαιοφόροι αξιωματικοί και στρατιώται Ιταλοί, Αλβανοί και Έλληνες. Τη αυτή στιγμή, κατ' ήν εγένετο η κατά του Ριβελλίνου έφοδος, εγένετο και η επίθεσις κατά του ημισελήνου της Οπλοθήκης σφοδροτέρα της πρώτης. Δεν θα μακρολογήσω επί της μάχης ταύτης, αλλά θ' αναφέρω μόνον, ότι οι ημέτεροι ανδρείως ανθίσταντο κατά των Τούρκων. Ότι κατά την 7^{ην} γενομένην έφοδον, ο Τουρκικός στόλος εξάκις εδοκίμασε να προσβάλη εξ εφόδου τον λιμένα ρίπτων πολλούς κανονιοβολισμούς. Ο προμαχών της Οπλοθήκης και ο του Διαμάντη ημποδίζον τον στόλον δια πυροτεχνημάτων. Ομοίως το τουρκικόν ιπικόν περιέτρεχεν εις το στρατόπεδον ως ει ήθελε να ποιήσεται έφοδον. Κατά την αυτήν ημέραν πλέον του συνήθους εβλάβησαν τ' ασθενή μέρη του τείχους. Περί την δύσιν του ηλίου οι Τούρκοι απεσύρθησαν απολέσαντες πολλούς άνδρας.

Κατά την έφοδον της οπλοθήκης απέθανον πληγωθέντες οι στρατηγοί Ιάκωβος Καρνεβάλης, εκ Φαβριανού, Φραγκίσκος Στράκκος, εξ Ορβιέτου και πολλοί αξιωματικοί Αλβανοί και Έλληνες εν απάσαις ταις περιστάσεσιν απέδειξαν μεγάλην ανδρείαν και πίστιν, επιθυμούντες πάντοτε να παρευρίσκωνται εις τους μεγαλειτέρους κινδύνους. Ενώ εγίνοντο αι έφοδοι οι δύο επίσκοποι μεθ' όλου του κλήρου, γυναικών και παρθένων ακαταπαύστων εκόμιζον επί των προμαχώνων λίθους, ύδωρ και σάκκους χώματος. Χρεία δέ ήτο να επισκευάζωσι πάντα τ' ασθενή μέρη νύκτωρ, διότι κατά την πρωίαν οι εχθροί πυροβολούντες κατέστρεφον πάνθ' όσα κατά την νύκτα είχαν επισκευάση και ένεκα τούτου καθ' όλον το επίλοιπον της ημέρας εμάχοντο εν υπαίθρω προς υπεράσπισιν των κανονιοστοιχιών. Οι Χριστιανοί ολοέν ηλαττούντο, έτι δε και τα εν τω Φρουρίω ευρισκόμενα σκεύη, ως ξύλα, κόφιοι χώματος, βάμβαξ, κιβώτια, τάπητες στρώματα και λοιπά. Αφού ετελείωσαν πάντα τα μέσα προφυλάξεως, άπερ εκέκτηντο, διέταξαν ίν' ανοίξωσι τας αποθήκας των λεπτών υφασμάτων, και δι' αυτών κατασκευάσωσι σάκκους, ούς επλήρουν χώματος και έθετον επί των προμαχώνων. Και επειδή τα πολεμεφόδια και αι ζωοτροφίαί είχαν τελειώση δια τούτο μικρόν βαρέλιον οίνου ετιμάτο 50 δουκάτων, τα ορνιθια δια τους ασθενείς και πληγμένους 3 – 4 δουκάτων έκαστον, 300 δράμια κρέατος ίππου ή

όνου 3 – 4 ρεαλίων (ισπανικόν νόμισμα και μεγάλη σύγχυσις συνέβαινε εν τη αγορά). Η θέσις του επιλοχίου εις ουδένα εδόθη. Η Αυτού Εκλαμπρότης διέταξε τον στρατηγόν Οράτιον, εκ Περουγίας να εξασκή την θέσιν ταύτην. Ο λόχος του κ. Εράσμου εκ Φερμίου εδόθη εις τον στρατηγόν Ιούλιον εκ Φέρμου, αδελφόν αυτού. Η θέσις του στρατηγού Κελίου εκ παταυϊου εις τον σημαιοφόρον του διοικητού Δάλ – Άστη, Ιωάννην Μ. Καρνάτη εκ Βερώνας, ο λόχος του στρατηγού Ιακώβου Καρνεβάλη εκ Φαβριανού εις τον υπολοχαγόν Ιωάννην Μ. Ρίκτη, εκ Φαβριανού.

Ταυτοχρόνως ο ιπότης Μάγνης συνέπηξε δοκούς τινας εις τινας κανονιοστοιχίας ούτως ώστε απετέλεσεν ουράν (προσαρμογή ξύλου σφηνοειδής) και συνήρμοσεν αυτάς ούτως ώστε δεν καθίσταντο οραταί προς τους εχθρούς. Και ότε η περίστασις το απήτει ανέφλεγον το έν άκρον της ουράς, το δε πύρ διεδίδετο καθ' όλον τον επίλοιπον μέρος αυτής. Οι δε Τούρκοι αδιαλείπτως προσέβαλλον την πλατείαν του Ριβελλίνου διά του πυροβολικού και διά σκαπανέων.

Αφού αι Αυτών Εξοχότητες είδον ότι το Ριβελλίνον κατεστράφη, διέταξαν τον ιπότην Μάγνην να κατασκευάση ταχέως υπόνομον παρά τας πλευράς του Ριβελλίνου, ίνα ότε δεν θα ηδύναντο πλέον ν' ανθίσταται, αναφλέξωσιν αυτήν. Ούτος δε παρεσκεύασε τοιαύτην θέσας φρουράν εις το στόμιον, ίνα μήπως εξ απροσεξίας αναφλεγή.

Ταυτοχρόνως οι Τούρκοι έκτισαν επί του προχώματος της τάφρου προς την θάλασσαν αντικρύ του ημισελήνου της Οπλοθήκης Φρούριον, όπερ ήτο λίαν ευρώχωρον, υψηλόν και καλώς ωχυρωμένον. Κατόπιν δε έθεσαν αντικρύ των ημετέρων κανονιοστοιχιών πυροβολικόν επί του προχώματος της τάφρου και αδιαλείπτως προσέβαλλον τους προμαχώνας, ίνα οι εν αυτοίς μη δύνανται να εργάζωνται.

Ταυτοχρόνως αι Αυτών Εξοχότητες μετέθεσαν λόχους τινάς, διότι πολλοί εξ αυτών είχαν ελαττωθή μέχρι του αριθμού των 20 ή 25 στρατιωτών.

Ο Εκλαμπρότατος κ. Αλοβίγης επορεύθη προς υπεράσπισιν του Ριβελλίνου, διότι ο διοικητής των Ελλήνων όστις πρότερον ευρίσκετο εκεί είχε πληγωθή.

Κατά την 1^{ην} Ιουλίου οι Τούρκοι εταλαιπώρησαν πλέον του συνήθους πάσας τας κανονιοστοιχίας, ίδια δε την κανονιοστοιχίαν του Λανδρούκκη.

Ο στρατηγός Βαστιανός Δάλ – Σόλης, μαχόμενος μετά ζήλου, επληρώθη επί των ώμων και εν βραχεί απέθανεν, ο δε λόχος αυτού εδόθη εις τον υπολοχαγόν του Αιμύλιον Πέβη εκ Σιένας.

Την 2αν του αυτού μηνός ο Σεβασμιώτατος επίσκοπος Λεμησού επορεύθη προς το Ημισέληνον του Λανδρούκχη, ένθα διέμενεν ο Εξοχώτατος Βραγαδίνος, όστις απ' αρχής είχεν εκλέξη την θέσιν ταύτην ως διαμονήν. Ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ διέμενεν εν τω Ημισελήνω της Αγίας Νάπας, ίνα ή έτοιμος διά πάσαν περίστασιν. Ο Εξοχώτατος κ. Λαυρέντιος Τιέπολις στρατηγός της Πάφου εξέλεξε το ημισέληνον της Αγίας Βαρβάρας.

Παρουσιασθείς ο ειρημένος Επίσκοπος παρά τη Αυτού Εξοχότητι και πολλοίς άλλοις κυρίοις και στρατηγοίς έδειξεν αυτοίς ικετευτικήν αναφοράν, άπαντος του λαού περί παραδόσεως της πόλεως διΐσχυριζόμενος ότι ήσαν εστερημένοι πάσης επικουρίας και ισχύος και τοσούτους ο θάνατος καθ' εκάστην εθέριζεν ανά την πόλιν, ώστε έκαστος λόχος απετελείτο μόνον εξ 150 στρατιωτών Ιταλών, Ελλήνων και Αλβανών. Έτι δε επέδειξεν η Αυτού Σεβασμιότης, ότι μέρος τι του τείχους εκτάσεως ½ μιλίου ήτο κατασυντετριμμένον υπό των συνεχών προσβολών, ώστε αι άμαξαι ευκόλως ηδύναντο να εισέλθωσιν, και απέδειξαν ότι οι εχθροί είχαν κατασκευάση υπονόμους συγκοινωνούσας προς πάσας τας κανονιοστοιχίας και ανοίγματα. Προσέθεσεν έτι ότι εστερούντο παντός μέσου αμύνης. Αφού λοιπόν ουδέν υπελείπετο ημίν τι ηδυνάμεθα ν' αντιτάξωμεν κατά τοσούτου πλήθους εχθρών; Προσέθεσεν επίσης ότι δυσκόλως ηθέλωμεν αντιστή διότι νύκτωρ μεν Ιταλοί τε και Αλβανοί μεθ' όλου του λαού από του πρεσβυτέρου μέχρι του νεωτέρου προσεπάθουν να επιδιορθώσωσι τα τείχη, την δε ημέραν ώφειλον να υπερασπίζωσιν ένοπλοι τα της νυκτός έργα, άτινα όμως δυστυχώς επ' ολίγον αντείχον, ένεκα του ότι άμα τη ανατολή του ηλίου οι πρώτοι εχθρικοί πυροβολισμοί κατέστρεφον, και ανετίνασσον αυτά. Είπεν επίσης ότι, ότε ο λαός θα εβεβαιούτο περί της αφίξεως χριστιανικού στόλου προς βοήθειαν αυτού, τότε μόνον αυτός ούτος μετά των συζύγων και τέκνων θα έχνον το εαυτών αίμα, ως εν τω παρελθόντι έπραττον. Αλλ' εάν αι Αυτών Εξοχώτητες δεν ήσαν βέβαιαι περί επικουρίας ικέτευον αυτάς πάντες να παραδοθώσιν ίνα μη ίδωσι προς μεγίστην αυτών θλίψιν εαυτούς και τας οικογενείας των ν' αποστερηθώσι ταυτοχρόνως τιμής, ζωής και περιουσίας.

Αφού ο Εξοχώτατος Βραγαδίνος αντελήφθη καλώς του περιεχομένου της αναφοράς, παρεκάλεσε την αυτού Σεβασμιότητα, ίνα αυτοστιγμαί

τέλεση την Αγίαν Λειτουργίαν. Αμέσως η αυτού Σεβσμιότης ενεδύθη την ιεράν στολήν και αναβάσα επί του αγιωτάτου βήματος, ήρξαντο της ιεράς λειτουργίας. Μετά την ανάγνωσιν του Ευαγγελίου, ο εξοχώτατος Βραγαδίνος γονυπετήσας προ της Αυτού σεβασμιότητος και ατενίζων προς τ' αγιώτατα μυστήρια ωμίλησε προς τον λαόν με δακρυβρέκτους οφθαλμούς, ευχαριστών αυτόν δια την πίστιν και γενναιότητα, άς εν απάσεις ταις περιστάσεσιν επεδείξατο. Μετά μακράν αγόρευσιν ενεθάρρυνε το πλήθος, προτρέπων αυτό να εμμένη πιστώσ επί 15θημερίαν, διότι η Γαληνοτάτη Πολιτεία ουδαμώς εγκατέλειπεν ημάς και ήλπιζεν ότι εν βραχεί χρόνω θα ελαμβάνομεν ικανάς επικουρίας. Παρελθόντος του βραχυχρονίου τούτου διαστήματος συσκεπτόμεθα εκ νέου περί του πρακτεού. Έτι δε ωμίλησε τοις παρισταμένοις ότι η επιχείρησις αύτη ήτο ένδοξος και ότι δια ταύτης ήθελον αποθανατισθή, διαβεβαιών αυτούς ότι η κατάστασις της πόλεως είναι ικανή να διαρκέση επί πολλάς ημέρας και ένεκα πολλών άλλων στρατιωτικών αιτίων μεγαλοφώνως παρώτρυνε ίν' απομακρύνωσιν αφ εαυτών πάντα φόβον, διότι πάτα όσα νύν υπέφερον θα μετεβάλλοντο εις αιωνίαν ανακούφισιν και ευθυμίαν. Ευθύς το πλήθος διέκοψεν αυτόν αναβοήσαν περιμένομεν, περιμένομεν, και πάντες επέστρεψαν εις τας θέσεις αυτών και ήρξαντο του έργου, ως το σύνηθες.

Την 4^η του αυτού μηνός οι μεν Τούρκοι προητοιμάζοντο δι' έφοδον οι δε ημέτεροι δι' υπεράσπισιν. Οι Τούρκοι κατά την ημέραν εκείνην ουδεμίαν έφοδον εποιήσαντο, αλλ' επυροβόλουν αδιαλείπτως από των πλησιεστέρων τάφρων και των τειχών, ίνα μη εμποδίζωμεν τους σκαπανείς αυτών από του να εργάζωνται, ημείς όμως πάντοτε ένοπλοι εταλαιπωρούμεν όσον ηδυνάμεθα τους εχθρούς, φονεύοντες πολλούς. Εις την κανονιοστοιχίαν του Λανδρύκχη επληγώθη κατά πρόσωπον ο κόμης Φαρούλφος Μόντε Μάρτης εκ Τιτιγνάνου. Εις την κανονιοστοιχίαν του μεταπυργίου της οπλοθήκης επληγώθη εις το στόμα ο στρατηγός Ματθαίος εκ Καπούας.

Εις την κανονιοστοιχίαν του ημισελήνου της Οπλοθήκης επληγώθη εις την κεφαλήν ο στρατηγός Κάρολος Ραγονάσκος εκ Κρεμόνας.

Την 5^η του αυτού μηνός οι Τούρκοι προϋξένησαν ημίν μεγάλας καταστροφάς, ενώ οι ημέτεροι ηδυνάτουν να προσβάλωσιν αυτούς δια πυροβόλων. Επί τέλους επληγώθη ο στρατηγός Φραγκίσκος εξ Ενετίας και εν βραχεί απέθανεν. Ο δε λόχος αυτού εδόθη εις τον σημαιοφόρον του στρατηγού Καρόλου Ραγονάσκου, στρατηγόν Άγγελον Γάπτον, εξ Ορβιέτου.

Την 7^{ην} του αυτού μηνός αφίκετο εν τω λιμένι των Κήπων Τουρκικόν πλοίον και τινες λιβυρνίδες και ταχέως μετά μεγάλης ευθυμίας απεβίβασαν 40 τηλεβόλα, καθ' άπαν δε το στρατόπεδον διεδόθη η φήμη ότι συνελήφθη ο κ. Ανδρέας Δόριας. Ευθύς ως απεβίβασαν τα 40 τηλεβόλα διέταξαν τους σκαπανείς και Έλληνας Κυπρίους να συντρίψωσι τας κανονιοστοιχίας, να ρίψωσι χώμα και άλλα κωλύματα εντός των τάφρων να επιδιορθώσωσι τας υπονόμους κ.λ.π.

ΤΡΙΤΗ ΕΦΟΔΟΣ

Κατά την 9^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι εποίησαντο γενικήν έφοδον καθ' όλων των κανονιοστοιχιών. Οι δε ολίγοι χριστιανοί απέδειξαν πως οι ανδρείοι στρατιώται μάχονται. Κατά την ημέραν εκείνην η γενική έφοδος διήρκεσε 7 ώρας και 7άκις οι Τούρκοι ανανέωσαν την συμπλοκήν ότε εκ των Χριστιανών ανδρείως αντεκρούοντο. Τότε οι ημέτεροι εγκαταλίποντες το Φρούριον και τας κανονιοστοιχίας διηρθύθησαν προς το πεδίον, ένθα έσφαξαν πολλούς Τούρκους. Εκείθεν διευθυνθέντες προς τας τάφρους και κάτωθεν των προμαχώνων κατέκαιον και κατέσφαζον απείρους Τούρκους. Οι επί των κανονιοστοιχιών επτάκις απώθησαν τους εχθρούς γενναίως. Οι Τούρκοι καίπερ απολέσαντες πολλές χιλιάδας ανδρών ουδαμώς εφοβούνται. Όσω δε πλείονες απέθνησκον τοσούτω επολλαπλασιάζοντο και μετά μείζονος δραστηριότητος εφόρμων κατά των Ημισελήνων Μεταπυργίων και λοιπών. Κατά την ημέραν εκείνην ετραυμάτιζον και εφόνευον πολλούς εκ των ημετέρων, μεθ' ων ερχόμενοι πολλάκις εις χείρας εμάχοντο διά δοράτων, ξιφών και ακοντίων. Γενομένης συμπλοκής εν τω Ριβελλίνω, οι σκαπανείς των εχθρών εισήλθον εις το οχύρωμα, οι δε ημέτεροι όντες εν υπαίθρω αδιαλείπτως προσεβάλλοντο υπό του εχθρού, καθότι τα όπλα αυτών ήσαν άχρηστα. Υποχωρήσαντες λοιπόν ανέφλεξαν την υπόνομον. Ο πυροβολητής όστις εφύλαττε το στόμιον αυτής, ενόμισεν ότι ήκουσεν φωνήν λέγουσαν αυτώ: «ανάφλεξον» και εξετέλεσε την διαταγήν, ενώ οι ημέτεροι δεν είχαν έτι εντελώς υποχωρήση, αλλ' ευρισκόμενοι αναμίζ μετά των Τούρκων εμάχοντο προς αυτούς. Η δε υπόνομος αφού ανεφλέγη ανετίναξε την πλατείαν και πάντας τους επ' αυτής ευρισκομένους Χριστιανούς και Τούρκους. Οι υπό τα ερείπια ταφέντες Τούρκοι ανήρχοντο εις 1.500, οι δε ημέτεροι εις 150. Ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ, ακούσας τον μέγαν πάταγον, έδραμεν εκεί και ιδών την απώλειαν τοσούτων ανδρών μεγάλως εθλίβη, ανεζήτει δε οργίλως τον θέσαντα πύρ ίνα τω αφαιρέση την ζωήν διά των ιδίων του χειρών εξήλθε δε αυτοπροσώπως εις τας πλευράς του Ριβελλίνου μετά τινων Ιταλών, Αλβανών και Ελλήνων μαχόμενος επί δύο ώρας,

ίνα ανακτήσεται τα πτώματα των πεσόντων Χριστιανών και τα ενταφιάση. Και εν της συμπλοκή ταύτη η Αυτού Εκλαμπρότης κατέκτησε μίαν τουρκικήν σημαίαν και ετέραν ο στρατηγός Νικόλαος Βελάμης, Αλβανός. Τέλος υπεχώρησαν, επενεγκόντες σημαντικήν βλάβην εις τους Τούρκους. Εν τη υπονόμω του Ριβελλίνου εφονεύθη ο στρατηγός Ροβέρτος Μαλβέζης, εκ Βολωνίας, ετραυματίσθη δε ο στρατηγός Μαρκέτης, εκ Φέρμου.

Οι Τούρκοι, κατά την ημέραν εκείνην, επήνεγκον βλάβην εις το Ημισέληνον του Λανδροούκη, γενόμενοι κύριοι αυτού, εκεί δε ιστάμενοι έβαλλον τοσούτω κατά των ημετέρων, ώστε ούτοι δεν ηδύναντο πλέον ν' ανθέξωσι. Τέλος κατώρθωσαν ν' απωθήσωσι τον εχθρόν, φονεύσαντες μάλιστα πολλούς. Ενώ λοιπόν ενίκων οι ημέτεροι, αφίκετο ο στρατοπεδάρχης και είπεν εις τους στρατιώτας, ότι όστις ήθελε κατακτήση σφαίρας εκ μαλλίου ή βάμβακος ήθελε λαμβάνη δύο δουκάτα δι' εκάστην, ενώ δεν ησχολείτο (ο στρατοπεδάρχης) εις τούτο εφονεύθη βληθείς υπό εχθρικής σφαίρας επί του μετώπου, συνάμα δε επληγώθη και ο στρατηγός Έκτωρ εξ Ενετίας. Εν τω προμαχώνι της Οπλοθήκης εφονεύθη ο στρατηγός Φραγκίσκος Βουγώνης, εκ Βερώνας.

Κατά την ημέραν εκείνην εφονεύθησαν και επληγώθησαν εις πάσας τας κανονιοστοιχίας πολλοί αξιωματικοί και στρατιώται Ιταλοί, Αλβανοί και Έλληνες έτι δε αι γυναίκες αι κομίζουσαι επί των τειχών λίθους, σάκκους χώματος και λοιπά προς ενίσχυσιν τω υπέρ της πατρίδος αγωνιζομένων.

Ο λόχος του στρατηγού Ροβέρτου Μαλβέτζη εδόθη εις τον υπολοχαγόν του Ηρακλή εκ Περουγίας. Ο λόχος τους στρατοπεδάρχου εδόθη εις τον υπολοχαγόν του Σίμωνα Ραγνήσιον, εκ Φλωρεντίας. Ο λόχος τους στρατηγού Φραγκίσκου Βουγώνη εδόθη εις τον σημαιοφόρον αυτού Κάμιλλον Σκουαρκιόνην, εκ Βερώνας, την δε θέσιν του στρατοπεδάρχου αι Αυτών Εξοχότητες εις ουδένα παρεχώρησαν. Ο Διοικητής των Ελλήνων αντικατέστησε τον στρατοπεδάρχην προς το μέρος της Οπλοθήκης.

Κατά την ημέραν εκείνην η Αυτού Εκλαμπρότης διέταξε να κομίσωσι πάντα τα ερείπια του Ριβελλίνου εν τη πόλει, εργαζόμενοι ημέρας και νυκτός διένειμε δε το έργον μεταξύ των λόχων, πληρώνουσα αυτούς κατά κοφίνους και είς στρατηγός επετήρει εις το έργον τούτο.

Κατά τας ημέρας εκείνας η Αυτού Εκλαμπρότης κατασκεύασε υπόνομον προς την αριστεράν πλευράν του Ριβελλίνου και ωχύρωσε και επλήρωσεν άπαν το κενόν της Πύλης του μέρους Λιμισόν αφήσασα δίοδον αρκούντως υψηλήν και πλατείαν, ίνα δύνανται ευκόλως να εισκομίζωσι τα ερείπια. Η συνεχής όμως προς τους εχθρούς μάχη ημπόδιζε την ταχείαν αποπεράτωσιν του έργου έτι δε και οι Τούρκοι ησχολούντο προς κατασκευήν υπονόμων.

Κατά την 10^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι έθεσαν πύρ εις υπόνομόν τινα υπό την πλατείαν του Ριβελλίνου ήτις ανατιναχθείσα προυξένησε περισσοτέραν ζημίαν εις αυτούς τους Τούρκους παράς εις τους ημετέρους.

Κατά την 13^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι έθεσαν πυρ εις υπόνομόν τινα εν τω προμαχώνι της Οπλοθήκης, άπαν δε το εαυτών στράτευμα ήθελε να ποιήσηται έφοδον, αλλά εννοήσαντες ότι η υπόνομος δεν επέφερε το υπ' αυτών ποθούμενον αποτέλεσμα δεν επαύσαντο καθ' όλην την ημέραν να ενοχλώσι τους προμαχώνας.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΦΟΔΟΣ

Κατά την 14^{ην} του αυτού μηνός εποιήσαντο έφοδον καθ' όλων των κανονιοστοιχιών ορμητικώτερον του συνήθους. Κατασκευάσαντες επί του Ριβελλίνου τάφρον μεγάλην επυροβόλουν κατά της πύλης προς κατάκτησιν αυτής. Θεωρήσας ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ το πράγμα σπουδαίον διέμενεν εκεί και αυτοπροσώπως εμάχετο κατά των εχθρών, οίτινες είχαν πολλαπλασιασθή επί τοσούτον, ώστε ο εις δεν διέκρινε τον άλλον και ήρξαντο επιτιθέμενοι κατ' αλλήλων. Ότε η Αυτού Εκλαμπρότης εθεώρησε κατάλληλον τον καιρόν εξήλθεν εν τάξει και εφόνευσε όσους αν αφήντα. Όστις δε εκ των Τούρκων επεθύμει να διαφύγη εκ των χειρών των ημετέρων ώφειλε να υπολογίση το ύψος των πλευρών, ριπτόμενος εν τη τάφρω. Οι Τούρκοι ώρμησαν πολυπληθείς κατά της πύλης του Ριβελλίνου, ίνα εκδηκηθώσι δια τας γενομένας προσβολάς, η δε Αυτού Εκλαμπρότης διέταξε να θέσωσι πύρ εις την υπόνομον, ήτις ευρίσκετο εις την αριστεράν πλευράν του Ριβελλίνου. Αι συνέπειαι της εκρήξεως της υπονόμου υπήρξαν τοιαύται, οίας οι χριστιανοί επεθύμουν. Ετάφησαν δηλ. υπό τα ερείπια αυτής περί τους 700 Τούρκους. Αφού δε διελύθη ο καπνός, οι ημέτεροι αναβάντες επί των ερειπίων εφόνευσαν εκείνους, ών η υπόνομος εφείσθη. Εν τη μάχη ταύτη, ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ αφήρεσε την ζωήν και την σημαίαν Τούρκου σημαιοφόρου, κατόπιν δε πάντες απεσύρθησαν.

Ταυτοχρόνως ο Εξοχώστατος κ. Βραγαδίνος απέστειλε δίκροτον εις Κρήτην ίνα δηλώση την κατάστασιν εν η ευρίσκετο.

Κατά την 15^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι συνέτριψαν την πύλην της Αγίας Νάπας ένθα, διέμενεν ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ, αλλ' οι φρουρούντες την θέσιν ταύτην στρατιώται αναπηδήσαντες επί του ημισελήνου ένοπλοι εμάχοντο εκ του ασφαλούς, φονεύσαντες πολλούς και ανακτησάμενοι την πύλην στερεώσαντες δ' αυτήν έθεσαν προς τα εκεί τάγμα προς φρούρησιν και εκόμισαν εις την σκηνήν της Αυτού Εξοχότητος 9 κεφαλάς.

Κατά την 17^{ην} του αυτού μηνός έθεσαν πύρ εις την πύλην της Λιμισό. Το πύρ έκαιεν αμέτρως και αι Αυτών Εξοχότητες διέταξαν να ωχυρώσωσι την πύλην δια διπλού τείχους, ενώ ημείς εκ των ένδον κατεβάλλομεν πάσαν προσπάθειαν προς απόσβεσιν αυτού. Δυστυχώς όμως πάσαι ημών αι προσπάθειαι απέβησαν μάταιαι, αι δε φλόγες ουδαμώς εκάμφθησαν.

Κατά την 19^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι συνέτριψαν την πύλην του Λανδροούκη, ένθα διέμενεν ο εξοχώτατος κ. Βραγαδίνος. Κατεσκεύασαν δε και Φρούρια υπό το Ημισέληνον, από δε της θέσεως εκείνης, εξήλθον αμέσως υπό την απίδα του Ημισελήνου, ένθα οι Τούρκοι ωχυρούντο. Οι Ημέτεροι προσβαλόντες αυτούς δι' αγχεμάχων όπλων τους ηνάγκασαν ν' αποσυρθώσιν, αφού εφόνευσαν και επλήγωσαν πολλούς.

Ταυτοχρόνως αι Αυτών Εξοχότητες κατεσκεύασαν υπόνομον εν τω Ημισελήνω της Οπλοθήκης, ίνα εμποδίσωσι τους Τούρκους από του να κατασκευάσωσι τοιαύτας. Ενώ λοιπόν η υπόνομος κατεσκευάζετο, οι τούρκοι ήκουον των κτυπημάτων ούτως, ώστε απέφευγον δια διαφόρων οδών την ημετέραν υπόνομον. Ίνα δε μη διακοπή το έργον αυτών η Αυτού Εξοχότης υπολογίσασα την βραχύτητα του χρόνου και φοβούμενη μήπως οι Τούρκοι συναντηθώσι τη ημετέρα και ευκολώτερον αποπερατώσωσι τον εαυτών σκοπόν, διέταξε να κατασκευάσωσιν αμέσως την μικράν υπόνομον και πληρώσαντες αυτήν πυρίτιδος να θέσωσι πύρ. Πράγματι έθεσαν πυρ εις αυτήν, αλλά το αποτέλεσμα υπήρξεν ασήμαντον, διότι ετοποθετήθη η πυρίτις ολίγη, άλλως τε, ένεκα ελλείψεως, ακαταλλήλως. Την επομένην νύκτα αι Αυτών Εξοχότητες εξέλεξαν στρατιώτας τινάς, ίνα ζωγήσαντες Τούρκους μάθωσι παρ' αυτών την στρατιωτικήν κατάστασιν των εχθρών, ιδίως δε πόσας υπονόμους κατεσκεύαζον. Εξελθόντες λοιπόν εύρον πλήθος Τούρκων και ευθύς επετέθησαν κατ' αυτών, μή δυνάμενοι όμως ν' ανθέξωσι διηυθύνθησαν προς την

θάλασσαν και βαδίζοντες μεταξύ αυτής και του τείχους αφίκοντο εις την θαλασσίαν πύλην.

Ταυτοχρόνως ενώ ο πανιερώτατος Επίσκοπος της Λιμισού εγευμάτιζε σφαίρα κτυπήσασα αυτόν εις την κεφαλήν τω επέφερε τον θάνατον.

Κατά την 20^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι πλέον του συνήθους εκακοποίησαν το Ημισέληνον της Οπλοθήκης, ενώ δε εμάχοντο εις χριστιανός αιχμάλωτος των Τούρκων, όστις ειργάζετο εν τινι υπονόμω, ότε τω εφάνη κατάλληλος η περίστασις, ανεπήδησε, κραυγάζων, Χριστιανός, Χριστιανός. Οι κατά την στιγμήν εκείνην μαχόμενοι εκεί Χριστιανοί έτεινον προς αυτόν τα δόρατα και δια των χειρών ανέσυραν αυτόν εις ασφαλές μέρος. Οι δε στρατηγοί ωδήγησαν αυτόν παρά τω Εξοχωτάτω κ. Βραγαδίνω, όστις απήθυνε πολλάς ερωτήσεις. Ούτος απεκρίθη, ότι καθ' άπαν το Τουρκικόν στρατεύμα ελέγετο δημόσια ότι ο Χριστιανικός στόλος εφαινετο εις ακρωτήριον τι της νήσου προς δυσμάς, και ότι ένεκα τούτου οι Τούρκοι ευρίσκοντο εν μεγάλη αμηχανία έτι δε ανεκοίνωσε τω Εξοχωτάτω κ. Βραγαδίνω ότι οι Τούρκοι κατεσκεύαζον υπόνομον εντός των τειχών, αλλά δεν ώρισε τον αριθμόν αυτών. Η περί του χριστιανικού στόλου είδησις μεγάλην φαιδρότητα ενεποίησε τη πόλει.

Κατά την 23^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι έθεσαν επί του Ριβελλίνου 2 τηλεβόλα αντικρύ της πύλης και δι' αυτών πυροβολούντες απαύστως κατά του Ημισελήνου μεγάλως εβασάνισαν τους ημετέρους ώστε δεν ηδύναντο ν' ανθέξωσι κατ' αυτών διότι αι εχθρικάί σφαίραι εις πολλούς επέφερον τον θάνατον.

Κατά την 28^{ην} του αυτού μηνός οι Τούρκοι και οι Χριστιανοί ύψωσαν σημαίας ανακωχής και συνδιαλέξεως με' ολίγον δε προσήλθεν απεσταλμένος του Μουσταφά Πασά φέρων επιστολή εσφραγισμένην χρυσώ προς τον εξοχώτατον Βραγαδίνον, εν ή εξήτει (ο Μ. Πασάς) την πόλιν δι' εντίμων όρων κατά την προτίμησιν των χριστιανών και συσκεφθέντες απαντήσωσιν αυτό. Ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ λαβών τον λόγον απήντησε: «Πορεύθητι προς τον κύριόν σου και ειπέ αυτό ότι η πόλις είνε διατεθειμένη ν' αγωνισθή και υπέρ της εσχάτης σπιθαμής των τειχών τούτων και ότι εάν χαιρετίση ημάς δια του πυροβολικού, και ημείς δια του αυτού θ' απαντήσωμεν. Κατέστησον έτι δήλον αυτό ότι πάντες επιθυμούμεν να συνεχίσωμεν τον αγώνα δια του δόρατος και του ξίφους. Επίστρεψον λοιπόν παρά τω κυρίω

σου και συμβούλευσον αυτό ίνα αναλάβη την ένδοξον και υψηλήν αυτού επιχείρησιν».

ΠΕΜΠΤΗ ΕΦΟΔΟΣ

Την 30^η του αυτού μηνός οι Τούρκοι ανέφλεξαν 5 υπονόμους, εξ ών αι δύο έκειντο εις τας πλευράς του προμαχώνος της Λιμισού. Πράγματι δε εποιήσαντο γενικήν έφοδον – καθ' όλων των επάλξεων. Κατά την 20^η ώραν ανέφλεξαν ετέραν υπόνομον κειμένην υπό την πλατείαν του ημισελήνου της Οπλοθήκης. Κατά την ανατίναξιν δ' αυτής 18 στρατιώται ετάφησαν υπό τα ερείπια. Αυτός δε ο Μουσταφάς αυτοπροσώπως επετήρει την έφοδον κατά του προμαχώνος της Λιμισού, ενθαρρύνων τους μετ' αυτού και μεγαλοφώνως κραυγάζων προς τους μαχιμωτέρους στρατιώτας:

Ζήτω Σελίμ ο Μέγας Αυτοκράτωρ.

Ζήτω ο Οθωμανικός Οίκος

Εκραύγαζεν έτι ότι αύτη η ημέρα είνε κατάλληλος προς ένδειξιν ανδρείας και αύτη είνε η περίστασις καθ' ήν έμελλον να στέψωσι το μέτωπον αυτών βασιλικώ στεφάνω.

Εν τη κανονιοστοιχία της Αγίας Νάπας επετήρει αυτοπροσώπως ο Σκένδερ Πασάς, περικυκλούμενος υπό μαχίμων ανδρών. Προώρισε δε διά την άλωσιν του προμαχώνος τον 6^{ον} ολόκληρον του στρατεύματος του τε πεζικού και ιππικού.

Ο Πασάς ούτος διηγωνίζετο ίνα ούτος πρώτος αξιωθή της τιμής (της κατακτήσεως δηλαδή της πόλεως) και προς τούτο μετεχειρίζετο την ισχόν μάλλον ή την αρετήν. Την προβολήν του ημισελήνου του Λανδρούκη επετήρει ο Δερβής Πασάς μετά των συνήθων επιλέκτων του.

Ενταύθα οι χριστιανοί τοσαύτην σφαγήν εποιήσαντο, ώστε δια των σωμάτων των πεσόντων κατεσκεύασαν τάφρον. Την προσβολήν της κανονιοστοιχίας του μεταπυργίου της Οπλοθήκης επετήρει ο Μουσταφά Πασάς, όστις αδιαλείπτως παρώτρυνε τους τούρκους διατεθειμένος ών κατά την ημέραν εκείνην να εισέλθει εν τω Φρουρίω παντί τρόπω, αδιαφορών περί οιασδήποτε απωλείας, ήτις πιθανόν τω ήθελε συμβή.

Την προσβολήν του Ημισελήνου της Οπλοθήκης επετήρει ο Ασσάν Πασάς, ανήρ έμπειρος. Ενταύθα και οι ημέτεροι επέδειξαν ότι ήσαν

ουχ ήττον έμπειροι, προξενήσαντες μέγαν όλεθρον τοις Τούρκοις. Την προσβολήν του προς την θάλασσαν προμαχόνος αντικρύ του ημισελήνου της Οπλοθήκης επετήρει ο Αραπαμάρ Βέης. Έτεροι δε επιτηρηταί ο Γιουλεγού Βέης, ο Ζαμβελότ Βέης, ο Καμουσάν Βέης, ο Αγάς των Γιαννιτσάρων, ο Γιαμπερλά βέης, ο Βερλά Βέης των Αιγυπτίων, ο Νομάρχης της Ανατολής, ο του Χαλεπίου και ο Μέγας Ευνούχος Αιθίοψ. Δοθέντος του συνθήματος υπό του Μουσταφά πασά, πάντα τα Φρούρια των εχθρών εξεπυρσοκρότησαν δια των τηλεβόλων αυτών κατά των ασθενών ημών προμαχόνων. Καταρριφθέντων δε του μετώπου και των πλευρών του προμαχόνος, ανεφάνη το απειράριθμον στράτευμα των πολεμίων. Εν τω Ημισελήνω της Αγίας Νάπας επίεσαν και κατηνάλωσαν το οχυρώμα και εμάχοντο πάσαις δυνάμεσι κατά των χριστιανών, οίτινες ανταπεκρίνοντο αυτοίς ανδρείως. Εν τω Ημισελήνω του Λανδρούκχη και εν τω μεταπυργίω της Οπλοθήκης οι ημέτεροι ολοταχώς κατεστράφησαν.

Η Αυτού Εκλαμπρότης κετεσκεύασε γέφυραν ύψους 25 ποδών, ήτις συνεκοινωνει μετά του οχυρώματος και εχρησίμευεν ως πλατεία το Ημισέληνον της Οπλοθήκης περιήλθεν εις ελεεινήν κατάστασιν, ένεκα της εκρήξεως της υπονόμου, ήτις ανετίναξε το πλείστον μέρος του οχυρώματος, των ημετέρων μη δυναμένων να υπερασπίσωσιν αυτό κατά της μεγάλης πληθούς των πολεμίων, οίτινες επιτιθέμενοι καθ' όλων των προμαχόνων, εφόνευσαν μέγα μέρος εξ αυτών.

Κατά την ημέραν εκείνην εφάνη η ισχύς των Γιαννιτσάρων και αυθημερόν οι Σκαπανείς Αρμένιοι μεγάλως έβλαψαν τους προμαχόνους, μεταβαλότες τα προβαλλόμενα μέρη εις κόνιν. Έστρωσαν δε οδούς ομαλάς άνευ αντιστάσεως τινος, βοηθούμενοι υπό εχθρικών πυροβολισμών και πολλών πυροτεχνημάτων. Έτι δε καταστρέψαντες τας ασίδας των ημετέρων προσέβαλλον τους ολίγους εναπομείναντας Χριστιανούς, ούς ο μέγας πάταγος καθίστη κωφούς, ο δε καπνός του πυροβολικού εκώλυεν από του να βλέπωσι τας κινήσεις των εχθρών, των οποίων η ισχύς ενώ ηύξανε συνεχώς ένεκα της πληθούς των ανδρών, αι ημέτεραι δυνάμεις εξ εναντίου ολοέν ηλαττούντο.

Κατ' εκείνην την ημέραν απεδείχθη άπασα η μεγαλοψυχία του Εξοχωτάτου Βραγαδίνου, του Εκλαμπροτάτου Βαγλιόνη και Αλοβίγη Μαρτηνέγγου, οίτινες καθ' όλην την ημέραν υπό τας καυστικές ακτίνας του ηλίου περιέτρεχον πάντα τα μέρη, έχοντες εις χείρας τα όπλα και προτρέποντες πάντας τους στρατιώτας ίνα μη φείδωνται της ζωής αυτών. Έτι δε αυτή τη ημέρα οι Εξοχώτατοι κ.κ. Ιωάννης

Α. Κουϊρίνης, Ανδρέας Φραγαδίνου, Φρούραρχος της Αμμοχώστου, και πάντες οι ένδοξοι στρατηγοί και αξιωματικοί ωμοιάζον τω Άρει κατά την ανδρείαν και την πολεμικήν αυτών δεινότητα. Τη αυτή ημέρα οι Σημαιοφόροι ελθόντες εις χείρας μετά του εχθρού, απέδειξαν ότι ήσαν άξιοι ανωτέρου βαθμού. Ουχ ήττον όμως και οι Ιταλοί, Αλβανοί και Έλληνες στρατιώται. Εν γένει δε ιερείς και λαϊκοί, γυναίκες και παρθένοι έπραττον ό'τι επεβάλλετο αυτοίς.

Κατά την 13^{ην} ώραν οι Τούρκοι ωπισθοχώρησαν, σφόδρα δυσαρεστημένοι δια την απώλειαν πολλών. Αλλά και η Αμμόχωστος έτι μάλλον εθλίβετο δια την καταστροφήν των Φρουρίων της, την απώλειαν των 2/3 των εναπολειφθέντων και δια την εντελή σχεδόν έλλειψιν των πολεμοφοδίων και ζωοτροφιών.

Τω όντι οι αποκαμόντες ολίγοι Έλληνες και Αλβανοί απέδειξαν ανδρείαν, πίστιν και υπομονήν. Κατά την ημέραν εκείνην εν τω προμαχώνι της Λιμησού εφονεύθη ο ιπότης Ροδάκης. Εν τω Ημισελήνω της Οπλοθήκης επληγώθη επί των ώμων ο στρατηγός Άγγελος Γάττος εξ Ορβιέτου. Εις πάντας δε τους προμαχώνας επληγώθησαν και εφονεύθησαν πολλοί στρατηγοί, υπολοχαγοί, σημαιοφόροι και αξιωματικοί άλλων εθνικοτήτων.

Την νύκτα της 29 του αυτού μηνός η Αυτού Εκλαμπρότης μετά των ολίγων επιζησάντων στρατιωτών επεδιόρθωνον κατά τι τα οχυρώματα, μεταχειριζόμενοι, αντί σάκκων χώματος, βάμβακα, περικνημίδας και θώρακας των στρατιωτών πεπληρωμένους χώματος.

ΕΚΤΗ ΕΦΟΔΟΣ

Την 30^{ην} του αυτού μηνός εποιήσαντο την τρομερωτέραν των προηγηθεισών έφοδον καθ' όλων των προμαχώνων από της πρωίας μέχρι της εσπέρας. Κατά την έφοδον ταύτην οι εχθροί δι' όλων των καταστρεπτικών αυτών μέσων προσεπάθουν να ματαιώσωσι πάσας τας ελπίδας των απηυδηκότων Χριστιανών. Ωσαύτως δε και άπας ο τουρκικός στόλος εισέβαλεν εν τω λιμένι της Αμμοχώστου, κανονιοβολών σφοδρώς κατά του εξησθενημένου ήδη Φρουρίου. Το ημέτερον πυροβολικόν δεν ετέθη εις ενέργειαν, ένεκα ελλείψεως πολεμοφοδίων και όμως απωθήσαμεν δια δοράτων και ξιφών τους πολεμίους εννεάκις μετ' απεριγράπτου ανδρείας. Περί την εσπέραν οι Τούρκοι απεσύρθησαν λίαν δυσηρεστημένοι. Εκ των ημετέρων δεν επέζησαν ειμή 900 Ιταλοί και εξ αυτών πολλοί τραυματισμένοι. Οι δε

μη τετραυματισμένοι ήσαν πολύ εξησθενημένοι, διότι συνεχώς εμάχοντο και ετρέφοντο μόνον διά 2 άρτων έκαστος καθ' ημέραν. Αι Αυτών Εξοχότητες βλέπουν την έλλειψιν πάντων των αναγκαιούντων, ανεκούφισον τους στρατιώτας όσον ηδύναντο.

Εν τω Ημισελήνω της Οπλοθήκης εφονεύθη ο στρατηγός Αιμύλιος Πέβης εκ Σιένας. Τον δε λόχον του εχορήγησαν αι Αυτών Εξοχότητες τω Σημαιοφόρω του Ιωάννη δε-Γασπαρώνη, εξ Ακουίλης. Πολλοί δε στρατηγοί, αξιωματικοί και στρατιώται εφονεύθησαν κατά την έφοδον ταύτην.

ΕΒΔΟΜΗ ΕΦΟΔΟΣ

Κατά την πρωίαν της τελευταίας του μηνός ημέρας νέαν τρομερωτάτην έφοδον εποιήσαντο ομοίαν προς την της προτεραίας τρις δε απεκρούσθησαν υφ' ημών των ολιγαρίθμων και ασθενών. Κατά την μεσημβρίαν ο εχθρός ωπισθοχώρησεν. Αι Αυτών Εξοχότητες πορευθείσαι επί των προμαχώνων παρετήρησαν ότι ευρίσκοντο ούτοι εν ελεεινή καταστάσει και ότι ωφέλουν τους εχθρούς μάλλον ή ημάς. Αι Αυτών Εξοχότητες ηρεύνησαν πάσας τας αποθήκας και εξώρκιζον πάντας εν ονόματι του Ιησού Χριστού να κομίσωσι όσην πυρίτιδα και ζωοτροφίας εκέκτηντο. Μετά μεγάλην δε έρευναν εύρον 7 μόνον βαρέλια πυρίτιδος, αλλ' ουχί και ζωοτροφίας. Τότε αι Αυτών Εξοχότητες συνδιασκεφθείσαι εννόησαν ότι ήτο αδύνατον ν' ανθέξωσι επί πλείονα χρόνον. Οι Τούρκοι αποσυρθέντες αναπέτασαν σημαίαν ανακωχής ταυτό δε έπραξαν και οι ημέτεροι. Ιδών ο Μουσταφά Πασάς τας σημαίας αναπεπταμένας απέστειλε τούρκον τινα, ίνα είπη ημίν ότι εάν ηθέλομεν συνδιάλεξιν να πορευθώμεν εις το άνοιγμα του ημισελήνου, ένθα ούτος ήθελεν αποστείλη ένα των επιστατών του. Συγκατανεύσαντες οι ημέτεροι επορεύθησαν εις το υπό του Μουσταφά Παρά ορισθέν μέρος. Μετ' ολίγον αφικόμενος ο του Μουσταφά Πασά απεσταλμένος ητήσατο το Φρούριον δια των όρων εκείνων, ους αι Αυτών Εξοχότητες προησθάνοντο. Εζήτησε δε και ομήρους προς ασφάλειαν αυτού, ειπών ότι την επιούσαν ήθελεν έλθη μεθ' ετέρου τινος και κομίση χάρτην λευκόν υπογεγραμμένον υπό του Μουσταφά Πασά, εφ' ού αι Αυτών Εξοχότητες ήθελον ιδιοχείρως γράψη την παράδοσιν της πόλεως. Οπόσα δάκρυα, οπόσοι στεναγμοί και οδυρμοί αντήχουν καθ' άπασαν την ατυχή πόλιν, μεθ' οπόσων δε θρήνων οι δυστυχείς Χριστιανοί απεφάσισαν εκείνο, όπερ ουδέποτε εσκέφθησαν, να παραδοθώσι δηλαδή εις την διάθεσιν του εχθρού υπό εντίμους όρους.

Την πρώτην του Αυγούστου αφίκοντο εις το Διαμάντη ο επιστάτης του Μουσταφά και ο Αγάς των Γιαννιτσάρων. Ο Εξοχώτατος κ. Βραγαδίνος και ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ απέστειλαν εις το τουρκικόν στρατόπεδον ως ομήρους τον Κόμητα Ηρακλή Μαρτηνέγγον και τον κ. Ματθαίον δε-Κόλτην. Ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ επορεύθη μετά 100 πυροβολητών προς την πύλην του Διαμάντη, από της οποίας εξαπέστειλε τους 2 ομήρους και υπεδέχθη μετά μεγάλων τιμών τους υπό του Μουσταφά Πασά απεσταλμένους. Ευθύς ως εξήλθον (οι ημέτεροι όμηροι) ήλθε προς συνάντησιν αυτών, ο υιός του Μουσταφά πασά μετά πολλών ιππέων και τους ωδήγησε μεγαλοπρεπώς εις την σκηνήν του Μουσταφά Πασά, ένθα απένειμεν αυτοίς προσηκούσας τιμάς, έδωσε δ' αυτοίς ο Μουσταφά Πασάς δύο ωραιότατα ιμάτια λέγων αυτοίς να τα φέρωσιν εις ένδειξιν πίστεως. Ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ ωδήγησε τους δύο τούρκους εις την σκηνήν του κ. Ιερωνύμου Γρεκέττου ένθα και ούτος διέμενε.

Η Αυτού εκλαμπρότης τοσούτον φιλόφρων εδεικνύετο προς αυτούς ώστε οι τούρκοι ηπόρησαν. Ότε αι Αυτών Εξοχώτητες συνήλθον εις το ορισθέν μέρος ο επιστάτης του Μουσταφά Πασά επαρουσίασε τον λευκόν χάρτην υποσχόμενος και ομνύων εις το όνομα του θεού και του Μεγάλου Κυρίου του, ότι πιστώς θα τηρηθώσι πάντα τα εν αυτών (τω λευκώ χάρτη) γραφησόμενα άρθρα.

ΠΡΩΤΟΝ ΑΡΘΡΟΝ – Ότι ώφειλον να ελευθερώσωσι τους Ιταλούς και να επιτρέψωσιν αυτοίς, ίνα σώοι και ασφαλείς αναχωρήσωσιν εις Κρήτην κομίζοντες μεθ' εαυτών όπλα, αποσκευάς και τα γυναικόπαιδά των. Έτι δε να επιτραπή εις τους Έλληνας, Αλβανούς και Τούρκους ν' αναχωρήσωσι μετά των Ιταλών, εάν επεθύμουν, ει δε μη να διαμείνωσιν εν τη νήσω ελεύθεροι.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΑΡΘΡΟΝ – Ότι οι Έλληνες θα ήσαν ελεύθεροι και κύριοι των υπαρχόντων των και δεν θα προσεβάλλετο η τιμή και η περιουσία αυτών, να τοις δοθή δε χρονικόν διάστημα 2 ετών ίν' αποφασίσωσι περί της τύχης των και παρελθόντος του χρονικού τούτου διαστήματος, όστις εξ αυτών επεθύμει να διαμείνη να τω παραχωρώνται πάντα τα εαυτού κτήματα. Όστις δε επεθύμει να αναχωρήση να διαπεραιώσιν αυτόν ασφαλώς εις οιονδήποτε μέρος ήθελεν ούτος εκλέξη.

Αφού συνετάχθησαν τα δύο ταύτα άρθρα της συνθήκης εστάλησαν προς τον Μουσταφά Πασά, ίνα τα επικυρώση. Ευθύς ούτος έστειλεν ένα των Γιαννιτσάρων του προς τας Αυτών Εξοχώτητας

αποποιούμενος την παραδοχήν του ενός άρθρου, ότι δηλ. Δεν ήθελε την πόλιν άνευ πυροβολισμού, αλλ' ότι ένεκα της μεγάλης ανδρείας, ήν απέδιδεξαν οι Χριστιανοί εν Αμμοχώστω ευηρεστείτο να παραχωρήση αυτοίς 5 τηλεβόλα κατ' εκλογήν των Αυτών Εξοχοτήτων. Έρις δε ανεφύη περί του άρθρου τούτου. Τέλος αι Αυτών Εξοχότητες στέρξασαι τα 5 τηλεβόλα έπεμψαν τα άρθρα τω Μουσταφά, ίνα τα επικυρώση. Ο Μουσταφάς αναγνώσας εκ νέου αυτά ηυχαιριστήθη και θέσας την ιδιόχειρον αυτού υπογραφήν και την σφραγίδα του Σελίμ Οθωμανού απέδωκεν αυτά και το δια Κρήτην διαβατήριον εν ω διετάττετο εν ονόματι του Αυτοκράτορος ότι, εάν ο τουρκικός στόλος ήθελεν απαντήση αυτούς κατά τον πλούν, ώφειλεν ουχί μόνον ν να μη τους βλάψη αλλά και να τοις χορηγήση ύδωρ και άρτον. Έστειλεν επίσης και 2 επιστολάς, την μίαν προς τας Αυτών Εξοχότητας και την ετέραν προς τους πολίτας. Η των Αυτών Εξοχοτήτων επιστολή περιείχε τα εξής: ότι ο μουσταφάς υπερεπεθύμει να ίδη αυτούς υποσχόμενος ότι ήθελεν τοις απονείμει μεγάλας τιμάς. Ότε δε ήθελε παρουσιασθή ενώπιον του Σουλτάνου Σελίμ ουδαμώς ήθελε παρασιωπήση την μεγάλην ανδρείαν αυτών και θα έλεγεν, ότι ουδέποτε εν τω στρατιωτικών αυτού βίω είχεν απαντήση τοσούτον ισχυράν αντίστασιν οίαν του εν Αμμοχώστω φρουρίου. Τοιαύτα λοιπόν περιείχεν η επιστολή.

Την 2αν του αυτού μηνός ο Μουσταφάς έστειλεν εν τω λιμένι της Αμμοχώστου 9 τουρκικά πλοία και 3 λιβυρνίδας ίνα επιβιβασθώσι τα γυναικόπαιδα και τα χρειώδη.

Αι Αυτών Εξοχότητες εξηκολούθουν να τιμώσι τους τούρκους και ηρώτων αυτούς τίνι τρόπω ενήργουν κατά την πολιορκίαν και πολλάς άλλας λεπτομερείας ηρώτησαν αυτούς επίσης πώς εφαινετο αυτοίς η άλωσις της Αμμοχώστου, ο δε επιστάτης του Μουσταφά απεκρίθη ότι το βασίλειον τούτο πολλής ζημίας πρόξενον εγένετο τω Σουλτάνω ένεκα της υπερόγκου δαπάνης και της απωλείας του άνθους των στρατιωτικών διαφόρων τουρκικών επαρχιών. Ηρώτησαν έτι αυτόν μεθ' οπόσης στρατιάς ο Μουσταφά Πασάς αφίκετο εις την νήσον, ούτος δ' απεκρίθη μετά 250,000 πεζών, 7, 000 ιππέων και 40,000 σκαπανέων και οσοπωλών. Επληροφόρησαν έτι αυτάς ότι 17 Φρούρια είχον ιδρύση και δι' 70 τηλεβόλων και 4 βασιλίσκων προσέβαλλον την πόλιν. Ενίοτε δε διά 113 τηλεβόλων. Είπεν έτι αυτοίς ότι έρριψαν 163,000 πυροβολισμούς εξ ών 120,000 δια σιδηρών σφαιρών και 43,000 δια λιθίνων, ότι κατεσκεύασαν παμμεγέθεις υπονόμους και ότι 80,000 Τούρκοι μέχρι του νυν απωλέσθησαν και 350 θανασίμως επληγώθησαν. Κατέστησε δη δήλον αυτοίς ότι 5 Πασάδες εκυβέρνουν το πολυπληθές στράτευμα

των Τούρκων, εξ ὧν μόνον ο Πασάς του Χαλεπίου απέθανεν. Ο επιστάτης του Μουσταφά Πασά παραχωρηθέντας 3 ίππους.

Την 4^{ην} του αυτού μηνός ετέθη πύρ εν τινι οχυρώματι, μέγαν θόρυβον προκαλέσαν. Ευθύς οι ημέτεροι δραξάμενοι των όπλων, έτρεξαν προς το μέρος εκείνο, φοβούμενοί τι απευκτέον. Οι επιτετραμμένοι, ίνα φρουρώσι τα τείχη, ουχί μόνον δεν εγκατέλιπον αυτά, αλλά μετά της προτέρας δραστηριότητος και υπονοίας, οίας και πρότερον εφύλαττον αυτήν.

Την 5^{ην} του αυτού μηνός επιβιασθέντος του πλείστου μέρους των λόχων, ο εξοχώτατος Μαρκαντώνιος Βραγαδίνος έστειλε τω Μουσταφά έπιστολήν λέγων ότι, εάν επεθύμει ήθελε τω κομίση τας κλείδας της πόλεως και ότι ήθελεν αφήσει εν τη πόλει τον εξοχώστατον Λαυρέντιον Τιέπολιν, ίν' αντιπροσωπεύση κατά την απουσίαν του.

Ο Μουσταφάς απέστειλε τον απεσταλμένον ίνα είπη τη αυτή Εξοχότητι ότι ευχαρίστως θέλει δεχθή αυτόν και πάντας τους άλλους στρατηγούς, ών την ανδρείαν και δραστηριότητα είχε δοκιμάση.

Κατά την 20^{ην} ώραν ο Μουσταφάς απέστειλε Γιαννίτσαρον εν τη πόλει ίν' απαγορεύση τοις Τούρκοις να βλάπτωσι τους Χριστιανούς.

Την 21^{ην} ώραν οι Εκλαμπρότατοι κ.κ. Μαρκαντώνιος Βραγαδίνος, Έστωρ Βαυλιόνης, Αλοβίγης Μαρτηνέγγος, Ανδρέας Βραγαδίνος Φρούραρχος, Ιωάννης Α. Κουϊρίνης, ο Διοικητής των Ιταλών και πολλοί άλλοι ευπατρίδαι, περίπου 300, πάντες επορεύθησαν εις την σκηνήν του Μουσταφά Πασά, ίνα κομίσωσι τας κλείδας της πόλεως. Απομακρυνθέντων της πόλεως επ' ολίγον εις των προυχόντων του Μουσταφά μετ' αρκετών ιππέων εξήλθεν εις προϋπάντησιν αυτών, τους οποίους χαιρετίσας συνώδευσεν ευθύμως μέχρι της σκηνης του Μουσταφά πασά. Αφού αφίκοντο, ο Μουσταφάς μεγάλως περιεποιήθη αυτούς και συνδιελέγετο περί διαφόρων υποθέσεων. Επί τέλους ούτος αλλάξας τον λόγον απετάθη προς τον Εξοχώστατον Βραγαδίνον ούτω: Τί απέγειναν οι αιχμάλωτοι, ούς σύ εκράτεις εν Φρουρίω; Ο δε απεκρίθη ότι άλλοι μεν εξ αυτών ευρίσκονται εν Αμμοχώστω, άλλοι δ' εστάλησαν εις Ενετίαν. Ο Μουσταφάς οργίλως επερώτησεν. Αγνώ νομίζεις ότι εφόνευσας πάντας; Ο δε Βραγαδίνος απήντησεν: Εάν ευαρεστηθήτε δύναστε να διαλευκάνητε το πράγμα λαμβάνοντες πληροφορίας εκ της πόλεως. Και πάλιν ο Μουσταφάς ηρώτησεν αυτόν: Πού είνε τα πολεμεφόδια, άτινα παρεχωρήσατε εις τον επιστάτην μου; Η Α. Ε. απεκρίθη ότι ως προς τας ζωοτροφίας

εστερούντο ολοτελώς τοιούτων, ως προς δε τα πολεμεφόδια είχε παραχωρήσει αυτώ τους μόνον εναπομείναντες 7 πίθους πυρίτιδος. Τότε ο Μουσταφάς αναπηδήσας και εκβαλών το εγχειρίδιόν του, εφώνησεν. Ειπέ μοι σκύλε, διατί εκράτεις την πόλιν αφού εστερείσο μέσων διατροφής; Διατί δεν παρεδόθης προ ενός μηνός, αλλά με έκαμες να χάσω 80,000 ανδρών εκ των καλλίστων, μάλιστα, ούς είχαν εν τω στρατοπέδω;

Αφού είπε ταύτα διέταξε μεγαλοφώνως να δέσωσιν αυτούς αφού πρώτον τους αφοπλίσωσιν.

Ο άπιστος Μουσταφάς δια του εγχειριδίου του, όπερ εκράτει εν τη δεξιά, απέκοψε το δεξιόν ούς του Εξοχωτάτου Μαρκαντωνίου Βραγαδίνου. Διέταξε δε ένα των παρεστώτων τούρκων ίνα τω αποκόψη και το αριστερόν. Και ούτως έγεινε.

Αποκόψας αμφοτέρα τα ώτα της Ε.Ε. διέταξεν ίνα σφάξωσι πάντας τους εν τω στρατοπέδω ευρισκομένους Χριστιανούς. Εν μιά δε στιγμή πάντες εσφάγησαν δια 100,000 ακινάκεων. Κατόπιν οδηγήσας έξωθεν της σκηνης αυτού τον Εκλαμπρότατον Ε. Βαγλιόνην απεκεφάλισεν αυτόν. Ο άγριος και αιμοχαρής προδότης Μουσταφάς λαβών δια των ιδίων αυτού χειρών την κεφαλήν του και ανυψώσας αυτήν εδείκνυεν εις όλον το στράτευμα αναφωνών: Ιδού η κεφαλή του υπερμάχου της Αμμοχώστου. Αύτη είναι η κεφαλή η καταστρέψασα το ήμισυ του στρατεύματός μου. Ιδού ο τσαούτας ταλαιπωρίας προξενήσας ημίν. Κατόπιν εγχειρίσας αυτήν εις Πασά τινα διέταξεν ίνα πάντες ίδωσι και εγγύσωσιν αυτήν.

Θάνατε! Πώς ηδυνήθης να επιτρέψης τοσούτον φρικώδη φόνον; Διατί δεν μετεβλήθης εις πυροβολισμός ή κανονιοβολισμόν; Διατί δεν εφάνης πρόθυμος εις τσαούτας εφόδους, ότε κατά των εσχάτων εχθρικών δυνάμεων ούτος αντέταπτε το σώμα ως ασπίδα; Διατί θάνατε δεν μετεχειρίσθης την εξουσίαν σου εναντίον αυτού, καθ' όν χρόνον εν μέσω πληθώρας εχθρικών όπλων κατέλιπε δείγματα της συνήθους αυτού ανδρείας; Θάνατε διατί ενώ πολάκις σοι εδόθη καιρόν εν τω πολέμω ν' αφαιρέσης την ζωήν του απείχης; Ω! Πόσον ενδοξότερον θάνατε θα ηδύνασο να πράξης το έργον σου! Ειπέ μοι τί σοί έκαμεν ο τοσούτον ευγενής ούτος ιπότης, εις όν αδίκως έδωκας τελευτήν άδοξον! σύ άδικος και άπιστος παρεμποδίζεις την αρετήν και ευμενής δείκνυσαι τη κακία και ατιμία. Πώς τοσούτον αταράχως απέκοψας την ανδρείαν και γενναιόδωρον κεφαλήν του Εκλαμπροτάτου Έστορος!

Απεκαφάλισαν επίσης τον Εκλαμπρότατον Αλοβίγην Μαρτηνέγγον, παρόντος του Εξοχωτάτου Βραγαδίνου, όν μη κορεσθέντες εκ της αποκοπής των ότων του ύβριζον και έσυρον κατά γής, του Μουσταφά προπετώς λέγοντος: Σκύλε, 'που ευρίσκεται νύν ο Χριστός σου, ίνα σε ελευθερώση εκ των χειρών μου; Ενώ λοιπόν ο προδότης εμασίγου τον δυστυχή Βραγαδίνον, όλον το στράτευμα συγχρόνως επορεύετο προς την πόλιν, ίνα κατασφάξη τους ολίγους εναπομείναντας χριστιανούς. Πληροφορηθέντος του Μουσταφά περί των αιμοχαρών σχεδίων των στρατιωτών του, απέστειλεν ευθύς εις Αμμόχωστον πολλούς Γιαννιτσάρους παρά τω εαυτού επιστάτη, ίνα είπωσιν, ότι απηγόρευεν επί ποινή θανάτου την εν τη πόλει είσοδον.

Αλλ' οι απειθείς στρατιώται εισελθόντες πολυπληθείς εν τη αθλία πόλει ελήστευον και εφόνευον τους χριστιανούς αδιαφορούντες περί της εθνικότητος και τάξεως αυτών. Ακόρεστοι όμως και ορεγμένοι έτι χριστιανικού αίματος, πορευθέντες προς τον λιμένα και επιβάντες επί των πλοίων εμασίγωσαν απλήστως τους Χριστιανούς και πολλούς εξ αυτών ημιθανείς κατέστησαν. Τους δε λοιπούς κομίσαντες επί των λιβυρνίδων ηνάγκαζον αυτούς δια της μάστιγος να κωπηλατώσιν αδιακόπως μετ' αλύσεων εις τους πόδας. Έδιδον δ' αυτοίς προς τροφήν μέν άρτον ευρωτιασμένον πλήρη σκωλήκων, προς πόσιν δε ύδωρ θαλάσσιον, και ένεκα τούτου πολλοί απέθνησκον. Το χειρίστον δε πάντων ήτο η ατίμωσις των παρθένων και των παιδίων έμπροσθεν των γονέων αυτών, οίτινες αποπειρώμενοι να ελευθερώσωσι τα τέκνα αυτών εκ των χειρών των ατίμων εφονεύοντο.

Την 23^{ην} ώραν επεβίβασαν εν τη λιβυρνίδι του Ραπαμάτ τον Εξοχώτατον Λαυρέντιον Τιέπολιν και τινας Ιταλούς. Ο προδότης Μουσταφάς διέταξε και εκόμισαν εν τη πλατεία της σκηνης του πάσας τας κεφαλάς τα κατά την ημέραν εκείνην αποκοπέισας, παρόντων και τινων εξωμοτών Ιταλών, οίτινες προ ημερών ανάνδρωσ εδραπέτευσαν. Ο άγριος Μουσταφάς βοηθεία αυτών ανεύρε τας κεφαλάς των Εξοχωτάτων Ανδρέα Βραγαδίνου Φρουράρχου και Ιωάννου Α. Κουϊρίνου και τας έθεσε παρά τας των Εξοχωτάτων Έστορος Βαγλιόνη και Αλοβίγη Μαρτηνέγγου.

Αι εν τη πλατεία κείμεναι κεφαλαί Ιταλών, Ελλήνων και Αλβανών ανήρχοντο υπέρ τας 350.

Την 6^{ην} του αυτού μηνός ο προδότης Μουσταφάς οδηγήσας εις την πόλιν τον εξοχώτατον κ. Τιέπολιν και τον στρατηγόν Μανώλην Σπηλιώτην Αλβανόν, παρέδωκεν αυτούς εις δύο Μαμελούκους

(ιππείς Αιγυπτίους) οίτινες δέσαντες αυτούς έσυρον αμφοτέρους ανά την πόλιν διά ραβδισμών και μαστιγώσεων, μέχρις ού αφίκοντο εις το δικαστήριον, ένθα κατεδικάσθησαν εις θάνατον. Και τον μεν Τιέπολιν απηγχόνισαν επί του προμαχώνος της Λιμισσού, τον δε στρατηγόν Μανώλην Σπηλιώτης, επί του οχυρώματος του Διαμάντη διαμελίσαντες δε αυτούς έρριψαν τας σάρκας τω εις τους κύνας.

Την 17^{ην} του αυτού μηνός ο Μουσταφάς και οι προύχοντες του στρατεύματος περίεφερον τον Εξοχώτατον Βραγαδίνον εφ' όλων των πυροβολαρχιών, ασθενή όντα και την κεφαλήν σεσηπυίαν έχοντα, διατάττοντες αυτόν, ίνα μετακομίξη σάκκους πλήρεις χώματος και λίθους μεγάλους, ενώ ο μεν Μουσταφάς ώθει αυτόν προς την γην, οι δε προύχοντες προσποιούμενοι ότι ήθελον υποστηρίξη αυτόν τω έλεγον: Στήθι όρθιος Κύριε, εκ νέου δε έρριπτον αυτόν κατά γής. Πανταχού δε ο προδότης επέπληττεν αυτόν λέγων: Ιδού τα υπ' εμού κατασκευασθέντα Φρούρια. Ιδού ο τόπος ένθα απώλεσα τόσους άνδρας, ημιθανή δε όντα έγερων αυτόν εν τω λιμένι των Κήπων, και εκεί τον επεβίβασαν επί της λιβυρνίδος του σκληρόκαρδου Ραπαμάτ, και δέσαντες αυτόν επί τεμαχίου ξύλου ύψωνον αυτόν μέχρι της κορυφής του ιστού λέγοντες:

Παρατήρησον εάν δύνησαι να ίδης τον χριστιανικόν στόλον, παρατήρησον μεγάλη Χριστιανέ, εάν φαίνεται η εις Αμμόχωστον βοήθεια, αποκρίθητι και μη φοβού. Η Αυτού Εξοχότης καταπιεζομένη υπό του θανάτου χαμηλή τη φωνή απεκρίθη ονειδίζουσα αυτούς δια την παράβασιν της συνθήκης: Άχ! Άγριε και άπιστε Μουσταφά προδότα, αύται είνε αι υποσχέσεις, ας μοι έδωκας, ότε συνεφωνήσαμεν, ορκισθείς επί της κεφαλής του σουλτάνου σου, ως ιπότης της τιμής και επικυρώσας την συνθήκην διά της αυτοκρατορικής σφραγίδος; Άς μοι ειπή ο προδότης οποία δόξη θέλει επιστρέψη προς τον κύριόν του και τίνοι θέλει αποδώσει ανδρείαν και την τιμήν της αλώσεως αβοηθήτου πόλεως, ενώ ούτος έφερε μεθ' εαυτού 200,000 μαχίμων ανδρών; Τι ωφελεί αυτόν, τω ότι εποιήσατε τόσας εφόδους δι' ισχυρού πυροβολικού κατά των ημετέρων τείχων; Αυτός δεν θ' αποδώση βεβαίως την ήτταν την πόλεως ταύτης εις την ισχύν των δυνάμεών του, οίτινες δεν ηδυνήθησαν ούτε σπιθαμήν διά της βίας να μας αποσπάσωσιν. Αυτός καλώς δύναται να ειπή ως προδότης και παραβάτης ότι έλαβε την πόλιν ημών επί στρατιωτική συνθήκη ως αναφαίνεται εν τοις άρθροις αυτής. Τι θα μοι απαντήση ο άτιμος προδότης; Επιθυμώ ίν' αντιχήση εις αμφοτέρους τους πόλους η προδοσία του αθλίου Μουσταφά. Επιθυμώ ίνα ο εμός και ο τοσούτων αθώων πλασμάτων θάνατος χρησιμεύση ως παράδειγμα

τοὺς μεταγενεστέροις καὶ νὰ μὴ δίδωσι πίστιν εἰς βάρβαρον καὶ ἄπιστον ἔθνος.

Ἡμίσειαν ὥραν μετὰ τὴν ἀνύψωσιν αὐτοῦ ὁ **Ραπατάν** κατεβίβασεν αὐτόν. Ἐπειδὴ ὁ ἀγογγύστως υπομένων Βραγαδίνος δὲν ἠδύνατο ἐξ ἀσθενείας νὰ βαδίζῃ ἐκόμισαν αὐτόν δια ραβδισμῶν καὶ ὠθήσεων ἐν τῇ κυριωτέρᾳ πλατείᾳ τῆς Ἀμμοχώστου, ἐνθα ἐδίκαζον, καὶ ἐκεῖ ἐκδύσαντες αὐτόν τον ἔδεσαν ἐπὶ τοῦ ἰστού τῆς σημαίας, ἤρξαντο ἐκδέροντες αὐτόν ζώντα, ποιούμενη ἀρχὴν ἀπὸ τῆς ράχως. Ἐνῶ δὲ ἠσχολοῦντο εἰς τὸ ἀπάνθρωπον ἔργον τῶν, ὁ ἄπιστος προδότης Μουσταφάς ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων χλευάζων αὐτόν ἔλεγεν: Ἐξώμοσον καὶ θὰ σε καταστήσω μέγαν παρά τῷ Μεγάλῳ Αυτοκράτορι καὶ Κυρίῳ μου. Ὁ καρτερικὸς μάρτυς οὐδόλως ἀπεκρίνετο, ἀλλ' υψώνων ἀκαταπαύστως τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐψιθύθριζε: Κύριε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστέ, εὐσπλαγχνίσθητί με.

Ἀφοῦ ἐξέδαρον τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ στήθος καὶ ἐφθασαν μέχρι τοῦ ὀμφαλοῦ αὐτοῦ ἐξέπνευσε. Διήρεσαν δὲ τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς 4μέρη, τὴν μὲν κεφαλὴν ἔθεσαν ἐπὶ τῆς ἀγχόνῃς τῆς πλατείας, τὰ δὲ λοιπὰ εἰς τοὺς προμαχῶνας. Πληρώσαντες δὲ τὸ δέρμα αὐτοῦ ἀχύρου καὶ βάμβακος, ἐπιμελῶς ἐρραψαν τὰ διερρηγμένα μέρη οὕτως, ὥστε ὠμοίαζε πρὸς ζώντα. Ἀφοῦ δὲ ἐνέδυσαν τὸ δέρμα δια τῶν εαυτοῦ ἱματίων ἀνεβίβασαν αὐτὸ ἐπὶ τινος βόός. Τρεῖς δὲ Τούρκοι, ἐξ ὧν οἱ μὲν 2 ἴσταντο ἐκατέρωθεν αὐτοῦ δίκην ὑπασπιστῶν, ὁ δὲ τρίτος ἐκράτει ἀλεξήλιον καὶ ἐπεσκίαζεν αὐτὸ τὸ περίεφερον ἀνά τὴν πόλιν, πλήθους πολλοῦ ἐπομένου καὶ ἠχουσῶν τῶν σαλπύγγων. Οἱ δὲ πλησίον αὐτοῦ ἰστάμενοι ἐβῶν πρὸς τὸ πλῆθος. «Ἰδοὺ ὁ κύριος ὑμῶν, προχωρήσατε, παρατηρήσατε χαιρετίσατε καὶ τιμήσατε αὐτόν, ἵνα τύχητε τῆς ἀνταμοιβῆς τοῦ δια τῶσαύτην πίστην καὶ κόπους, οὐς ματαίως ἐποιήσατε». Ἀφοῦ δὲ ἐπὶ πολὺ περιέφερον ἀνά τὴν πόλιν τὸ δέρμα, τὸ ἐκόμισαν εἰς τὴν λιβυρνίδα τοῦ **Ραπαμάτ** μετὰ τῶν κεφαλῶν τῶν ἐξοχωτάτων Ἐστορος Βαγλιόνη, Ἀλοβίγου Μαρτηνέγγου, Ἀνδρέου Βραγαδίνου Φρουράρχου τῆς Ἀμμοχώστου. Διαταγὴ δὲ τοῦ Μουσταφά ὁ Κυβερνήτης λιβυρνίδος περιέπλευσε πάντας τοὺς λιμένας τῆς Συρίας καὶ Καραμανίας ἐπίδειξιν ποιούμενος τοῦ δέρματος καὶ τῶν κεφαλῶν ὑπολαμβάνων ὡς δόξαν τὴν ατιμίαν.

Ἡ ΒΟΗΘΕΙΑ ΤΗΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ

Ὅλοι οἱ Ἰταλοὶ	3,700
Ἑλληνας πολεμισταί	4,000
Ἀλβανοὶ ἱππεῖς	300
ἱππεῖς τῆς πόλεως	11

Τηλεβόλα	90
Κανονιοβολισμοί ριφθέντες κατά του Τουρκικού στρατεύματος	4,600
Υπόνομοι	5

**ΙΤΑΛΟΙ ΑΠΟΘΑΝΟΝΤΕΣ ΕΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΩ ΕΞ ΑΣΘΕΝΕΙΑΣ,
ΔΗΛ. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΑΙ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ**

- Ο κ. Διονύσιος Νάλδης Διοικητής της Αμμοχώστου
  - Ο Συνταγματάρχης Σκηπίων Πιασέντζου διοικητής της Αμμοχώστου
  - Ο συνταγματάρχης Κόμης Ρανούκχιος, εκ Κορβάρας (Ορβίετον).
  - Ο κ. Ιερώνυμος Γαβριέλης εξ Αγουβίου, στρατηγός του πυροβολικού
  - Ο Κόμης Νικόλαος Βεντζώνης εκ Κρέμας
  - Ο στρατηγός Λουδοβίγος Κάντιδος εξ Ουδίνης
  - Ο » Λουδοβίγος εκ Τόδης
  - Ο » Ιωάννης Βαπτιστής εξ Αγκώνας
  - Ο » Ιωάννης Βαπτιστής εκ Βρεσκίας
  - Ο » Αμερίγος εκ Πιασέντζας
- Και ο Αλβανός στρατηγός Ι. Ρονδάκης.

**ΕΥΠΑΤΡΙΔΑΙ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ, ΠΕΡΣΟΝΤΕΣ
ΚΑΘ' ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑΝ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ**

- Ο κ. Φριδερίκος Βαγλιόνης, στρατοπεδάρχης
- Ο ιπότης Γόϊτος στρατηγός του πυροβολικού
- Ο στρατηγός Δαβίδ Νόκης, εκ Κρέμας, στρατοπεδάρχης
- Ο » Μιγνάνης εκ Περουγίας επιλοχίας
- Ο » Ροβέρτος Μαλβέτζης, εκ Βολωνίας
- Ο Κόμης Συγισμόνδος, εκ Γαζόλδου
- Ο » Ιωάννης Φραγκίσκου, εκ Κόβου
- Ο στρατηγός Φραγκίσκος Φρανκαβίλλας
- Ο » Αννίβας Αδάμου, εκ Φέρμου
- Ο » Σκηπίων Αλγερίνης, εκ CITTA DI CASTELLO
- Ο » Ιάκωβος Καρνεβάλης, εκ Φαβριανού
- Ο » Καίσαρ εξ Αμβέρσης
- Ο » Βαρθολομαίος Ραφαέλης, εξ Αγουβίου
- Ο » Φραγκίσκος Βουγώνης, εκ Βερώνας
- Ο » Βαστιανός, εκ Σόλης
- Ο » Βαρθολομαίος, εκ του CAMBO SAN PIERO

- Ο » Κέλιος εκ Παταυίου
- Ο » Φραγκίσκος Φορέστος, εξ Ενετίας
- Ο » Ιωάννης Βαπτιστής, εκ Ριβαρόλου
- Ο » Έρασμος, εκ Φέρμου
- Ο » Κοντίνος Δαλαμόττης
- Ο » Πολύδωρος, εκ Ριβαρόλου
- Ο » Μάρκος Κομπαγνώνης, εκ Μαχαιράτας
- Ο κ. Ιωάννης Μόρμορης εκ Νεαπόλεως της Ρουμανίας

**ΟΙ ΚΟΜΙΣΑΝΤΕΣ ΤΑΣ ΚΛΕΙΔΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ
ΚΑΙ ΔΙΑΜΕΛΙΣΘΕΝΤΕΣ ΕΝ ΤΩ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΩ
ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΣΚΗΝΗΝ ΤΟΥ ΜΟΥΣΤΑΦΑ ΠΑΣΑ**

- Ο Εκλαμπρότατος κ. Έστωρ Βαγλιόνης, Γενικός Αρχιστράτηγος του Βασιλείου της Κύπρου
- Ο Εκλαμπρότατος Αλοβίγης Μαρτηνέγγος
- Ο Εξοχώτατος Ανδρέας Βραγαδίνος Φρούραρχος
- Ο Εξοχώτατος Ιωάννης Α. Κουϊρίνης
- Ο ιπότης Δαλλάστης Διοικητής της Αμμοχώστου
- Ο στρατηγός Φραγκίσκος Στράκκου εξ Ορβιέτου
- Ο στρατηγός Έκτωρ, εξ Ενετίας
- Ο Εξοχώτατος κ. Μαρτηνέγγος Βραγαδίνος αρχιστράτηγος της Κύπρου
- Ο Εκλαμπρότατος κ. Λαυρέντιος Τιέπολις στρατηγός της Πάφου
- Ο στρατηγός Μανώλης Σπηλιώτης Αλβανός.

**ΟΙ ΕΚ ΝΟΣΟΥ ΑΠΟΘΑΝΟΝΤΕΣ
ΙΤΑΛΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ ΑΠ' ΑΡΧΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ
ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ**

Οι εκ νόσου αποθανόντες Ιταλοί στρατιώται
απ' αρχής μέχρι του τέλους του πολέμου
600

Οι φονευθέντες	2,400
Οι επιζήσαντες	700
Οι πληγωθέντες	200

ΟΙ ΠΛΗΓΩΘΕΝΤΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ

- Ο κ. Ηρακλής Μαλατέστας εξ Αρμίνης**
- Ο στρατηγός Αντώνιος Μιλιόνης εξ Άσκολη**
- Ο » Πέτρος Γαμβούτιος εκ Μονταλβόττου**
- Ο » Μαρκέτος εκ Φέρμου**
- Ο Κόμης Φαρούλφος εκ Τιτιγνάνου (Ορβιέτου)**
- Ο » Νέστωρ Μαρτηνέγγος εκ Βρεσκίας**
- Ο στρατηγός Σολδατέλλος Γαλεάτζης εξ Αγουβίου**
- Ο » Ιωάννης Ιωάννου εκ Καποδιστριάς**
- Ο » Ιωάννης Α. Πιασέντζου εκ Κρέμας**
- Ο » Ιωάννης Μ. Καρνάτης, εκ Βερώνας**
- Ο » Οράτιος Φεδερίνης εκ Βελλέτρης**
- Ο » Βαστιανός εξ Άσκολη**
- Ο » Ματθαίος εκ Καπύης**
- Ο » Τιβέριος Κερρύτης**
- Ο » Κάρολος Ραγονάσκος εκ Κρεμώνας**
- Ο » Άγγελος Γάττος εξ Ορβιέτου**

ΟΙ ΑΙΧΜΑΛΩΤΙΣΘΕΝΤΕΣ ΙΤΑΛΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ

- Ο κ. Ηρακλής Μαλατέστας, εξ Αρμίνης**
- Ο Κόμης Φαρούλφος εκ Τιτιγνάνου (Ορβιέτου)**
- Ο στρατηγός Σολδατέλλος Γαλεάτζης εξ Αγουβίου**
- Ο » Αλοβίγης Μιζάνης εξ Ενετίας**
- Ο » Αντώνιος Μιλιάνης εξ Άσκολη**
- Ο Κόμης Νέστωρ Μαρτηνέγγος εκ Βρεσκίας**
- Ο στρατηγός Μάρκος Κορβελλατόρος εκ Βρεσκίας**
- Ο » Λαυρέντιος Σερέγης εκ Βολωνίας**
- Ο » Πέτρος Γαμβούτιος εκ Μονταλβόττου**
- Ο » Κάρολος Ραγονάκος εκ Κρεμώνας**
- Ο » Μαρκέτος εκ Φέρμου**
- Ο » Γάλγανης εκ CITTA DE CASTELLO**
- Ο » Ιωάννης εξ Άσκολη**
- Ο » Σίμων Βιαγνέσης, εκ Φλωρεντίας**
- Ο » Βερνάρδος Τρέκκης, εκ Μεδιολάνων**
- Ο » Κικέντιος εκ Περουγίας**
- Ο » Ηρακλής »**
- Ο » Οράτιος »**
- Ο » Ματθαίος εκ Καπύης**
- Ο » Κάμιλλος Σκουαρκιάνης εκ Βερώνας**
- Ο » Ματθαίος εκ Καπύης**
- Ο » Οκτάβιος εξ Αρμίνης**

- Ο » Βαστιανός εξ Άσκολη
- Ο » Οράτιος Φεδερίνης εκ Βελλέτρης
- Ο » Ιωάννης Μ. Ρίγης εκ Φαβριανού
- Ο » Μοργάνδης Μαρνάρδης εκ Μανδόλας
- Ο » Φριδερίκος Δουράντις εξ Αγ. Αγγέλου
- Ο » Κάρολος Νάλδης
- Ο » Ιωάννης Μ. Καρνάτης εκ Βερόνας
- Ο » Ιωάννης Ιωάννου εκ Καποδιστρίας
- Ο » Βερνάρδος Ουγώνης εκ Βρεσκίας
- Ο » Ιωάννης Πιασέντζου εκ Κρέμας
- Ο » Τιβέριος Κερρούτης εκ Μανδόνης
- Ο » Ιερώνυμος Σακχίλης
- Ο » Φραγκίσκος εξ Ενετίας
- Ο » Ιωσήφ εκ Λαγκιανού
- Ο » Νικόλαος Κυπριώτης
- Ο » Ιούλιος εκ Φέρμου
- Ο » Άγγελος Γάττος εξ Ορβιέτου

Οι πληγωθέντες και αιχμαλωτισθέντες Ιταλοί στρατηγοί 700.

ΟΙ ΕΝ ΤΩ ΠΟΛΕΜΩ ΦΟΝΕΥΘΕΝΤΕΣ
ΑΛΒΑΝΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ

- Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ Ιωάννης Ρονδάκης
  - Ο κ. Ρονδάκης Διοικητής
  - Ο στρατηγός Κόνδος Ρονδάκης
  - Ο » Γεώργιος Σελίβας
  - Ο » Ιωάννης Σελίβας
  - Ο » Μανώλης Σπηλιώτης
- Στρατιώται δε 100.

ΟΙ ΕΝ ΤΩ ΠΟΛΕΜΩ ΠΛΗΓΟΘΕΝΤΕΣ
ΑΛΒΑΝΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ

- Ο στρατηγός Ανδρέας Ρονδάκης
- Ο » Νικόλαος Βελάμης
- Ο » Γεώργιος Χηλμί
- Ο » Θωμάς Βλέσσας

ΟΙ ΑΙΧΜΑΛΩΤΙΣΘΕΝΤΕΣ
ΑΛΒΑΝΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ

Ο κ. Ανδρέας Ρονδάκης Διοικητής των Αλβανών
Ο στρατηγός Νικόλαος Βελάμης
Ο » Άγγελος Σπηλιώτης
Ο » Ιωάννης Λικουρίσιος
Ο » Γεώργιος Χηλίμι
Ο » Πέτρος Ρονδάκης
Ο » Θωμάς Βλέσσας
Στρατιώται δε 200

ΟΙ ΑΠΟΘΑΝΟΝΤΕΣ ΕΚ ΝΟΣΟΥ
ΑΡΧΗΓΟΙ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Ο κ. Γεώργιος Σκουαρκιαλούπης
Ο κ. Ιερώνυμος Γκερέτος

ΟΙ ΦΟΝΕΥΘΕΝΤΕΣ ΕΥΠΑΤΡΙΔΑΙ

Ο κ. Νικόλαος Σαρακινόπουλος	
Ο κ. Αντώνιος Γρεκέττος	
Οι υπό των Α.Ε. αποβληθέντες Έλληνες	
Οι εκ νόσου αποθανόντες	490
Οι εν τω πολέμω φονευθέντες	1,700
Οι επιζήσαντες Έλληνες	2,140
Οι εν τω πολέμω πληγωθέντες	130
Το τουρκικόν στράτευμα ηρίθμει	160,000
Ιππείς	7,000
Σκαπανείς Αρμενίους	40,000
Εθελοντάς	1,000
Τροφοπόλας και λοιπούς	3,300
Τηλεβόλα	70
Φρούρια κατασκευασθέντα υπό των Τούρκων προς πολιορκίαν της Αμμοχώστου	17
Βασιλίσκοι	4
Τηλεβόλα του ναυτικού	40
Η πολιορκία διήρκεσεν ημέρας	72
Κανονιοβολισμοί ριφθέντες υπό του τουρκικού στρατοπέδου κατά της πόλεως	163,000

Υπόνομοι κατασκευασθείσαι υπό των τούρκων	9
Γενικάί έφοδοι καθ' όλων των προμαχώνων	5
Μερικάί έφοδοι	2
Κανονιοστοιχίαι	6

ΟΙ ΕΠΙΖΗΣΑΝΤΕΣ ΕΥΠΑΤΡΙΔΑΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

Ο Μουσταφά Πασάς αρχιστράτηγος του τουρκικού στρατεύματος
 Ο Βρεούς Πασάς εξ Ανατολής
 Ο Μουσταφάς Πασάς εξ Ηχησίας
 Ο Αλσάν Πασάς εκ Καραμανίας
 Ο Αραπαμάτ Βέης
 Ο Αγάς των Γιαννιτσάρων
 Ο Φερέας τυμπανιστής, Νομάρχης των Αράβων

ΟΙ ΦΟΝΕΥΘΕΝΤΕΣ ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

Ο Σκένδερ Πασάς εκ Χαλεπίου
 Ο Ζαφέρ Πασάς
 Ο Νομάρχης του Χαλεπίου
 Ο του Αντίπου
 Ο Σελιμάν Βέης
 Ο Ιωάννης Βαρλαβέης εξ Αραβίας
 Ο Βραβουράν εξ Αραβίας
 Ο Μουσταφά Βέης εξ Αραβίας
 Ο Βιρλαβέης εξ Αιγύπτου, και οι φονευθέντες στρατιώται εν τω πολέμω υπό τα τείχη της Αμμοχώστου 80,000

Καθ' όσον αληθεύουσι τα εν τω πολέμω της Αμμοχώστου συμβάντα, λέγω ότι πάντα τα υπ' εμού γραφέντα είνε αληθή, ως εμού αυτού παρευρεθέντος εν τω τόπω των γεγονότων.

Όσον δ' αφορά τα του τουρκικού στρατοπέδου εμνήσθην όσων πολλοί επίσημοι άνδρες και αυτοί ούτοι οι τούρκοι μοι ανέφερον.

Τρεις ημέρας μετά την άλωσιν της Αμμοχώστου ο Μουσταφά Πασάς μεθ' όλου του στρατεύματος εισήλθεν εν θριάμβω, όν εποίησε δια των κεφαλών των προδοθέντων Χριστιανών. Μεγάλως δε εξεπλάγη ο Μουσταφάς και οι περί αυτόν έμπειροι άνδρες θεώμενοι την ανδρείαν ευφυίαν αγρυπνίαν, υπομονήν και τας άλλας αρετάς των ατυχών Χριστιανών. Παρατηρήσας λοιπόν πάντα ο Μουσταφάς διέταξε να προμηθευθώσι τ' αναγκαιούντα.

Κατά την 4^η ημέραν ήτις ήτο η 9^η Αυγούστου διέταξε άπαν το στρατεύμα και τον λαόν της νήσου, ίν' ανεξαιρέτους πάντες καθάρίσωσι τας τάφρους και το πεδίον όπως μη φαίνηται ότι υπήρξε κώλυμά τι, και προσεκάλεσε πάντας τους αρχιτέκτονας, ίνα επιδιορθώσωσι τα βεβλαμμένα τείχη. Ταυτοχρόνως ο Μουσταφάς εξέλεξε 12,000 πεζούς τούρκους προς φρούρησιν της Αμμοχώστου, Λεμισσού και Κυρηνείας, και 4,000 ιππείς προς υπεράσπισιν της νήσου διορίσας μέρος αυτών εις τας Αλυκάς, Λεμισσόν, Πάφον, Κυρήνειαν και αλλαχού απέπεμψε δε πάντας τους λοιπούς ιππείς τε και πεζούς εις τας εαυτών επαρχίας διά των εν τω λιμένι ηγκυροβολημένων πλοίων, άπερ κατά την εις την νήσον επιστροφήν αυτών ώφειλον να κομίσωσι πολεμεφόδια και ζωοτροφίας. Επεβίβασαν δε και άπαν το τουρκικόν και εν Αμμοχώστω ευρισκόμενον πυροβολικόν. Ορίσας δε διοικητάς εις πάσας τας επαρχίας ανεχώρησεν εις Κωνσταντινούπολιν, ίνα δώση λόγον των πράξεών του εις τον Κύριον αυτού.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΠΛΟΥΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΤΑΦΑ ΠΑΣΑ ΑΠΟ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΕΙΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΝ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΕΝΑΠΟΜΕΙΝΑΝΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΩΝ - Η ΣΚΛΗΡΟΤΑΤΗ ΕΙΡΚΤΗ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΝ ΑΥΤΗ ΡΙΦΘΕΝΤΩΝ.

Την 21^η Σεπτεμβρίου επανήλθεν εις Αμμόχωστον η το δέρμα του Εξοχωτάτου κ. Βραγαδίνου και τας κεφαλάς των αυτών Εκλαμπροτήτων φέρουσα λιβυρνίς.

Την 22αν του αυτού μηνός απέπλευσεν εξ Αμμοχώστου εις Κων/πολιν ο Μουσταφά Πασάς μετά του δέρματος και των κεφαλών.

Συνώδευσαν δε αυτόν 22 λιβυρνίδες, 2 Νήες, 9 Τορτίδες, εἰς Μυοπάρων (εἶδος ελαφροῦ πειρατικοῦ πλοίου) καὶ 16 Φορτηγά πλοία, ἐν οἷς εὐρίσκετο ἡ βοήθεια τῆς Αμμοχώστου, ὡς Ἴταλοί, Ἀλβανοὶ καὶ γυναικόπαιδα ἔνεκα δε τῶν σκληρῶν βασάνων, ἀς ἐπέβαλλον ἡμῖν, 100 καθ' ἐκάστην ὥραν ἀπέθνησκον.

Κατὰ τὴν 23^{ην} τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἀφικόμεθα εἰς τὰς Ἀλυκάς.

Τὴν 25^{ην} τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἀφικόμεθα εἰς τὸ ἀκρωτήριο Γάττα καὶ ἐκεῖθεν τὴ αὐτὴ ἡμέρα εἰς Πάφον. Ἐκεῖ διέταξεν ὁ Μουσταφάς νὰ θέσωσι χειροπέδας εἰς τοὺς Ἰταλοὺς καὶ Ἀλβανοὺς ἀναγκάζοντες ἡμᾶς ἀδιαλείπτως νὰ πράττωμεν πάσας τὰς κοπιώδεις ἐργασίας τῶν πλοίων. Ὅσοι δε ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀπηυδακότες δὲν ἠδύναντο νὰ κωπηλατώσιν ἕδενον αὐτοῦς ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ ἐπὶ τῆς κώπης. Ἐπισπεύδοντες οὕτω τὸν θάνατον αὐτῶν, ἄλλους δε ἔρριπτον ζώντας ἐν τῇ θαλάσῃ ἀφοῦ πρότον ἔκοπτον τὴν ρίνα καὶ τὰ ὠτα αὐτῶν, καὶ τὰ ἐδείκνυον εἰς τὸν Μουσταφά, ἵνα οὕτως μὴ υποπτεύηται ὅτι ἀπέστειλαν αὐτοὺς εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν, ὅπως τοὺς καταστήσωσι δούλους αὐτῶν. Ὑπὸ τοιαῦτα μαρτύρια πλέοντες, ἀνεκαλύψαμεν τὴν γῆν πρὸς βορρᾶν τὴν 30^{ην} τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, ἣν Ἀνατολὴν δηλαδὴ.

Τὴν νύκτα τῆς 30^{ης} τοσαύτη ἦτο ἡ τρικυμία καὶ ἡ ορμὴ τοῦ ἀνέμου ὥστε μέγα μέρος τῶν πλοίων υπέστη πολλὰς ζημίας, ἡ σφοδρὰ αὕτη καταιγὶς διήρκεσεν ἐπὶ 4 ὥρας.

Δύο ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ λάμψις τις ἔχουσα σχῆμα ὀφειῶς, ἣτις ἐπέχυσε τοσοῦτον φῶς ὥστε ἐνόμιζέ τις ὅτι ἦτο μεσημβρία καὶ διηυθύνετο πρὸς τὴν ἀνατολὴν ἔνθα διαμείνασα ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν ἐξηφανίσθη.

Τὴν αὐτὴν νύκτα κατεβιβάσθησαν δύο φορτίδες καὶ ἄλλα πλοία. Ἐν μιά τῶν φορτίδων εὐρίσκοντο αἱ πλείσται τῶν Ἰταλίδων, ἐν τῇ ἐτέρα δε Ἴταλοί. Τὴν πρωΐαν ἀφικόμεθα εἰς Καστελλόριζον τῆς Ἀνατολῆς ἀπέχον τῆς Πάφου 250 μίλια, μέρος μικρὸν καὶ ἔρημον, ἔχον μικρὸν πύργον ἐπὶ τῆς κορυφῆς οὐξέος βουνοῦ, καὶ ἐκεῖθεν ἀφικόμεθα τὴν 1^{ην} Ὀκτωβρίου εἰς μέρος τι καλούμενον Φοίνικα ἀπέχον 70 μίλια τοῦ Καστελλορίζου.

Μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις καὶ ταλαιπωρίας ἀφικόμεθα τὴν 17^{ην} εἰς Ρόδον ἔχουσαν ωραιότατον Φρούριον καὶ 2 λιμένας, ἔνθα ἀσφαλῶς ἠδύναντο νὰ εἰσπλέωσιν αἱ λιβυρνίδες.

Την 19^η αποπλεύσαντες εκ Ρόδου και συναντήσαντες κατά τον πλούν πολλές ερήμους νήσους αφικόμεθα την 25^η εις Χίον τόπον ωραίον και εμπορικόν κατοικούμενον υπό πολλών χριστιανών. Εκείθεν διεπεραιώθημεν εις Τροίαν ένθα φαίνονται εισέτι ερείπια τειχών και αρχαιότητες.

Την 28^η αφικόμεθα εις τα 2 Φρούρια τα κείμενα επί του στομίου της διώρυγος, ήτις χωρίζει την Ασίαν από της Ευρώπης. Ο πορθμός ούτος άρχεται από της μεγάλης θαλάσσης και εκτινόμενος 250 μίλλια διέρχεται διά της Κωνσταντινουπόλεως και ενούται προς το Αδριατικόν πέλαγος. Τα δύο αυτά Φρούρια κείμενα το μεν επί της Ευρωπαϊκής παραλίας, το δε επί της Ασιατικής, έχουσι 10 πύλας προς την θάλασσαν και εις εκάστην πύλην υπάρχουσι τηλεβόλα και βασιλίσκοι μη υψούμενα πέραν της επιφανείας της θαλάσσης. Ο αριθμός των τηλεβόλων αμφοτέρων των Φρουρίων ανέρχεται εις 150.

Την αυτήν ημέραν αφικόμεθα εις Αμάιτον απέχοντα των Φρουρίων 13 μίλλια.

Την 29^η του αυτού μηνός αφικόμεθα εις Καλλίπολιν κειμένην επί της Ευρωπαϊκής παραλίας. Ενταύθα ο πορθμός είνε στενωτάτος.

Την 30^η του αυτού μηνός αφικόμεθα εις την νήσον του Μαρμαρά απέχουσαν της Καλλιπόλεως 40 μίλλια, εκείθεν δε εις Μοντιγάνον επί της ανατολικής παραλίας και την αυτήν ημέρα εις Ροϊδόστερον απέχον του Μοντιγάνου 50 μίλλια.

Την 1^η Νοεμβρίου αφικόμεθα εις Ραϊχοίαν της Ευρώπης, εκείθεν δε εις Σαλαμβριάν 20 μίλλια απέχουσαν της Ροϊχοίας.

Την 2αν του αυτού μηνός διελθόντες δια του αγίου Στεφάνου και των Επτά Πύργων αφικόμεθα εις Κωνστατινουπόλιν.

Την 5^η ημέραν μας ωδήγησαν εν τω Λουτρώνι του μεγάλου Τούρκου εις Γαλατά, όστις εκτείθεται από της μιάς μέχρι της ετέρας όχθης και έχει πλάτος 1500 ποδών. Δεν θα ποιήσωμαι μνειάν των εις αμφοτέρας τας πόλεις αξιομνημονεύτων πραγμάτων διότι μόλις αφιχθέντες εις Κωνσταντινουπόλιν εφυλακίσθημεν. Ο λουτρών ένθα εκόμισαν ημάς τους δυστυχείς, είνε ωχυρωμένος διά πύργων και υψηλών τειχών.

Δεν θέλω ν' αναφέρω τας σκληράς κακώσεις και ατιμώσεις ας υπέστημεν εκεί, εν ταις σκοτειναίς δηλαδή εκείναις ειρκαταίς.

Την 20^{ην} του αυτού μηνός οδηγήθησαν οι εξής στρατηγοί εν τη ειρική του Ευξείνου Πόντου:

ΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ

Ο κ. Κόμης Φαρούλφος εκ Τιγνάνου (Ορβιέτου)

Ο κ. Ηρακλής Μαλατέστας, εξ Αρμίνης

Ο στρατηγός Αντώνιος Μιλιάνης εξ Άσκολη

Ο » Σολδατέλλος Γαλεάτζης εξ Αγουβίου

Ο » Αλοβίγης Πιζάνης εξ Ενετίας

Ο » Λαυρέντιος Σερέγας, εκ Βολωνίας

Ο » Γάλγανος Γάλγανης εκ CITTA DI CASTELLO

Ο » Φριδερίκος Δουράντης εξ Αγίου Αγγέλου εν Γουάδω

Ο » Μοργάνης Μασάρδος, εκ Μανδόλας

Ο » Βαστιανός εξ Άσκολη

Ο » Οράτιος Φεδερίνης εκ Βελλέτρης

Ο » Ιωάννης Μ. Ρίγης εκ Φαβριανού

Ο » Ιωάννης Μ. Καρνάτης εκ Βερόνας

Ο » Κάρολος Νάρδης εκ Βρισγέλλας

Ο » Βερνάρδος Ουγόνης εκ Βρεσκίας

Ο » Τιβέριος Κερρούτης εκ Μαγδόνης

Ο » Ιωάννης Ιωάννου εκ Καποδιστριάς

Ο » Ιωάννης Πιασέντζου, εκ Κρέμας

Ο » Γεώργιος Χηλμί Αλβανός

Ο » Άγγελος Γάττος εξ Ορβιέτου

και ο Άγγελος DELL – AGO στρατηγός των πυροβολητών.

ΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ

Οδυσσεύς Δαλ – Σόλης εκ Κρέμας

Κίντιος Σοπράνος εκ Τέρνης

Ιωάννης Μ. Μάσσανος εκ Βρεσκίας

Πέτρος Α. Μαργαρούκκης εκ Σανσεβερίνου

Γεώργιος Ροσκάσιος Αλβαλός

Παύλος Κούκκης Αλβανός

ΣΗΜΑΙΟΦΟΡΟΙ

Ιωάννης Γασπαρώνης εξ Ακουίλας

ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ

Μέος Κασσίνης εκ Βιτέρβου
Παύλος Μέης εξ Ακουαλάγνας
Ιάκωβος Ιωάννου εκ Καποδιστρίας
Ιωάννης Βαπτιστής εκ Βερόνας
Κλαύδιος Κολομπιέρης εκ Μελίτης
Μιχαήλ Μάκχης εκ Κρήτης
Πέτρος Σάγκιος Ισπανός
Αλφόνσος Ολέαγνος Ισπανός
Ο στρατηγός Λουδοβίκος Κέλιος εκ Τράνας
Ο » Ιάκωβος Γρούσιος εκ Μοδένας
Ιωάννης εκ Τράνας
Φραγκίσκος Νεαπολίτης

Εν της ειρκτή εύρομεν τους ακολούθους:
Τον Εκλαμπρότατον κ. Ιάκωβον Μαλατέστα
Μαρκήσιον του RONCO FREDDO
Τον κ. Ιωάννην Θ. Κουστάνζου
Τον κ. Λουδοβίκον Βίρανον
Τον κ. Πέτρον Βαρθολάκη εκ Ζάρας
Τον κ. Κοσμά Γριφώνη εκ Φλωρεντίας
Τον στρατηγόν Παύλον Δελ – Γουάστον
Τον » Μανώλην Μόρμορη εκ Νεαπόλεως της Ρουμανίας
Τον » Μαρκαντόνιον Τιβέριον εκ Γαλλέζης
Τον » Αννίβαν Σόλτζαν εκ Περγάμου
Τον Αντώνιον Μ. Σάντη εξ Αγουβίου
Τον Ρινάλδον εκ Φερράρας
Ενταύθα έδεσαν ημάς από του λαιμού διά σιδηρών αλύσεων ούτως
ώστε δυσκόλως ηδυνάμεθα να κινήσωμεν την κεφαλήν, έθεσαν δε
και χειροπέδας εις τας χείρας ημών ώστε κατέστημεν εντελώς
ακίνητοι.

Αφήμι τοις αναγνώσταις να φαντασθώσι τας ταλαιπωρίας και
μαρτύρια, άπερ υπέστημεν εν τη ζοφώδει ταύτη ειρκτή.

Την 4^η Μαΐου 1572 ανεχώρησαν εκ του Πύργου ο Εκλαμπρότατος
Μαρκήσιος του RONCO FREDDO έχων μεθ' εαυτού τον Αντώνιον

Μ. Σάντη εξ Αγουβίου. Μόλις δε αφίκετο εις Κωνσταντινούπολιν μετά μεγάλης προθυμίας ενήργησεν ίν' απολυτρώση ημάς ως υπεσχέθη ημίν. Μετέβη δε και εις Ενετίαν παρά τη Γαληνοτάτη Πολιτεία και εις Ρώμην παρά τη Αυτού Αγιότητι η Α. υ. Δον – Ιωάννης της Αυστρίας.

Μετά τινας ημέρας η Α. Εκλαμπρότης απέστειλεν ημίν τον Εξοχώτατον κ. Βραγκαλεόνην εξ Αγκώνας, κομίζοντα χρήματα τινά άτινα διένειμεν εις ημάς παρουσίασεν επιστολήν της Αυτού Εκλαμπρότητος αφορώσαν την απολύτρωσιν ημών και εν ή μας εβεβαίουν ότι άμα ως ήθελεν αφιχθή εν Ιταλία παντοιοτρόπως θα ενήργει υπέρ ημών. Ακούσαντες ταύτα κατηυχαριστήθημεν. Και ηλπίζομεν. Μας συνεβούλευσεν επίσης να ενθυμώμεθα των θρησκευτικών καθηκόντων.

Η Α. Εκλαμπρότης καθημερινώς επεσκέπτετο χάριν ημών τον Αιδεσιμώτατον Επίσκοπον του Αίξ άξιον πρεσβευτήν του χριστιανικωτάτου Βασιλέως της Γαλλίας διά του οποίου έπεισε τον Μεχμέτ Πασά, Βεζύρην του Σουλτάνου Σελίμ Οθωμανού, ν' αφαιρέση αφ' ημών τας περί τον λαιμόν αλύσεις. Ούτω διεμένομεν έχοντες μόνον τους πόδας δεδεμένους.

Ο Εκλαμπρότατος κ. Πρεσβευτής ευσπλαγχνισθείς ημών διά τας αφορήτους βασάνους, άς υφιστάμεθα, επέτυχε παρά τω Μεγάλω Βεζύρη Μεχμέτ πασά να επιτραπή ίν' άπαξ του μηνός εις ερμηνεύς όστις να γνωρίζη την Ιταλικήν γλώσσαν μεθ' ενός τούρκου λοχίου, επισκέπτωνται και διαπραγματεύωνται μεθ' ημών.

Ο ειρημένος ερμηνεύς εν ονόματι της Αυτού Εκλαμπρότητος του Μαρκησίου μαλατέστα επί έξ μήνας έδιδεν εις πάντας τους στρατηγούς 35 άσπρα (άσπρον = το τρίτον του παρά της Τουρκίας) κατά μήνα και 25 τοις στρατιώταις. Ελάβομεν και επιστολήν παρά της Α. Εκλαμπρότητος, ήτις διηγείτο ημίν ότι θ' ανακοινώση την οικτράν κατάστασιν ημών εις πάντας τους Χριστιανούς Πρίγκηπας. Περατώσας τας υπέρ ημών υποθέσεις ανεχώρησε την 9^{ην} Ιουλίου δι' Ιταλίαν. Αφικόμενος εν Ενετία ως εμάθομεν επορεύθη εις γερουσίαν και εξέθεσε πάσας τας ημετέρας ανάγκας και επέτυχεν ίνα διπλασιασθή το διδόμενον ημίν χρηματικόν ποσόν. Ούτω δε διήγομεν τας ημέρας και τους μήνας αναμένοντες την περιπόθητον ελευθερίαν.

ΤΕΛΟΣ

Τη 19^η Νοεμβρίου 1573.
Εν τῷ Πύργῳ τοῦ Εὐξείνου πόντου